

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Iva Pikalová

Ochrana lidských práv v intencích *acquis communautaire*

Diplomová práce

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Ochrana lidských práv v intencích *acquis communautaire*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 26.4.2010

.....

Iva Pikalová

Já, níže podepsaná Iva Pikalová, autorka diplomové práce na téma „Ochrana lidských práv v intencích *acquis communautaire*“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, dávám tímto svůj souhlas podle §4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, správci, kterým je:

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, Olomouc, 771 47, Česká republika

Ke zpracování údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metody dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněné uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizaci zpřístupnění zajišťuje vnitřní složka Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu trvání ochrany autorského díla podle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském.

V Olomouci dne 26.4.2010

.....

Iva Pikalová

Obsah

1. ÚVOD	5
2. LIDSKÁ PRÁVA	7
2.1. Definice lidských práv a dalších pojmů	7
2.2. Tři respektive čtyři generace lidských práv	10
2.3. Principy Společenství	12
2.4. Ochrana lidských práv v rámci EU	14
2.5. Základní práva v judikatuře ESD	19
3. HISTORICKÝ VÝVOJ OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV PŘED PŘIJETÍM LISTINY	24
4. LISTINA JAKO PRÁVNĚ ZÁVAZNÝ DOKUMENT OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV	28
4.1. Povaha dokumentu	28
4.2. Všechny generace práv v jednom dokumentu	32
4.3. Procesně-právní problémy spojené se zajištěním vynucování práv zaručených Listinou	38
5. ZÁKAZ DISKRIMINACE V EVROPSKÉM REGIONU	43
5.1. Obecné poznámky k ochraně před diskriminací	43
5.2. Rovnost v právu Evropské unie	45
5.3. Antidiskriminační judikatura ESD	49
5.3.1. Coleman v. Attridge Law and Steve Law	49
5.3.2. Virginie Pontin v. T-Comalux	53
5.3.3. The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform	55
5.4. Evropský soud pro lidská práva a jeho procesní mechanismus	57
5.5. Zakotvení práva na rovné zacházení v Evropské úmluvě	62
5.6. Judikatura ESLP v oblasti diskriminace	63
5.6.1. D.H. a ostatní v. Česká republika	64
5.6.2. Sampanis a ostatní v. Řecko	66
5.6.3. E.B. v. Francie	67
5.7. Srovnání evropské judikatury a závěry	69
6. ZÁVĚRY, SHRNUTÍ A ÚVAHY	75
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	78

1. Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala tu část vědního oboru, která se týká lidských práv a to na úrovni supranacionální. Lidská práva jsou mi kategorií velmi blízkou a jsem přesvědčena, že je potřeba se jí hlouběji zabývat. S lidskými právy se setkáváme v průběhu každodenního života, aniž si plně uvědomujeme, že zrovna některé ze svých lidských práv v daném momentu využíváme, zpravidla až do okamžiku, kdy je toto právo porušeno. Lidská práva mají celosvětový význam a každý den ve zprávách či v denním tisku můžeme sledovat, že boj za jejich dodržování zdaleka není u konce.

Ochranu lidských práv na úrovni Evropské unie jsem si vybrala hned ze dvou důvodů. Prvním z nich je, že ačkoliv Evropská unie je nadnárodní entita, přesto se její legislativa díky principům, na kterých stojí, bezprostředně dotýká každého z nás. Přímý účinek *acquis communautaire* se tak vyrovná aplikaci zákonů a jiných norem, které pocházejí z národní legislativy. Druhým důvodem byl ten, že ačkoliv je tematika lidských práv v České republice mnohými autory zkoumána, stále je zde prostor pro další rozbor a analýzu, zejména v souvislosti s posledním vývojem primárního práva na poli EU. Jen málo autorů se však zabývá lidskými právy z opravdu koncepčního hlediska a zpravidla je k nim přistupováno jako k okrajové oblasti vědního oboru nebo jako spíše k „uměleckému termínu“¹ nežli k vědecké disciplíně a to i přes jejich nespornou důležitost.

Za cíl své diplomové práce si tedy kladu přiblížit čtenáři pokud možno přehledně možnosti ochrany lidských práv na poli Evropské unie. Předně vymezím definicemi základní pojmy lidsko-právní tematiky. Dále objasním základní principy, na kterých ochrana lidských práv, ale také samotný právní systém Evropské unie, spočívá. Krátkým historickým exkurzem objasním vývoj předcházející přijetí Listiny základních práv EU, bez kterého by bylo těžké uchopit současnou problematiku.

Další část své diplomové práce pak věnuji Chartě základních práv Evropské unie, která je po přijetí Lisabonské smlouvy na podzim loňského roku stěžejním dokumentem ochrany lidských práv v EU. Součástí textu budou jak hmotněprávní tak procesní otázky. Tento značně diskutovaný dokument, který byl původně pouhou politickou deklarací, si tak jistě zaslouží pozornost.

¹ CLAPHAM Andrew. *Human Rights, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, s.

Stěžejní část mé diplomové práce bude tvořit tematika diskriminace v Evropském regionu, kdy se na judikatuře Evropského soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva pokusím ukázat vztah těchto dvou soudních těles a úroveň ochrany lidských práv v Evropské unii a také v systému Rady Evropy. Na současné judikatuře se pokusím také ukázat na směřování obou těchto systémů a naznačím možné budoucí perspektivy jejich vývoje.

Pevně věřím, že své poznatky získané při zpracování této diplomové práce uplatním a také prohloubím při činnosti v Lize lidských práv, kde v současné době působím.

Ráda bych také v úvodu své práce poděkovala za přínosné podněty a odborné vedení vedoucí mé diplomové práce Doc. JUDr. Naděžďe Šiškové, Ph.D. a v neposlední řadě také za podporu a trpělivost své rodině a přátelům.

2. Lidská práva

2.1. Definice lidských práv a dalších pojmů

V mé diplomové práci se budu zabývat ochranou lidských práv v Evropské unii a proto je prvně potřeba se vypořádat se samotným pojmem lidských práv. Lidská práva jsou multidisciplinární kategorií², což znamená, že pojmově nejsou spojena jen s jednou vědní disciplínou. Proto pokud se bavíme o lidských právech v právní teorii, zkoumáme tak vlastně právo lidských práv, jelikož lidská práva samotná mají mnohem širší dosah.³ V teorii se neobjevuje jednotná definice tohoto pojmu, tudíž v literatuře lze nalézt různé způsoby jejich specifikace. „Pro právní vědu jsou lidskými právy obecně závazná pravidla chování jednotlivců, právnických osob, občanů státu zaručovaná a sankciovaná státní mocí směřující k uskutečňování a reprodukci zvláště významných kvalit lidského života, které určují podstatu dané společnosti a státu.“⁴

Další definice říká, že: „Lidská práva jsou zpravidla chápána jako práva a oprávnění jednotlivce, která zajišťují svobodu a důstojnost člověka a požívají institucionálních záruk.“⁵ Jiná definice uvádí, že „lidská práva obsahují schopnost požadovat a užívat minimálně omezeného přesto optimálně kvalitního života se svobodami, rovností před právem a možností naplnit základní kulturní, ekonomické a sociální potřeby.“⁶ Lidská práva mohou být charakterizována také tak, že „chrání existenci, svébytnost a svobodný rozvoj člověka ve smyslu intelektuálním, hospodářském a politickém.“⁷

Všechny tyto definice však mají společný základ, a to člověka jako lidskou bytost, bez kterého by se o lidských právech jako takových nedalo vůbec hovořit. V doktríně se také někdy uvádí, že všechna lidská práva vycházejí z jednoho základního práva a tím je právo na život. Všechna další práva jsou pak jen kvalitativním vyjádřením tohoto života, bez něhož samotného by ztratila na významu.⁸

S tím souvisí také fakt, že pokud hovoříme o lidských právech jako o kategorii spjaté s lidským jedincem, musíme brát všechny jedince bez výjimky a proto tyto práva zásadně

² BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.11.

³ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.14.

⁴ BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.12.

⁵ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 18

Srovnej také: SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Brno: MU Brno, 1997, s. 12

⁶ HAAS, Michael. *International Human Rights: A Comprehensive Introduction*, Oxon: Routledge, 2008, s. 3

⁷ TICHÝ, Luboš. a kol. *Evropské právo.*, 3. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 115

⁸ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.14-17.

náleží každému člověku bez ohledu na jeho národnost, rasu, barvu pleti, náboženství, politické nebo jiné přesvědčení, sociální původ, vzdělání, majetkové poměry, společenské postavení, genetické vlastnosti a další individuální znaky. Tento antidiskriminační charakter je lidským právům vlastní a všeobecně přijímaný ve vyspělých zemích.

V případě charakteristiky lidských práv nesmíme také zapomínat na jejich objektivní charakter, kterého se jim v průběhu vývoje doktríny dostalo. Znamená to, že tato práva „nejsou jednotlivcům poskytována skrze zvláštní právní statut, který by bylo možno odvolat, nýbrž že se v zásadě pojí pouze s lidskou bytostí jako takovou (či - v určitých případech – s příslušností k určité definované skupině)“⁹ Lidská práva tedy náležejí každému člověku z jeho samotné podstaty a to bez výjimky.

Dalším pojmem, který bývá s teorií lidských práv spojován, je tzv. univerzalita¹⁰. Jak již samotný název napovídá, lidská práva jsou vlastní každému jednotlivci a to bez ohledu na to, v jakém státě světa se nachází či jaké je sám národnosti. Tato teorie má též blízko k přirozenoprávnímu pojetí lidských práv, které zastává názor, že lidská práva jsou nám dána od přírody či od Boha a tudíž se člověk již se svými právy rodí a není potřeba k jejich existenci žádné úřední moci. Naopak teorie pozitivněprávní, jejímž představitelem je filosof Jeremy Bentham¹¹, zastává názor opačný a tudíž, že jedinec má pouze taková práva, která jsou mu přiznána autoritou, zpravidla státní mocí. V právní vědě také často zaznívají hlasy, že lidská práva tak jak je známe v západním světě, neplatí univerzálně, ale že se v rámci jednotlivých kultur liší (tzv. teorie kulturního relativismu). Zastánci této teorie jsou pak toho názoru, že lidská práva, tak jak je vnímáme v euroamerické kultuře, jsou jakýmsi výsledkem západních imperialistických snah původních koloniálních velmocí vůči ostatnímu světu.¹²

S pojmem lidských práv jsou také pravidelně spojována slova nezadatelná, nezcizitelná, nezrušitelná či nepromlčitelná, která patří k tzv. atributům lidských práv. Tyto vlastnosti lidských práv jsou všeobecně uznávané a alespoň v literatuře vyspělých států nezpochybnované. Dle úrovně ochrany lidských práv je také poměřována vyspělost daného státu, jelikož lidská práva také „zabraňují nepřípustným zásahům státní (veřejné) moci do oblasti jejich výkonu“¹³, tudíž státní moc omezují a zabraňují tak vrchnostenské svévoli.

⁹ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Brno: MU Brno, 1997, s. 49

¹⁰ Srovnej: TOMUSCHAT, Christian. *Human Rights, Between Idealism and Realism*. Second edition. Kde: Oxford University Press, 2008, s. 69-94.

¹¹ Podrobněji viz: CLAPHAM Andrew. *Human Rights, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 11.

¹² Podrobněji viz: CLAPHAM Andrew. *Human Rights, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 193 s. 12.

¹³ TICHÝ, Luboš. a kol. *Evropské právo.*, 3. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 116

Pojem lidská práva musíme odlišovat od pojmu základní práva. Tento pojem je používán ve více významech. Především v terminologii práva Evropské unie je obecně dávána přednost pojmu „základní práva“, jak můžeme vidět i na oficiálním názvu Listiny základních práv Evropské unie. Pokud tedy hovoříme o právu Evropské unie, pojem základní práva je zde používán v širším smyslu, a to tak, že zahrnuje nejen základní práva v užším pojetí, ale také další práva a svobody chráněná *acquis communautaire*. Na poli EU jako první použil pojmu základní práva Evropský soudní dvůr, který poté ve své bohaté judikatuře rozvinul tzv. doktrínu fundamentálních práv EU.

Dále za základní práva můžeme považovat pouze tzv. „tvrdé jádro lidských práv (klasické svobody, jež jsou vlastní samotné důstojnosti člověka)“¹⁴. Můžeme také říci, že jsou to ta práva, od nichž jsou ostatní lidská práva odvozena.¹⁵ V tomto významu nalézáme základní práva často v textu ústav států, příkladem může být i naše Listina základních práv a svobod¹⁶, která je součástí ústavního pořádku České republiky, či jako pojem v mezinárodních smlouvách zabývajících se tematikou lidských práv.

Dle některých autorů je vymezeno, co se myslí základními právy Evropské unie přímo v zakládacích smlouvách a to v článku 6 SEU (Smlouva o založení Evropské Unie). Zde se uvádí, že se jedná především o lidská práva, která jsou chráněna Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, která spadá pod organizaci Rady Evropy a také práva vyplývající z ústavních tradic společných členským státům.¹⁷ Někdy lze také hovořit o tzv. evropských základních lidských a občanských právech a to díky judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, který tak sjednocuje výklad těchto práv a tedy i usměrňuje judikaturu na úrovni signatářských států.¹⁸

Velmi často nalézáme také slovní spojení práva a svobody. Odlišnost těchto dvou termínů spočívá v různé roli státu, který se na ochraně práv a svobod podílí. Tato distinkce je prováděna na základě toho, zda úloha státu v poskytování ochrany je aktivní či pasivní. Mluvíme-li o svobodách, pak je stát spíše pasivní a poskytuje jedincům „pouze“ prostor pro uplatňování jejich oprávnění. Důraz je zde kladen na poskytování záruk a garancí ze strany

¹⁴ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Brno: MU Brno, 1997, s. 131

¹⁵ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.33-34.

¹⁶ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod

¹⁷ Podrobněji viz: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 71

¹⁸ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.38.

státu, jinými slovy vytvoření prostoru, kam nebude veřejná moc zasahovat.¹⁹ Naopak v případě práv je úloha státu aktivní, kde stát je povinen svou činností zajišťovat a ochraňovat práva jednotlivců. V praxi je však toto rozlišování často složité a nepřesné, jelikož dělicí linie je v tomto případě velmi tenká.

V poslední řadě musíme také práva rozlišovat dle toho, zda je uplatňuje jednotlivec sám či ve skupině osob. „V této souvislosti rozlišujeme zejména práva individuální, práva kolektivní (ta práva jednotlivce, jejichž výkon je kolektivní) a práva skupinová (práva, k jejichž realizaci je přímo oprávněna skupina).“²⁰ Jako příklad práv skupinových jsou uváděna práva menšin.

Název mé diplomové práce obsahuje také pojem „*acquis communautaire*“. Tento francouzský termín, který byl poprvé použit v Maastrichtské smlouvě (neboli ve Smlouvě o založení Evropské unie) se používá pro označení „veškerých výdobytků na poli právním, souhrn všech právních pravidel v jakékoliv formě (nejen obecně závazných, ale i individuálně závazných aktů) a dokonce i právně nezávazných aktů (deklarací, rezolucí, prohlášení atd.), které se vztahují k činnosti Evropských společenství a Evropské unie.“²¹ Tento pojem, který se běžně v právní vědě používá, obsahuje poměrně heterogenní soubor právních pravidel napříč spektrem Společenství.

2.2. Tři respektive čtyři generace lidských práv

Tradiční klasifikace lidských práv vychází z ústavních aktů přijatých ve druhé polovině 20. století evropskými státy. Hovoří se zde o třídění na práva osobní, práva politická a práva sociální, hospodářská a kulturní. V právní vědě není jednota v tom, zda právo na život, svobodu a rovnost a na lidskou důstojnost jsou práva osobní, nebo – a tento názor převažuje – v souladu s jusnaturalistickými koncepcemi vůdčí principy celé soustavy lidských práv.²²

V souvislosti s lidskými právy se často setkáváme také s členěním na tzv. generace lidských práv. V literatuře se tradičně objevují dva přístupy, podle kterých můžeme rozlišovat tři nebo čtyři generace lidských práv. Zřetelně převažující je pak ten přístup, kdy První třídění

¹⁹ Podrobněji viz: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 18

²⁰ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 19

²¹ ŠIŠKOVÁ, Naděžda a STEHLÍK, Václav. *Evropské právo I, Ústavní základy Evropské unie*, Praha: Linde Praha, 2007, s. 74

²² Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednucující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, 46 – 47.

rozlišuje tři generace lidských práv dle toho, jak se v historii jednotlivá práva objevovala v návaznosti na společenský a politický vývoj a jak se postupně stávala součástí mezinárodního práva:

- I. generace – obsahující osobní, občanská a politická práva, která jsou nyní jádrem většiny smluvních systémů ochrany lidských práv; byla deklarována v období buržoazních revolucí (17. – 19. století), můžeme sem zařadit: právo na život, zákaz otroctví, zákaz mučení či právo na spravedlivý proces,
- II. generace – hospodářská, sociální a kulturní práva, jejichž základy byly položeny v souvislosti s dělnickým a sociálním hnutím (období konce 19. a začátku 20. století), kam můžeme zařadit: právo na práci, právo na vzdělání, právo na určitý životní standard; dosažení účinné ochrany těchto práv často souvisí s organizací sociálních záležitostí v tom kterém státě,
- III. generace – tzv. „moderní práva“, jako například: právo na rozvoj, právo na zdravé životní prostředí, právo na mír. Je zastáván názor, že náleží spíše skupinám či lidstvu obecně, nežli jednotlivcům.; začínají se objevovat od 70. let 20. století.²³

Toto členění je také velice úzce spjato s rozlišováním aktivní a pasivní role státu při poskytování práv a svobod jednotlivcům. „U první generace se zejména poukazuje na tzv. „negativní svobodu“, totiž na povinnost státu zdržet se vměšování do osobní svobody jednotlivce a vytvořit podmínky pro participaci občanů na politickém životě. V případě sociálních a ekonomických práv se již nepostačí nevměšovat, ale naopak je povinností států intervenovat do těchto sfér vytvořením odpovídajících sociálních programů. V případě třetí generace se vedou ostré diskuse ohledně toho, zda se jedná o práva výhradně kolektivní nebo jsou to nová práva individua.“²⁴

V literatuře se také setkáváme s dělením lidských práv na čtyři generace²⁵ a to následujícím způsobem:

- I. generace – práva směřující k ochraně lidského života a důstojnosti (právo na život, zákaz mučení a nelidského zacházení, zákaz otroctví a nucených prací atd.) a také

²³Podrobněji viz: DIXON, Martin. *Textbook on International Law*, 6th edition, New York: Oxford University Press, 2007, s. 345-346

²⁴ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 21

²⁵ Podrobněji viz: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 21, srovnej také: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s. 50-51.

procesní záruky ochrany lidských práv (právo na spravedlivý proces, presumpce nevin, právo na obhajobu, zákaz trestu bez zákona, ne bis in idem atd.)

II. generace – politická práva a svobody (aktivní a pasivní volební právo, svoboda projevu, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svoboda shromažďování a sdružování atd.)

III. generace – hospodářská (ekonomická), sociální a kulturní práva (právo na práci, právo na spravedlivé pracovní podmínky, právo na kolektivní vyjednávání, právo na ochranu zdraví, právo na sociální a lékařskou pomoc, právo na sociální zabezpečení atd.)

IV. generace – práva nově se utvářející, jejichž povaha je smíšená. Do této generace můžeme zařadit práva jako právo na mír, právo na čisté životní prostředí, práva související s ochranou spotřebitele, právo na solidaritu, právo na společné dědictví lidstva, právo na přístup k informacím či právo na životní styl, který si člověk zvolí, přičemž některá z těchto práv jsou výrazně kolektivního charakteru. V Evropském právu jsou tato práva označována jako „moderní práva“.

Pro obě členění platí, že práva předchozích generací jsou základem pro generace následující a zároveň fungují ve vzájemné provázanosti.²⁶ V praxi je třídění lidských práv na generace spíše jen pomůckou a také třídícím kritériem pro tvorbu nových katalogů lidských práv. Nejnovější katalog lidských práv na evropském kontinentu však volí novátorské pojetí a jeho členění neodpovídá ani jednomu třídění na generace a jednotlivá práva dělí spíše dle tematické příbuznosti a dle právních principů, které reprezentují.

2.3. Principy Společenství

Kromě klasických právních principů, které můžeme nalézt také v právních řádech jednotlivých členských států, Společenství ovládají také některé specifické principy, před tím jednotlivým státům neznámé. Pod klasické principy právního státu, v rámci Společenství známé jako prvky právního společenství, řadíme princip právnosti jednání orgánů Společenství, princip právní jistoty, princip ochrany dobré víry, zásadu přiměřenosti, princip rovnosti a dále tradiční procesní záruky jako například právo na obhajobu.²⁷

²⁶ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednucující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s. 49.

²⁷ Podrobněji viz.: TICHÝ, Luboš. a kol. *Evropské právo.*, 3. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 140 – 142.

K principům specifickým pro Společenství je třeba si uvědomit, že Evropská Unie je ovládána dvěma základními principy a to principem nadřazenosti práva EU a principem přímého účinku. Tento aspekt komunitárního práva odhalil zcela novou dimenzi Evropských společenství, totiž jejich bezprostřední a interaktivní přístup k občanovi. V tom se tyto supranacionální organizace zásadně liší od běžných mezinárodních organizací, které principálně upravují vztahy mezi svými členy, tedy státy.²⁸ Klasické mezinárodní právo tedy nepovažuje jednotlivce za adresáta svých norem.

Jedna z výjimek, která prolamuje toto klasické pojetí mezinárodního práva jako práva mezistátního, může být spatřována právě v oblasti základních lidských práv. Avšak i tam, jak se správně poukazuje v doktríně, jednatel se nestává subjektem mezinárodního práva, ale pouze beneficiářem jeho norem lidsko-právní povahy. Kromě toho ke specifickým mezinárodněprávním řešením problematiky lidských práv patří to, že toto právo neupravuje výkon uvedených práv, ale naopak přenechává jejich realizaci vnitrostátnímu právnímu řádu, v souvislosti s čímž se mluví o decentralizaci výkonu lidských práv.²⁹

Pokud se vrátíme k přímému účinku norem práva Společenství, jedná se zejména o takové normy, jež podle svých formulací vyhovují následujícím obecným požadavkům:

- 1) Norma musí být jasná a přesná
- 2) Úplná a právně dokonalá
- 3) Nevyžadující prováděcí úpravu a
- 4) Bezpodmínečná.

Tyto podmínky formuloval Evropský soudní dvůr ve svém judikátu Van Gend en Loos³⁰, a pokud ustanovení splňuje všechna tato kritéria, je přímo vynutitelné před vnitrostátními orgány členských států a tudíž se jej jednotlivci mohou přímo dovolávat.³¹

Aby bylo zabráněno odlišné aplikaci norem komunitárního práva v různých členských státech, formuloval Evropský soudní dvůr ve své konstantní judikatuře tzv. princip nadřazenosti. Princip nadřazenosti neboli aplikační přednosti práva ES neznamena přednost komunitárního práva jako celku nad právem vnitrostátním, nejedná se o konkurenci těchto dvou právních systémů jako takových navzájem. Znamená to však jednoznačnou a ničím nezpochybnitelnou povinnost národního soudce použít normu *acquis communautaire* a ponechat neaplikovanou normu vnitrostátního práva, která je v rozporu s dotčeným

²⁸ Podrobněji viz.: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 27

²⁹ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 28

³⁰ Viz Rozsudek ESD č. 26/62 ve věci Van Gen den Loos, SbSD 1963, s. 3

³¹ K teorii přímého účinku podrobněji viz: TICHÝ, Luboš. a kol. *Evropské právo.*, 3. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 298

ustanovením komunitárního práva. Jinými slovy, norma *acquis communautaire* má vždy aplikační přednost před obsahově konkurujícím ustanovením národního práva, a to bez ohledu na status normy vnitrostátního práva a jejího postavení v hierarchii pramenů národního právního řádu (norma ústavní, zákonná, podzákonná) a dobu jejího přijetí (dříve nebo později) nežli kolidující ustanovení *acquis communautaire*. Z uvedeného vyplývá, že národní předpisy se mohou s tímto účinkem setkat pouze v rozmezí pravomocí přenesených členskými státy na Společenství.³² Oba výše uvedené principy ovládající právo EU se tak promítají i do *acquis communautaire* lidských práv.

2.4. Ochrana lidských práv v rámci EU

Po přijetí Lisabonské smlouvy se centrum ochrany lidských práv v Evropské unii dostává pod rámec Listiny základních práv Evropské unie. Přesto však tento dokument není jediným místem, kde se lze s ochranou lidských práv setkat na poli Společenství. Pokud se týče členských států EU, mohou se zde střetnout tři popřípadě čtyři systémy ochrany lidských práv. Zaprvé je to národní systém ochrany lidských práv zpravidla reprezentovaný dokumentem na ústavní úrovni v podobě listiny základních práv a s tím spojená ochrana ústavním soudem členského státu. Druhým je regionální resp. subregionální systém ochrany lidských práv reprezentovaný Radou Evropy zejména na základě Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a systém EU reprezentovaný zejména Listinou základních práv EU. V členských státech EU působí také univerzální systémy ochrany lidských práv především v rámci OSN nebo Mezinárodní organizace práce.³³ V této kapitole bych ráda shrnula ostatní prameny práva lidských práv v EU a v následující kapitole se budu věnovat samotnému instrumentu Listiny, který je v současné době pramenem nejvyšší úrovně.

Zdrojů, které ovlivňují úroveň ochrany práv EU, je hned několik. Můžeme rozlišovat pilíř komunitární/unijní, mezinárodněprávní a také pilíř tvořený ústavním právem členských států.³⁴

V rámci prvního zmíněného pilíře můžeme nalézt regulaci lidských práv v těchto pramenech:

³² Podrobněji viz: ŠIŠKOVÁ, Naděžda a STEHLÍK, Václav. *Evropské právo 1, Ústavní základy Evropské unie*, Praha: Linde Praha, 2007, s. 137 - 140

³³ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 321.

³⁴ Podrobněji viz: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 41-45

- I. Primární právo
- II. Sekundární právo
- III. Konstantní judikatura ESD
- IV. Akty *sui generis*.

Ad I. V oblasti primárního práva se jedná zejména o zakládací smlouvy a akty je pozměňující. Tudíž sem můžeme zařadit Smlouvu o založení Evropských společenství (dnes již Smlouva o fungování Evropské unie, dále jen SFEU), Smlouvu o Evropské unii (SEU) a dále změny přinesené Smlouvou Amsterodamskou, Smlouvou z Nice a nyní nejdůležitější a poslední Smlouvu z Lisabonu, s jejíž ratifikací vstoupila v účinnost i Listina základních práv EU, které bude věnován výklad dále. Původním účelem Evropských společenství byl ekonomický integrační proces, a tudíž v ustanoveních zakládacích smluv často nalezneme ustanovení, která se sice týkají lidských práv, ale jejich původní účel byl ryze ekonomický. Pokud se týče Smlouvy o založení evropských společenství, můžeme zde nalézt hlavně úpravu antidiskriminační v čl. 18 SFEU/ ex. čl. 12 Smlouvy ES (zákaz diskriminace z důvodů státní příslušnosti) a čl. 157 SFEU/ ex. čl. 141 Smlouvy ES (zákaz diskriminace z důvodu pohlaví – odměňování žen a mužů při práci). Nesmíme také zapomínat na obecnou antidiskriminační klausuli v článku 19 SFEU/ ex. čl. 13 SES, která jako *lex generalis* obsahuje formy diskriminace z různých důvodů, které by poté měly být specifikovány na úrovni sekundární legislativy. Toto ustanovení se tak na rozdíl od předchozích dvou nevyznačuje vlastností přímého účinku. SES neboli SFEU obsahuje také problematiku evropského občanství, které s sebou přináší celou skupinu práv vztahujících se k tomuto institutu. Důležitou součástí této smlouvy jsou také práva sociální ve spojitosti s Evropskou sociální chartou z 18. října 1961 a Komunitární chartou základních sociálních práv pracovníků z roku 1989.³⁵ Jako poslední bych chtěla vzpomenout práva třetí (resp. čtvrté) generace v čl. 169 SFEU/ ex. čl. 153 SES o ochraně spotřebitele nebo čl. 191 SFEU/ ex. čl. 174 SES o ochraně životního prostředí.

Další významnou smlouvou na poli primárního práva je Smlouva o Evropské unii, která obsahuje velmi důležitý článek 6. Jeho znění mimo jiné odkazuje po novelizaci Lisabonskou smlouvou na Listinu základních práv EU. Lze říci, že pro oblast lidských práv je tento článek klíčový. Na něj navazuje čl. 7 SEU, který obsahuje politické záruky dodržování základních

³⁵ Viz čl. 151 SFEU/ ex. čl. 136 SES

práv, a to jak povahy preventivní, tak represivní.³⁶ Preventivní procedura je zakotvena v odstavci 1 článku 7 a obsahuje možnost uložení vhodných opatření státu, pokud by existovalo jasné riziko závažného porušení zásad uvedených v čl. 6 odst. 1 SEU. Represivní procedura pak umožňuje dokonce zbavit stát některých práv, která souvisejí s členstvím v EU nebo pozastavit jejich výkon.

Ad II. Sekundární legislativa je určena především pro konkretizaci obecně stanovených pravidel primárního práva pomocí nařízení a směrnic, které se zaměřují zejména na oblasti jako volný pohyb osob, právo na usazování, svobodu poskytování služeb, sociální zabezpečení a v neposlední řadě také na zákaz všech druhů diskriminace. Zejména v oblasti diskriminace, na kterou se níže ve své práci zaměřím v judikatuře evropských soudních těles, existují tyto směrnice:

- Směrnice Rady 76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/73/ES ze dne 23. září 2002, kterou se mění směrnice Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky.
- Směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ.
- Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.
- Směrnice Rady 75/117/EHS ze dne 10. února 1975 o sblížování právních předpisů členských států týkajících se uplatňování zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy.
- Směrnice Rady 79/7/EHS ze dne 19. prosince 1978 o postupném zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti sociálního zabezpečení.
- Směrnice Rady 86/378/EHS ze dne 24. července 1986 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků.

³⁶ Podrobněji viz: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 80,

- Směrnice Rady 96/97/ES ze dne 20. prosince 1996, kterou se mění směrnice 86/378/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků.
- Směrnice Rady 86/613/EHS ze dne 11. prosince 1986 o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné, včetně oblasti zemědělství, a o ochraně v mateřství.
- Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání.

Tyto směrnice mají svůj základ v člancích 18 SFEU/ ex. čl. 12 SES a čl. 157 SFEU/ ex. čl. 141 SES, které se týkají zásady rovnosti a také čl. 19 SFEU/ ex. čl. 13 SES vztahujícímu se k zákazu diskriminace z důvodu pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství nebo přesvědčení, invalidity, věku nebo sexuální orientace.

Zde si však musíme uvědomit rozdílnost právního charakteru nařízení a směrnice. Zatímco nařízení je přímo účinné a bezprostředně použitelné v každém členském státě, tudíž může přímo zakládat práva a povinnosti jednotlivců, směrnice je vydávána za účelem „pouhé“ harmonizace právních řádů členských států. Jinými slovy směrnice zavazuje pouze co do výsledku, ale způsob implementace do právního řádu je ponechán na členských státech. Tudíž bylo původně obtížné si představit, že by směrnice zakládala přímo práva či povinnosti jednotlivcům, ale Evropský soudní dvůr přiznal časem i směrnicím přímý účinek³⁷ a to za splnění následujících předpokladů (vedle obecných předpokladů přímého účinku):

- 1) Marné uplynutí lhůty k provedení směrnice (tedy neprovedení řádně anebo včas),
- 2) Nedochozí k negativnímu ovlivnění právního postavení třetích osob (uložení jim povinnosti nebo porušením jejich dobré víry),
- 3) Právní postavení beneficentů směrnice se má aplikací přímého účinku zlepšit.

Zde bych ještě připomenula, že může nastat pouze vertikálně, tedy ve vztahu jednotlivce ke státu nikoliv také horizontálně (mezi jednotlivci navzájem). V případě směrnic můžeme ještě hovořit také o tzv. nepřímém účinku, neboli principu Von Colson³⁸, podle judikátu, kde soud tento způsob výkladu stanovil. Jedná se o tzv. eurokonformní výklad, který znamená, že

³⁷ Viz Rozsudek ESD č. 26/62 ve věci Van Gen den Loos, SbSD 1963

³⁸ Rozsudek ESD č. 4/83 Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein- Westfalen (1984) ECR 1891

národní soud musí vykládat vnitrostátní právo v souladu s neprovedenou nebo vadně provedenou směrnicí.³⁹

Ad III. Pokud mluvíme o judikatuře Evropského soudního dvora, do přijetí Lisabonské smlouvy se ochrana lidských práv tímto judiciálním tělesem odehrávala na úrovni rozšiřování a konkretizování doktríny obecných zásad právních, ke kterým patří také ochrana základních práv EU. Jak bude dále zmíněno, ESD čerpal svou inspiraci především z ústavních zásad společných členským státům a dále z práv chráněných Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Za současného stavu, kdy Listina základních práv EU je již závazným dokumentem a můžeme ji zároveň zařadit mezi akty primárního práva EU, se může ESD ve své judikatuře odkazovat již přímo na jednotlivá ustanovení tohoto dokumentu a vytvářet tak svou činností interpretační pravidla pro jejich výklad.

Ad IV. Akty *sui generis* tvoří poměrně heterogenní skupina aktů, které nelze zařadit ani do jedné z výše zmíněných skupin. Existují v různých formách a jsou přijímány různými orgány napříč spektrem ES. Jako příklad lze uvést nejrozličnější deklarace, rezoluce či prohlášení.⁴⁰ Mohou to být akty právně závazné i nezávazné. Do této skupiny tak spadá Charta základních sociálních práv pracovníků z roku 1989⁴¹, která je politickou deklarací a tudíž právně nezávazným dokumentem. Přes její nezávaznost se na ni primární právo odvolává v čl. 151 SFEU/ ex. čl. 136 SES, kde jsou stanoveny sociální cíle členských států a samozřejmě EU, tudíž nemůžeme říci, že akty tohoto druhu by byly bez významu.

Druhý pilíř, tedy pilíř mezinárodněprávní ztělesňuje relaci práva ES na systém ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy. Zde jsou velkými inspiračními zdroji Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropská sociální charta a také case-law Evropského soudu pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku. Jakým způsobem je poskytována ochrana lidským právům v rámci štrasburského kontrolního mechanismu objasním ve zvláštní kapitole věnované judikatuře tohoto soudního tělesa.

Posledním inspiračním zdrojem a také pilířem ochrany lidských práv v EU jsou ústavní normy členských států a interpretace těchto norem obsažená v rozhodovací činnosti ústavních soudů těchto států. Na tomto místě je třeba podotknout, že významnou roli v této oblasti sehrál Německý ústavní soud, který dokonce v některých případech „donutil“ ESD ke změnám (viz usnesení Solange I. a II.⁴²), kterých by jinak bylo jen stěží dosaženo. Na druhou

³⁹ Podrobněji viz: TICHÝ, Luboš. a kol. *Evropské právo.*, 3. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 302 - 309.

⁴⁰ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 43

⁴¹ Community Charter of Fundamental Social Rights of Workers, Official Journal, COM 89/248, 9.12.1989.

⁴² Usnesení Solange I: Usnesení Spolkového ústavního soudu Spolkové republiky Německo z 29. Května 1974, 2 BvL 52/71. Podrobněji viz: TICHÝ, Luboš a kol. *Dokumenty ke studiu Evropského práva*, 3. Přepřacované

stranu je ovšem nutné zmínit, že „ESD nepřebírá vnitrostátní normy a zásady automaticky a beze změn, ale přistupuje velice selektivně k ústavnímu právu jednotlivých členských států. Soud projevuje velkou kreativitu a nezávislost ve volbě těch principů a norem, které nejlépe poslouží specifickým cílům Společenství včetně stanovování limitů při jejich aplikaci.“⁴³

2.5. Základní práva v judikatuře ESD

Evropský soudní dvůr sehrál zásadní úlohu při rozvoji ochrany základních práv v Evropské Unii, když začal rozvíjet ve své bohaté judikatuře doktrínu základních práv a to v podobě obecných zásad právních, které jsou společné právním řádům členských států. K této teoretické koncepci (nyní zakotvené v čl. 340 SFEU/ ex. čl. 288 odst. 2 SES) se musel ESD uchýlit právě proto, že prozatím v primárním právu ES chyběla příslušná ustanovení o ochraně lidských práv. Avšak v rámci řešení předběžných otázek se před tímto judiciálním tělesem otevíraly také případy, které se nepřímo týkaly také základních práv fyzických či právnických osob. Ačkoliv se zprvu ESD zdráhal řešit jakékoliv otázky týkající se lidských práv s odkazem na to, že spadají pod jurisdikci národních soudů, později musel tento závěr přehodnotit, zejména v souvislosti se zásadou přednosti komunitárního práva před právem členských států.⁴⁴

Prvním významným rozhodnutím je rozsudek č. 29/69 ve věci *Stauder v. město Ulm* z roku 1969⁴⁵, ačkoliv první zmínky o lidských právech můžeme objevit již mnohem dříve např. v rozsudku č. 7/56 a 3-7/57 ve věci *Algera a spol.* V tomto již notoricky známém judikátu se pan Stauder domáhal ochrany svého práva na ochranu osobní cti, když považoval uvedení jeho jména na kuponu na zlevněné máslo, na které měl nárok díky sociální podpoře, za porušení jeho základních práv. Soud se sice vyjádřil, že dané ustanovení není formulováno tak, aby bylo způsobilé zpochybnit základní lidská práva obsažená v obecných zásadách komunitárního práva, avšak pro vývoj lidskoprávní doktríny je zde důležité, že soud poprvé uznal, že lidská práva jsou součástí *acquis communautaire* a to v podobě obecných zásad právních.

vydání, Praha, Linde Praha, 2006, s. 527 a násl.; Usnesení Solange II: Usnesení Spolkového ústavního soudu Spolkové republiky Německo z 22. Října 1986, 2 BvR 197/83. Podrobněji viz: TICHÝ, Luboš a kol.

Dokumenty ke studiu Evropského práva, 3. Přepřacované vydání, Praha, Linde Praha, 2006, s. 531 a násl.

⁴³ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 45

⁴⁴ PIKNA, Bohumil. *Systém ochrany základních práv v Evropské unii*. *Právník*, 2002, č. 11, s. 1192

⁴⁵ Rozsudek ESD č. 29/69 ve věci *Stauder v. město Ulm*, SbSD, s. 419

ESD se při nalézání základních práv nejdříve inspiroval v ústavách členských států a později, kdy v roce 1974 Francie ratifikovala Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv, a tudíž všechny členské státy spadaly také pod štrasburský kontrolní mechanismus, odvolával se ESD přednostně na tuto Úmluvu.⁴⁶ Pokud se tedy později vyjadřoval ESD k otázce lidských práv, používal koncept obecných zásad právních jako nepsané kategorie komunitárního práva, stavěné na roveň právu primárnímu.

Další judikáty, které navazovaly, postupně prohlubovaly a rozvíjely ochranu lidských práv na poli Evropské unie. Z nejvýznamnějších uveďme rozsudek ve věci *Internationale Handelsgesellschaft*⁴⁷ (zdroj inspirace v oblasti lidských práv pro ESD představují také ústavní tradice společné členským státům), rozsudek ve věci *Nold*⁴⁸ (pramenem jsou také mezinárodní instrumenty týkající se ochrany lidských práv, jejichž stranami jsou členské státy), rozsudek *Rutili*⁴⁹ (zde byla poprvé zmíněna jako inspirační zdroj Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod) nebo také rozsudek ve věci *Hauer*⁵⁰ (zde soud odkazuje také na nezávazný instrument v podobě Společné deklarace základních práv, přijatou Evropským parlamentem, Radou a Komisí dne 4. Dubna 1977).

Pomocí bohaté judikatury tak ESD dále rozvíjel doktrínu základních práv, kdy nalézal další oprávnění jednotlivce s lidskoprávním obsahem a také procesní pravidla jejich vymáhání.

Významným judikátem z poslední doby je rozhodnutí ESD ve věci *Jégo-Quéré & Cie v. Komise*⁵¹ ze dne 1. dubna 2004, kde není až tak zajímavé konečné rozhodnutí ESD, ale rozhodnutí Soudu prvního stupně a argumentace Generálního advokáta Jacobse. V tomto případě šlo o to, zda francouzská rybářská společnost *Jégo-Quéré* mohla napadnout ustanovení nařízení Komise 1162/2001/ES ze dne 14. června 2001, kterým se stanoví opatření pro obnovu populace štikozubce obecného a žádat na soudu, aby je prohlásil za neplatné. Dotčen zde byl tak čl. 263 SFEU/ ex. čl. 230 odst. 4 SES a zmíněna byla také Charta základních práv EU a její čl. 47 odst. 1 (právo na účinnou soudní ochranu, které je také zaručeno skrze institut obecných zásad právních, judikovaných ESD), zatím v době vydání rozsudku jako právně nezávazný dokument. Podmínka, kdy fyzická nebo právnická osoba může napadnout žalobou nařízení, je stanovena pouze pro případ, že se jí nejen bezprostředně, ale i osobně dotýká (ve znění upraveném Lisabonskou smlouvou již jen bezprostředně).

⁴⁶ PIKNA, Bohumil. Systém ochrany základních práv v Evropské unii. *Právník*, 2002, č. 11, s. 1190

⁴⁷ Rozsudek ESD č. 11/70 ve věci *Internationale Handelsgesellschaft*, SbSD s. 1125

⁴⁸ Rozsudek ESD č. 4/73 ve věci *Nold v. Komise* SbSD, s. 491

⁴⁹ Rozsudek ESD č. 36/75 ve věci *Rutili v. Ministerstvo vnitra*, SbSD, s. 1219

⁵⁰ Rozsudek ESD č. 44/79 ve věci *Hauer v. Land Rheinland Pfaltz*, SbSD, s. 3727

⁵¹ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 1. dubna 2004, *Jégo-Quéré & Cie v. Komise*, C-263/02 P, Sb. rozh. S. I-3425

Pokud je tato podmínka vykládána ve světle práva na účinnou právní ochranu, nesmí při tom dojít k popření smyslu ustanovení Smlouvy o založení ES (dnes SFEU), jelikož by v tomto případě komunitární soudy překročily svou pravomoc.⁵² Tím tak ve své argumentaci navazuje ESD na případ Unión de Pequeños Agricultores⁵³ a zároveň se v této problematice vrací zpět k formulaci Plaumann⁵⁴, kdy fyzická nebo právnická osoba může být aktem osobně dotčena (myšleno takovým aktem, jehož není přímo adresátem), pokud prokáže, že se jí týká z důvodu jejich určitých zvláštních vlastností nebo jejich faktických poměrů, které ji odlišují ode všech ostatních osob a individualizují ji podobným způsobem jako adresáta, kterému by byl určen akt individuální.⁵⁵

Naopak Generální advokát Jacobs jako známý zastánce lidských práv na poli EU byl opačného názoru a to, že v zájmu účinné soudní ochrany nelze vyžadovat na jednotlivci, aby byl natolik odlišen od ostatních osob jako by mu bylo opatření individuálně určeno. Mělo by tedy dle jeho názoru postačovat, pokud fyzická nebo právnická osoba bude obecným komunitárním opatřením dotčena tak, že opatření má „nepochybně a s okamžitým účinkem vliv na její právní poměry tím, že omezuje její práva nebo jí ukládá povinnosti.“⁵⁶ Tímto by se ve velké míře usnadnil přístup fyzických a právnických osob jako tzv. neprivilegovaných žalobců k žalobám na zrušení nařízení či směrnic ES. Soud prvního stupně se tedy v případě Jégo-Queré inspiroval ve stanovisku Generálního advokáta Jacobse, když judikoval, že této společnosti dotčené nařízení uložilo nové povinnosti a tudíž byla nejen bezprostředně, ale i osobně dotčeným subjektem. K odvolání Komise však ESD rozhodl v konečném rozsudku opačně. O procesní problematice ochrany lidských práv v EU bude pojednáno níže.

Tento judikát je také významný tím, že se v něm Soud 1. Stupně i Generální advokát Jacobs odvolává na tehdy ještě nezávazný dokument, kterým byla Listina základních práv EU. ESD se stále ještě zdráhal na tento dokument odkazovat. Činí tak až v současné době, tedy po ratifikaci Lisabonské smlouvy, kdy se i Listina stala právně závazným dokumentem. Jedním z příkladů je judikát z posledních měsíců, týkající se práva na sloučení rodiny.

⁵² Podrobněji viz: PITROVÁ, Lenka, POMAHAČ, Richard.: *Průvodce judikaturou Evropského soudního dvora*, 4. Díl, Praha: Linde Praha, a.s., 2006, s. 40.

⁵³ Rozsudek ESD C-50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores v. Rada, 2002, SbSD s. I-6677

⁵⁴ Rozsudek ESD 25/62 Plaumann v. Komise, 1963, SbSD s. 199

⁵⁵ Podrobněji viz: PITROVÁ, Lenka, POMAHAČ, Richard.: *Průvodce judikaturou Evropského soudního dvora*, 4. Díl, Praha: Linde Praha, a.s., 2006, s. 41-45.

⁵⁶ PITROVÁ, Lenka, POMAHAČ, Richard.: *Průvodce judikaturou Evropského soudního dvora*, 4. Díl, Praha: Linde Praha, a.s., 2006, s. 43.

Jedná se o rozhodnutí *Rhimou Chakroun v. Minister van Buitenlandse Zaken*⁵⁷ (Nizozemské ministerstvo zahraničních věcí) ze dne 4. března 2010, tedy jedno z posledních rozhodnutí ESD v oblasti lidských práv. Jedná se zde o spor paní Chakroun, marocké národnosti, která je manželkou pana Chakrouna od 31. července 1972, a Ministerstva zahraničních věcí Nizozemí. Pan Chakroun, také marocké národnosti, žije v Holandsku již od roku 1970 s povolením k pobytu na dobu neurčitou. Od 12. července 2005 pobírá dávku v nezaměstnanosti, která je mu zaručena až do 12. července 2010. Dne 10. března 2006 podala paní Chakroun na Holandské ambasádě v Rabatu (Maroko) žádost o udělení dočasného povolení k pobytu za účelem spolužití se svým manželem. Ministr odmítl vydat toto dočasné povolení k pobytu s odůvodněním, že pan Charkoun není příjemcem dostatečného příjmu, který pro tyto účely stanoví holandský zákon, aby jeho manželka mohla s ním pobývat v Nizozemí. Jeho příjem na dávkách v nezaměstnanosti byl asi o 100 euro nižší než příjem požadovaný zákonem. Paní Charkoun se proti tomuto rozhodnutí odvolala k Radě států. Namítala, že pokud by jako rodina dostali finanční podporu od Nizozemí, na kterou by měli nárok dle systému sociální asistence, pak by jejich příjem odpovídal podmínkám minimálních příjmů stanovených v holandském zákonodárství. Také tvrdí, že Holandsko tak porušuje ustanovení čl. 2(d) a čl. 7(1)(c) Směrnice 2003/86/EC ze dne 22. září 2003 o právu na sloučení rodiny (dále jen Směrnice). Tato Směrnice se týká občanů ze zemí mimo EU.

Rada států tedy vznesla předběžnou otázku k ESD. V této se ptala, zda se má článek 7(1)(c) Směrnice vykládat tím způsobem, že povolení ke sloučení rodiny bude zamítnuto občanovi, který sice prokáže, že má dostatečné příjmy na živobytí pro sebe i pro svou rodinu, ale přesto by měl společně s rodinou dle systému sociální podpory nárok na další dávku (což prakticky znamená, že tyto dostatečné prostředky nemá). Dále Rada států vznesla otázku, zda Směrnice zakazuje státu přijmout takové opatření, které by rozlišovalo mezi tím, zda vztah mezi sponzorem⁵⁸ a občanem třetího státu žádajícím o povolení vznikl před nebo po usídlení sponzora na území členského státu.

Soud se k položeným předběžným otázkám vyjádřil v tom smyslu, že je samozřejmě na jednotlivých státech, aby stanovily výši nezbytného příjmu pro minimální životní standard

⁵⁷ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 4. března 2010, *Rhimou Chakroun v. Minister van Buitenlandse Zaken* C-578/08, Official Journal of the European Union, C 55/16. Dostupné na <<http://curia.europa.eu/juris/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=docj&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numaff=C-578/08&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>>

⁵⁸ Tato směrnice používá termínu „sponzor“, který se bude v judikátu objevovat, tudíž považují za vhodné jej objasnit: dle textu směrnice se sponzorem myslí občan z třetího státu, který oprávněně pobývá na území členského státu EU a žádá, nebo členové jeho rodiny žádají o sloučení rodiny v členském státě, kde tento občan žije.

v dané zemi, jak to také Směrnice požaduje. Jelikož však záměr slučovat rodiny je brán jako základní pravidlo a cíl Směrnice, pak jakákoliv omezující kritéria je třeba vykládat restriktivně. Proto by měly také pravidla přijatá pro slučování rodin být v souladu se závazkem k ochraně rodiny a respektu k rodinnému životu, který nalezneme v mnoha mezinárodních instrumentech. Zde Soud výslovně zmiňuje i Listinu základních práv EU a připomíná, že Směrnice tedy musí být vykládána ve světle těchto základních práv.⁵⁹ V tomto smyslu Soud také připomíná čl. 6 odst. 1 SEU, který odkazuje na Chartu a zakotvuje, že tato má stejnou právní sílu jako zakládací smlouvy.

Na druhou otázku odpovídá soud, že Směrnice nerozlišuje, až na případ uprchlíků, mezi ochranou rodinného života v souvislosti s tím, zda založení rodiny proběhlo před nebo po usídlení jednoho z jejích členů na území členského státu. Stejně tak zmiňuje, že ani Charta ve svých ustanoveních žádnou distinkci při ochraně rodiny neprovádí. Tudíž ani členské státy nejsou oprávněny stanovit takováto rozlišovací kritéria v přístupu k udělování povolení k dočasnému pobytu.

Na výše rozebraném rozsudku tedy vidíme, že po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost a tím i Charty základních práv EU v prosinci loňského roku, se již ani ESD nezdráhá přímého odkazu na Chartu vedle již typicky zmiňovaných dokumentů jako je Evropská úmluva štrasburského *acquis*. Lidskoprávní úprava v EU je tak rozšířena o další dokument na úrovni primárního práva, jehož ustanovení budou pomocí konstantní judikatury ESD dále interpretována a Charta se tak stane účinným nástrojem ochrany lidských práv evropského subregionu.

⁵⁹ Rozsudek ze dne 4. března 2010, *Rhimou Chakroun v. Minister van Buitenlandse Zaken* C-578/08, Official Journal of the European Union, C 55/16, bod 44

3. Historický vývoj před Listinou základních práv

Evropská společenství se při svém zrodu v padesátých letech minulého století orientovala čistě ekonomickým směrem. Vedoucí myšlenkou celého projektu Společenství byl hospodářský rozvoj a posílení spolupráce mezi členskými státy.

Z tohoto důvodu text zřizovacích smluv téměř neobsahoval ustanovení týkající se lidských práv. Ve Smlouvě o založení Evropského společenství bylo možno nalézt dva články dotýkající se této tematiky a to článek 12 a článek 141. První obsahoval ustanovení týkající se diskriminace z důvodu národnosti v rámci Společenství ve spojitosti s ustanoveními o volném pohybu, druhý pak ustanovení o diskriminaci z důvodu pohlaví ve vztahu ke mzdě. Později přibyl také článek 177 odst. 2, který se zabýval vnější politikou Společenství v oblasti rozvojové spolupráce.⁶⁰

Vývoj Evropských společenství ukázal na nutnost zabývat se otázkou lidských práv. Například Evropský parlament postupně schválil následující dokumenty: Usnesení o zohlednění základních práv občanů v členských státech při rozvoji práva ES dne 4. dubna 1973, Usnesení o přednosti komunitárního práva a ochraně základních práv ze dne 15. června 1976 a dále prozatím asi nejvýznamnější Deklaraci základních práv a svobod ze dne 12. Dubna 1989.⁶¹

Úsilí o prohloubení lidsko-právní dimenze komunitárního práva měly i další instituce Evropských společenství. Proto dne 5. Dubna 1977 vyústily snahy Evropské komise v podpis Společné deklarace základních práv. Tato deklarace Evropského parlamentu, Rady a Komise však nestanovovala žádný vlastní katalog lidských práv. Omezila se na prohlášení, že základní práva mají v ES prvořadý význam a že za hlavní inspirační zdroj lidských práv jsou považovány ústavy jednotlivých členských států a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.⁶² „K tomuto prohlášení se pak na kodaňském summitu v dubnu 1977 připojily ve své deklaraci hlavy států a vlád členských států.“⁶³ Na tomto místě je však třeba připomenout, že tento dokument jako deklarace byl stále právně nezávazný.

Další významnou zmínkou lidských práv je návrh Smlouvy o Evropské unii z roku 1984, kde Evropský parlament definoval některé principy, na kterých by měla být Unie založena.

⁶⁰ Podrobněji viz: PIKNA, Bohumil. Systém ochrany základních práv v Evropské unii. *Právník*, 2002, č. 11, s. 1189

⁶¹ Podrobněji viz: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 68

⁶² ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 38

⁶³ PIKNA, Bohumil. Systém ochrany základních práv v Evropské unii. *Právník*, 2002, č. 11, s. 1188

Opět jsou zde zmiňovány ústavní principy členských států, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a také Evropská sociální charta. Navíc je zde uveden návrh mechanismu postihu proti členskému státu za „vážné a soustavné porušení demokratických principů nebo základních práv“.⁶⁴ Podobné ladění má také preambule Jednotného evropského aktu přijatého dne 17. února 1986.⁶⁵

Dalším dokumentem, který vypracoval Evropský parlament v roce 1988 je tzv. Bílá kniha⁶⁶, která obsahuje „záruky v oblasti lidských práv na komunitární úrovni“⁶⁷.

Všechny výše uvedené dokumenty byly však bez právní závaznosti, avšak zcela zřetelně naznačují vnímání nutnosti úpravy lidských práv také na úrovni supranacionálních entit.

Dalším významným krokem bylo přijetí Maastrichtské smlouvy (1993) a tím i ustanovení čl. 6., kde se jedná o zakotvení již dříve deklarovaného přístupu ES k lidským právům a pramenům jejich poznání.⁶⁸ „Nejde o prameny formální, o zakotvení vázanosti Evropských společenství, resp. Evropské unie Úmluvou a ústavními tradicemi, ale o prameny materiální (prameny poznání práva).“⁶⁹ Maastrichtská smlouva přinesla také institut evropského občanství, čímž do výčtu práv chráněných ES přibyla také práva s tímto spojená.

Dalším dokumentem je Amsterodamská smlouva, která revidovala jednak Smlouvu a založení Evropské Unie a také Smlouvu o Evropských Společenstvích. Přinesené změny opět přispěly k rozvoji doktríny základních práv. Předně je třeba zmínit čl. 6 odst. 1 SEU, který stanoví, že „Unie je založena na principech svobody, demokracie, respektu k lidským právům a základním svobodám, jakož i principu právního státu, principech, které jsou společné členským státům.“ Tímto článkem byly vneseny hodnoty společné všem členským státům také do primárního práva společenství, čímž se zdůraznil jejich význam na úrovni nadnárodních entit. Dalším důležitým je čl. 7 SEU „v případě nerespektování základních práv se členská země vystavuje ekonomickým a politickým sankcím, suspendování části členství nebo úplné ztrátě členství.“⁷⁰, který má význam zejména pro vymezení možných sankcí

⁶⁴ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 39

⁶⁵ Single European Act, podepsaný dne 17. února 1986 v Lucemburku, platnost 1. července 1987

⁶⁶ Podrobněji viz.: TICHÝ, Luboš a kol. *Dokumenty ke studiu Evropského práva*, 3. Přepřacované vydání, Praha, Linde Praha, 2006, s. 272 a násl.

⁶⁷ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 39

⁶⁸ Tehdejší znění čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii: „Unie uznává jako obecné právní zásady Společenství základní lidská práva tak, jak jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsanou v Římě dne 4. listopadu 1950 a jak vyplývá z ústavních tradic společných členským státům.“

⁶⁹ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 69

⁷⁰ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 70

členským státům. Pokud se týče kompetencí Evropského soudního dvora, pak čl. 46 písmeno d SEU vymezil jeho pravomoc v oblasti aplikace článku 6 odstavce 2 SEU, tedy ochrany základních práv, čímž značně rozšířil jeho pravomoci.

Smlouva z Nice (2003) přinesla pouze změnu článku 7 SEU v tom smyslu, že rozlišuje dva typy politické kontroly nad dodržováním lidských práv členskými státy a to kontrolu preventivní a represivní.

Ještě před tím, než se Evropská společenství s konečnou platností dohodla na vytvoření vlastního samostatného katalogu lidských práv, byla po dlouhou dobu (a je dodnes) aktuální otázka přistoupení Evropských společenství k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, tedy k mezinárodní smlouvě pod Radou Evropy a spravované mimo rámec ES. K této otázce se vyjádřil také posudek Evropského soudního dvora 2/1994 vyžádaný Radou EU ze dne 30.3.1996 ohledně slučitelnosti zamýšlené dohody o přistoupení s ustanoveními komunitárního práva. Soud dospěl k tomu závěru, že „žádné ustanovení smlouvy nesvěřuje komunitárním orgánům pravomoc vydávat rozhodnutí nebo uzavírat dohody v oblasti lidských práv, a tudíž není zde právní základ pro přistoupení k Evropské úmluvě“.⁷¹

Otázka přistoupení k Úmluvě však byla opětovně řešena na Laekenském summitu, kde bylo uloženo Konventu, aby se vyjádřil mimo jiné také k tomu, zda ES přistoupí k Úmluvě.⁷² Výsledkem je dnešní čl. 6 odst. 2 SEU, který stanoví, že Evropská unie přistoupí k Úmluvě.

Laekenskému summitu předcházelo rozhodnutí vypracovat Chartu základních práv Evropské unie, ke kterému došlo na summitu Evropské Rady v Kolíně nad Rýnem ve dne 4. a 5. června 1999. „Bylo totiž zřejmé, že Evropská unie musí mít svůj vlastní vyčerpávající kodex lidských práv, který bude odrážet specifické vlastnosti supranacionální organizace a zajistí vyšší úroveň ochrany jednotlivců, která je dosažitelná v podmínkách fungování jednotného vnitřního trhu a je výsledkem zavedení institutu občanství Evropské unie.“⁷³

Pro vypracování návrhu textu Charty byl ustaven zvláštní orgán tzv. Konvent (anglicky Convention). Součástí Konventu byl i Výbor, který plnil funkci přípravného orgánu a také zpravodaje. Konečná verze Listiny tzv. Convention 50 byla jednomyslně schválena. Cílem

⁷¹ Posudek ESD č. 2/94 z 28. března 1996 „Přistoupení Společenství k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod“, SbSD 1996, I-1789. Blíže srovnej BUREŠ, Zdeněk. K otázce přistoupení Společenství k Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách. *Evropské a mezinárodní právo*, 1997, č. 4, s.32

⁷² Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 326.

⁷³ PIKNA, Bohumil. Systém ochrany základních práv v Evropské unii. *Právník*, 2002, č. 11, s. 1191. Blíže srovnej ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. První ucelený katalog základních práv Evropské unie – Charta. *Právník*, 2001, č. 6, s. 590

tohoto dokumentu mělo být zejména seznámení občanů Unie s jejich základními právy, nikoliv tedy zakotvení či uznání práv nových.⁷⁴

Zlomovým okamžikem pro úpravu lidských práv na úrovni Společenství byla pak mezivládní konference v Nice v prosinci roku 2000, kde byla podepsána ve formě společné politické Deklarace Evropského parlamentu, Rady a Komise Listina základních práv Evropské unie⁷⁵, jako první ucelený katalog lidských práv v intencích *acquis communautaire*. Listina v této podobě představovala jen deklaraci, tedy právně nezávazný dokument, který měl přesto svůj nezastupitelný význam. Listina však nepředvíдалa ani do budoucna přesunutí dalších pravomocí z členských států na Unii a tím pádem nekladla na členské státy nové povinnosti ani občanům neposkytovala nová práva.⁷⁶

V prosinci roku 2001 se pak uskutečnil summit v Laekenu, kde bylo rozhodnuto o ustanovení nového Konventu, který se měl opět zabývat dalším právním životem Listiny. Výsledkem tohoto Konventu byla skutečnost, že text Listiny byl začleněn do textu Ústavy pro Evropu a to dokonce na velmi důstojné místo, hned za ustanovení institucionální a ústavněprávní. V případě ratifikace Ústavy by se pak lidsko-právní ustanovení řadila pod primární právo ES, a tudíž by nesla všechny jeho kvality. Obrat v právním osudu tohoto dokumentu měl tedy nastat přijetím Smlouvy o ústavě pro Evropu, kde byla Listina zařazena do znění textu Ústavy⁷⁷. Zamítavé výsledky referend ve Francii a v Nizozemí však tento vývoj dočasně zastavily.

Nová naděje přišla až s myšlenkou Reformní tedy Lisabonské smlouvy, která byla odstartována za Německého předsednictví (1. polovina roku 2007). Lisabonská smlouva převzala většinu ustanovení Smlouvy ústavní, přesto již nevčleňuje text Listiny přímo do svých ustanovení, ale odkazuje na něj. Tato smlouva také přejmenovává Smlouvu o založení Evropských společenství na Smlouvu o fungování Evropské Unie (dále jen „SFEU“). Lisabonská smlouva byla podepsána dne 13. prosince 2007 v Lisabonu. Poté následoval ratifikační proces v členských státech, kdy po opakovaném referendu v Irsku a vyjednání výjimky pro Českou republiku tento dokument ke dni 1. prosince 2009 konečně vstoupil v platnost.

⁷⁴ Podrobněji viz: FIALA, Petr. PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 2. Doplněné a aktualizované vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009, s. 693

⁷⁵ V originálním znění: Charter of Fundamental Rights of European Union. *Úřední věstník ES*, 2000/C 364/01, 18.12.2000.

⁷⁶ Podrobněji viz: FIALA, Petr. PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 2. Doplněné a aktualizované vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009, s. 696

⁷⁷ Ústava pro Evropu byla na unijní úrovni schválena dne 25. října 2004

4. Listina jako právně závazný dokument ochrany lidských práv

4.1. Povaha dokumentu

Po dlouhém a náročném procesu úvah, diskusí a vyjednávání má i Evropská unie konečně svůj první ucelený katalog lidských práv. Dokument byl vyhlášen ve formě deklarace v Úředním věstníku Evropské unie pod č. 2007/C 303/1 ze dne 14. prosince 2007 v českém znění jako „Listina základních práv Evropské unie“. Jedná se o dokument ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007. V anglické verzi se dokument označuje jako „Charter of Fundamental Rights of the European Union“. Listina jako taková představuje zatím nejrozsáhlejší katalog lidských práv na mezinárodní úrovni.

Tento v současné době nejvýznamnější dokument ochrany lidských práv v Evropské unii byl dlouhou dobu pouze právně nezávaznou politickou deklarací. Až s konečnou ratifikací Lisabonské smlouvy v prosinci loňského roku se i tento dokument stal právně závazným a tedy účinným.

Tímto krokem však ztratila Listina část své teritoriální působnosti, když Velká Británie a Polsko odmítli možnou aplikaci tohoto dokumentu na svém území. Obě země tak učinily Protokolem o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Spojeném království⁷⁸, který ve svých dvou článcích obsahuje vynětí z jurisdikce ESD ve věcech Listiny. Omezuje soudně vymahatelná práva zakotvená v hlavě IV Listiny pouze na ta, která jsou stanovena také ve vnitrostátním právu těchto dvou zemí a konečně, pokud Listina obsahuje odkaz na vnitrostátní právní předpisy a zvyklosti, opět se v případě těchto dvou států může jednat pouze o ty, které jejich vnitrostátní právo uznává.⁷⁹ Tímto protokolem tedy omezily Polsko a Velká Británie působnost Listiny na svém území na minimum a v praktické rovině to především znamená, že ESD i národní soudy těchto států při výkladu Listiny mají uplatňovat přednost vnitrostátního práva.⁸⁰

Také Česká republika si vynutila výjimku z Lisabonské smlouvy ve vztahu k Listině, která bude dle příslibu zakotvena ve Smlouvách na základě přístupové smlouvy s dalším nově

⁷⁸ *Lisabonská smlouva, Konsolidovaný text Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy*. Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády české republiky, 2008, s. 293-294

⁷⁹ Podrobněji viz: *Lisabonská smlouva, Konsolidovaný text Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy*. Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády české republiky, 2008, s. 293-294

⁸⁰ Podrobněji viz: FIALA, Petr. PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 2. Doplněné a aktualizované vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009, s. 696

přístupujícím státem⁸¹. Na Českou republiku se tak bude vztahovat stejný režim aplikace Listiny jako na dva výše zmíněné státy. Tato výjimka byla vynucena při podpisu tohoto dokumentu na podzim loňského roku prezidentem Václavem Klausem, poté co byla živě diskutována otázka Benešových dekretů, které však již nespádají pod časovou působnost Listiny, která nemůže platit retroaktivně.⁸² Diskutované byly zejména články Listiny zakotvující právo vlastnit majetek (čl. 17) a zákaz hromadného vyhoštění (čl. 19).⁸³ Obě tyto práva však nejsou na poli lidských práv žádným novem, tudíž i z tohoto pohledu jsou obavy o znovuotevření těchto historických otázek poněkud nepodpořené.

Postoj České republiky je vidět i z Prohlášení České republiky k Listině základních práv Evropské unie⁸⁴, kde je opět připomenuta zásada subsidiarity a rozdělení pravomocí mezi Evropskou unií a členskými státy. Také opakuje, že Listina nezakládá žádnou novou pravomoc pro Unii a také zdůrazňuje, že Listina nesmí být nikdy vykládána, tak aby omezovala nebo narušovala lidská práva a základní svobody, která již na základě mezinárodních smluv a práva Unie existují a jsou uznávány všemi členskými státy. Na první pohled toto prohlášení nepřináší nic nového, spíše jej lze hodnotit tak, že zdůrazňuje postoj České republiky k Listině.

Vzhledem k tomu, že na rozdíl od Smlouvy o ústavě pro Evropu, zde již text nebyl včleněn do samotného textu nové revidující smlouvy, byla použita poněkud komplikovaná konstrukce v čl. 6 SEU, jež odkazuje na Listinu, který uvádí:

„1. Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku, jež má stejnou právní sílu jako Smlouvy.

Listina nijak nerozšiřuje pravomoci Unie vymezené ve Smlouvách.

Práva, svobody a zásady obsažené v Listině se vykládají v souladu s obecnými ustanoveními v hlavě VII Listiny, jimiž se řídí její výklad a použití, a s náležitým přihlédnutím k vysvětlením zmíněným v Listině, jež uvádějí zdroje těchto ustanovení.

⁸¹ V současné době přichází nejpravděpodobněji v úvahu Charvatsko.

⁸² V minulosti posuzoval Benešovy dekrety také Evropský soud pro lidská práva a shledal je mimo rozsah časové působnosti Úmluvy. Domnívám se tedy, že ani v případě Listiny ani celého *acquis communautaire* nemůže dojít k požadavku na uplatnění práv, které by případně náležely odsunutému sudetskému obyvatelstvu.

⁸³ Podrobněji viz: BŘICHÁČEK, Tomáš. *Jaký je skutečný obsah a význam české výjimky z „Lisabonu“*.

Politicko-spoločenská revue Centra pro studium demokracie a kultury. 13. listopadu 2009 (cit. 15. února 2010), Dostupné na <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1208/jaky-je-skutecny-obsah-a-vyznam-ceske-vyjimky-z-lisabonu>>

⁸⁴ Podrobněji viz: *Lisabonská smlouva, Konsolidovaný text Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy*. Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády české republiky, 2008, s. 476.

2. *Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Přistoupení k této úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Smlouvami*

3. *Základní práva, která jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, tvoří obecné zásady práva Unie.*⁸⁵

Odstavec 1 tedy přímo odkazuje na Listinu, jako na dokument ochrany lidských práv, kterému je přiznána stejná právní síla jakou mají Smlouvy. Toto ustanovení lze vykládat tedy tak, že Listina ačkoliv není přímo součástí zakládací smlouvy je také považována za primární pramen komunitárního práva a tudíž požívá všechny vlastnosti s tím spojené. Jinými slovy Listina je závazná pro členské státy do té míry, do jaké uskutečňuje právo Unie. Mimo spektrum práva Společenství tedy nepůsobí, což odpovídá principu subsidiarity. Důsledkem tohoto systému je, že občané unie podléhají dvěma systémům ochrany lidských práv a to v záležitostech Evropské unie, mohou využívat procesních prostředků před ESD a ve zbylých oblastech, musejí využít kontrolního mechanismu Rady Evropy. „Jedná se tedy *via facti* o dvoukolejnost.“⁸⁶ Druhá věta tohoto odstavce zakotvuje již výše zmíněnou problematiku toho, že tento dokument nijakým způsobem nerozšiřuje pravomoci Unie, tudíž práva, která jsou v jejím textu zakotvena, se vztahují pouze k oblastem již ve Smlouvách ustanovených. Věcná působnost Listiny je tak dána rozsahem právního řádu EU. Na oblasti spadající pod pravomoc Společenství se tak aplikují i ustanovení Listiny, která musejí být dodržována, přičemž jak již bylo zmíněno, i před vstupem tohoto dokumentu v platnost se v této oblasti mohla lidsko-právní ochrana prosazovat v rámci obecných zásad právních. Na druhou stranu v oblastech, na něž působnost Listiny nedopadá, by měly státy přinejmenším principiálně uznávat hodnoty, které jsou v Listině vyjádřeny a které by měly odpovídat společnému smýšlení všech členských států. V této oblasti jsou pak státy vázány především ústavní úpravou lidských práv na vnitrostátní úrovni a mezinárodními smlouvami, jejichž jsou signatáři.⁸⁷

K odstavci 2 se vztahuje Prohlášení k čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii přijaté na mezivládní konferenci v Lisabonu dne 17. prosince 2007 a publikovanému v Úředním věstníku EU dne 17 prosince 2007. Toto prohlášení zní: „Konference se dohodla, že přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod se

⁸⁵ *Lisabonská smlouva, Konsolidovaný text Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy.* Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády české republiky, 2008, s. 28

⁸⁶ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*, Praha: Linde Praha, 2010, s. 86.

⁸⁷ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy.* 2004, č. 9, s. 323

uskuteční tak, aby byly zachovány zvláštnosti právního řádu Unie. Konference bere v této souvislosti na vědomí existenci pravidelného dialogu mezi Soudním dvorem Evropské unie a Evropským soudem pro lidská práva; tento dialog může být posílen po přistoupení Evropské unie k této úmluvě.“ Z tohoto ustanovení je zřejmé, že otázka možného přistoupení EU k Úmluvě zdaleka není mrtvá a stále *zvažovaná pro futuro*. Jelikož zde ale chybí jakékoliv časové určení, stále není jasné, zda k tomuto kroku nakonec dojde. Podobnými slovy avšak podrobněji se k možnému přistoupení vyjadřuje také Protokol k čl. 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii o přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod⁸⁸. Ten se navíc podrobněji zmiňuje o zvláštní úpravě případné účasti Unie v kontrolních orgánech Evropské úmluvy a o mechanismech některých žalob. Na straně druhé zakotvuje možnost přistoupení také 14. Protokol k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který je posledním revidujícím aktem Konvence.

Je však třeba si uvědomit, že takovýto krok by vyžadoval časově i právně náročné změny na obou stranách institucionálního i organizačně-technického charakteru. „Pokud by došlo k takovému přistoupení, posílila by se role ESLP, který by získal výslovnou kompetenci posuzovat porušení lidských práv ze strany orgánů a institucí ES/EU, a to i ve vztahu k rozhodnutím ESD.“⁸⁹ Spornou by se pak stala také otázka standardu ochrany některých práv, jelikož Charta jde v tomto směru dále než Evropská úmluva, která poskytuje minimální standard ochrany práv.⁹⁰ Otázek, které by bylo třeba zodpovědět v souvislosti s plánovaným přistoupením EU k Úmluvě je mnoho, a proto doufám, že budou vyjasněny zejména ze strany EU a Rady Evropy ještě před uskutečněním tohoto kroku.

V odstavci 3 můžeme najít odkaz na další inspirační zdroje lidských práv v EU, jak ostatně byly postupně uznány i judikaturou ESD, přičemž tvoří část obecných zásad právních.

Důležitost čl. 6 dokládá také rozsudek Evropského soudního dvora ve věci *Kadi*⁹¹, kde soud uvedl, že zásady svobody, demokracie, dodržování lidských práv, základních svobod a právního státu zde zakotvené, nemohou být porušené ani v důsledku plnění povinností uložených mezinárodní smlouvou. Tímto tak tyto zásady, na kterých spočívá právo EU, nadřadil i aktům mezinárodního práva. Proto pokud EU provádí na základě svých závazků

⁸⁸ *Lisabonská smlouva, Konsolidovaný text Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy*. Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády české republiky, 2008, s.290 – 291.

⁸⁹ ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 326.

⁹⁰ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 326.

⁹¹ Soudní dvůr: Rozsudek ESD ze dne 3. Zář 2008, *Yassin Abdullah Kadi, Al Barakaat International Foundation v. Rada Evropské unie a Komise Evropských společenství*, C 402/05 P a C 415/05 P

z mezinárodních smluv příslušná opatření, musí tato opatření být v souladu s těmito zásadami, mezi které patří také dodržování základních lidských práv a svobod.

V souvislosti s článkem 6 SEU je třeba zmínit také čl. 2 SEU⁹², který deklaruje hodnoty, na nichž je Unie založena, což velmi úzce se základními právy souvisí.

Oprávnění zakotvená v Listině jsou určena rozdílným adresátům těchto norem, jejichž kategorizace je širší oproti podobným instrumentům mezinárodního práva, což je dáno opět specifickou povahou právního systému EU. Beneficiářem základních práv tedy může být každá osoba, dále občané Unie, fyzické nebo právnické osoby s bydlištěm nebo sídlem v některém členském státě (tzv. rezidenti) a konečně jsou to také příslušníci nečlenských států. U posledně zmiňované kategorie lze uvést např. čl. 15 odst. 3 (právo na stejné pracovní podmínky pro příslušníky třetích zemí, jako pro občany Unie).⁹³

Kromě právního významu Charty spočívajícím v jejím závazném zakotvení základních práv, které Unie uznává, si musíme také uvědomit její politický význam, který může v mnohém předčít ten právní. Charta totiž jako dokument ochrany lidských práv symbolizuje také principy a hodnoty, na kterých Unie stojí a na základě kterých se bude odvíjet její další vývoj. Hodnotit význam Charty by bylo v tuto chvíli předčasné. Pro některé tento dokument znamená základ konstitucionalismu v Evropské unii, pro jiné je Charta ústavní garancí, že EU nebude ohrožovat ústavní hodnoty členských států a „pouze“ sumarizuje základní práva *acquis*. Nelze též nevidět, že Listina základních práv EU obsahuje oba tyto pohledy, mezi nimiž vzniká přirozená tenze.⁹⁴

4.2. Všechny generace práv v jednom dokumentu

Charta zakotvuje široké spektrum práv a poskytuje tak ochranu jednotlivci proti nebezpečím moderní doby, které jsou spojeny s rozvojem biomedicíny, datových a informačních systémů, ochranou životního prostředí a rozvojem moderní společnosti vůbec.

⁹² Čl. 2 SEU: „Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“

⁹³ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 323. Srovnej také: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008. s. 212-215.

⁹⁴ Podrobněji viz: MADURO, Miguel Poiars. The Double Constitutional Life of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 269 an.

Obsahuje tak nejen práva osobní a politická, ale také práva sociální a konečně také práva třetí resp. čtvrté generace.⁹⁵

Pokud se týče struktury samotného dokumentu, Listina je členěna na preambuli a 7 kapitol s celkem 54 články. Tyto kapitoly obsahují práva a svobody v dosud netradičním uspořádání, podle základních hodnot a právních principů, jež tato práva chrání⁹⁶:

- I. Důstojnost
- II. Svobody
- III. Rovnost
- IV. Solidarita
- V. Práva občanů
- VI. Spravedlnost
- VII. Obecná ustanovení

Toto specifické členění odráží charakter Evropské unie jako takové a také hodnoty a principy, na kterých toto supranacionální uskupení stojí. Jak již bylo řečeno výše, Listina neobsahuje pouze práva „klasická“, která můžeme nalézt v mnoha jiných mezinárodních dokumentech ochrany lidských práv, ale také práva druhé generace, tedy hospodářská, sociální a kulturní a zejména také tzv. moderní neboli práva třetí (resp. čtvrté) generace (srovnej čl. 37 ochrana životního prostředí, čl. 38 ochrana spotřebitele, čl. 42 právo na přístup k informacím).

Již v preambuli, která uvozuje celý dokument a určuje jeho zaměření, najdeme odkaz na nejdůležitější zdroje, ze kterých Listina čerpá. Patří sem také rozhodovací činnost Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku spolu s ústavními tradicemi členských států, zřizovacími a pozměňujícími smlouvami, Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a Evropskými sociálními chartami a judikaturou ESD.⁹⁷

V první kapitole zvané „Důstojnost“ můžeme nalézt jak práva klasická jako třeba právo na život, lidskou důstojnost či zákaz mučení a nelidského zacházení a trestu, tak práva „nová“. Zejména zajímavé se v tomto směru jeví právo na integritu osobnosti či zákaz reprodukčního klonování lidských bytostí. Tato kapitola je jen typickým důkazem toho, že Listina je dokument ve své podstatě moderním a v současné době také jedinečným ve svém přístupu k výčtu chráněných práv.

⁹⁵ Podrobněji viz: ARNOLD, Reiner. *Fundamental Rights in the European Union*. In ŠIŠKOVÁ, Naděžda (ed.). *The Process of Constitutionalisation of the EU and Related Issues*. Groningen: Europa Law Publishing, 2008, s. 33

⁹⁶ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 323.

⁹⁷ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 207

Literatura zmiňuje další zajímavost Listiny a to v souvislosti s názvy následujících kapitol, které se jmenují „Svobody“, „Rovnost“ a „Solidarita“. Jurisprudence je zde toho názoru, že „toto třídění duchovně vychází ze základů právní filozofie Immanuela Kanta a na ně navazujících a je doplňujících úvah Wienfrieda Bruggera (Svoboda, rovnost a solidarita jako vzájemně se podmiňující strukturální prvky jednoho lidsko-právního principu).“⁹⁸ Tato teorie tak odpovídá učení tohoto německého filosofa, který odvozoval podstatu lidských práv z absolutních morálních principů.⁹⁹ Toto pojetí kapitol Charty koresponduje také s faktem, že významný vliv při jejím vytváření měl Roman Herzog, bývalý prezident SRN a bývalý předseda Spolkového ústavního soudu, který je velkým zastáncem kantovské a pokantovské právní filosofie.¹⁰⁰

Dále se jednotlivým kapitolám budu věnovat pouze stručně, jelikož výčet práv chráněných Listinou netvoří jádro této diplomové práce. Především se zaměřím na odlišnosti s tradičními instrumenty ochrany lidských práv.

Druhá kapitola „Svobody“ obsahuje opět práva všech tří generací. Na tomto místě bych ráda zmínila čl. 10 s názvem „Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání“, který ve své formulaci reaguje na vývoj tohoto práva formulací: „*Právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí se uznává v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.*“ Tento článek je příkladem přístupu tvůrců Listiny k modernímu dokumentu ochrany lidských práv a reflektuje tak jednu z kritizovaných problematik, která se objevila ve zprávě o stavu lidských práv, zveřejňované pravidelně Výborem Evropského parlamentu na základě rezoluce EP z roku 1991.¹⁰¹ Opět zde můžeme nalézt širší výčet chráněných práv nežli v tradičních dokumentech ochrany lidských práv.

V kapitole „Rovnost“ nalezneme zejména, jak již název napovídá, ochranu proti různým druhům diskriminace. Právě pojmenování této kapitoly samo o sobě naznačuje jistý posun od negativního práva nebýt diskriminován k pozitivnímu právu na rovné zacházení.¹⁰² Články zde můžeme rozdělit do dvou kategorií, kdy „první tvoří horizontální, všeobecné garance

⁹⁸ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 207-208, srovnej také: KANT, Immanuel. *Metaphysik der Sitten (1799)*, Berlin: Werke VI (Akademie-Ausgabe), 1968, s. 237.

⁹⁹ Podrobněji viz: CLAPHAM Andrew. *Human Rights, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 9

¹⁰⁰ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s. 53.

¹⁰¹ Viz *EU Annual Reports on Human Rights*: (cit. 4. března 2010) Dostupné na <http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.aspx?id=970&lang=en&mode=g>

¹⁰² Podrobněji viz: BELL Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 91

rovnosti a nediskriminace; druhou vertikální ustanovení o specifických formách nerovnosti a diskriminace.¹⁰³ Klasickou antidiskriminační klauzuli nalezneme v čl. 21, kdy oproti Evropské úmluvě je zde výčet zakázaných důvodů diskriminace rozšířen o zdravotní postižení, věk či sexuální orientaci. Respektování kulturní, náboženské a jazykové rozmanitosti, která je zde také zakotvena, je jistě nezbytný předpoklad fungování společenství 27 států a mnohem více národnostních skupin. Tématikou této části se budu zabývat níže v samostatné kapitole.

Následující kapitola „Solidarita“ obsahuje především práva hospodářská a sociální, vycházející zejména z Evropské sociální charty a Komunitární charty základních sociálních práv pracovníků. Některá z těchto práv jsou pouze programového charakteru a spíše formulují směřování Unie, jelikož v praxi je jejich zaručení ze strany všech členských států jen těžko dosažitelné. Najdeme zde také zmiňovaná práva třetí generace: ochranu životního prostředí a ochranu spotřebitele.

Kapitola V. nese název „Práva občanů“¹⁰⁴, která se váže k institutu evropského občanství dle Smlouvy o Evropské unii. V rámci této kapitoly není přesně zřejmé, kdo je adresátem těchto práv a odborná literatura¹⁰⁵ se tedy domnívá, že by bylo vhodné zakotvit zde také definici občana EU. Většina práv v této části je určena také občanům třetích zemí, kteří nemají statut evropského občanství, což by mohlo být vzhledem k názvu kapitoly poněkud neočekávané. Rozlišujeme zde tedy tři skupiny subjektů a to občany EU, rezidenty, tedy fyzické osoby pobývající nebo právnické osoby mající své statutární sídlo na území některého z členských států a poslední skupinou adresátů může být „každý“. Pouze občanům EU zůstávají klasická práva jako aktivní a pasivní volební právo do obecních zastupitelstev, Evropského Parlamentu a také právo na diplomatickou a konzulární ochranu.

Šestá část, která ještě obsahuje práva, nese název „Soudnictví“. Najdeme v ní klasická práva a procesní záruky jako právo na spravedlivý proces, právo na účinnou soudní ochranu, presumpci nevinu, právo na obhajobu a také zásadu *ne bis in idem*.

Jelikož Listina nabízí ve svých šesti kapitolách široké spektrum práv, nabízí se zde otázka jejich vynutitelnosti. Jinými slovy, zda všechna základní práva v tomto dokumentu zakotvená, jsou obdařena vlastností přímého účinku a tedy uplatnitelná před vnitrostátními i evropskými

¹⁰³ BELL Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed). Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 91

¹⁰⁴ Literatura uvádí také název „Občanská práva“, který však může být poněkud zavádějící. Srovnej: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 87

¹⁰⁵ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 212.

soudy.¹⁰⁶ Přímý účinek mají taková ustanovení, která splňují podmínky Van Gen den Loos formule (viz výše). Přímý účinek pak mají práva uvedená v první a páté kapitole Listiny a dále některá práva z kapitol Svobody, Rovnost a Solidarita (tato práva nalezneme také z většiny v Evropské úmluvě). Dále můžeme tuto vlastnost přiznat právům, která se opírají o ustanovení zřizovacích smluv s přímým účinkem. Nakonec sem můžeme zařadit i všechna procesní práva, která se nacházejí v kapitole Spravedlnost.¹⁰⁷

Poněkud složitější situace je v případě hospodářských, sociálních a kulturních práv nacházejících se v kapitolách Svobody, Rovnost a Solidarita. V těchto částech najdeme jak práva, kterých se mohou jednotlivci přímo dovolat před soudem, jako např. odborová svoboda a právo na kolektivní vyjednávání (čl. 28) či zákaz dětské práce (čl. 32), ale také pouze tzv. programové zásady nebo jak uvádí sama Listina principy, které přímý účinek postrádají. Tyto pak musejí být provedeny zákonodárcem v podobě legislativních opatření, a až na základě těchto prováděcích aktů se jich může jednatlivec dovolat. Příkladem takového ustanovení může být čl. 34 Listiny ohledně dávek sociálního zabezpečení a sociálních služeb. Uvedenou problematiku reflektuje také čl. 52 odst. 5, který hovoří o provádění ustanovení Listiny, která obsahují zásady, tedy ne přímo vynutitelná práva.¹⁰⁸ Důvodem toho, proč některá ustanovení Listiny nejsou přímo vynutitelná, je zřejmě hrozba, jaký by tato ustanovení, v případě, že by byla přímo vynutitelná, mohla mít v praxi dopad. Zejména ekonomická a politická situace v zemích sedmadvacítky je natolik odlišná, že nelze reálně požadovat stejnou úroveň ochrany těchto práv napříč Uníí. Charta se přesto snažila alespoň teoreticky (svým členěním) zakotvit rovnost všech práv, které však v praxi nebude ještě dlouho možné dosáhnout a zakotvit jakýsi společný minimální standard¹⁰⁹ také pro sociální práva. Proto principy zakotvené v Listině v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv poslouží prozatím jako cíl, ke kterému Unie směřuje.¹¹⁰ O specifickém postavení těchto práv svědčí také absence kontrolního mechanismu u Evropské sociální charty (Rada Evropy), na rozdíl od Úmluvy, která obsahuje klasická osobní a občanská práva. Systém kontroly dodržování závazků vyplývajících z Evropské sociální charty je spíše administrativní procedurou, kdy smluvní strany

¹⁰⁶ ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 325.

¹⁰⁷ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 325.

¹⁰⁸ ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 325.

¹⁰⁹ ARNOLD, Reiner. Fundamental Rights in the European Union. In ŠIŠKOVÁ, Naděžda (ed.). *The Process of Constitutionalisation of the EU and Related Issues*. Groningen: Europa Law Publishing, 2008, s. 36

¹¹⁰ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s. 54.

předkládají ve čtyřletém cyklu zprávy tajemníkovy Rady Evropy, kdy tyto zprávy pak posuzuje Výbor nezávislých expertů. Pokud zjistí nesoulad, může vydat doporučení a dotčený stát pak musí v další zprávě informovat o opatřeních přijatých k nápravě zjištěných nedostatků.¹¹¹

Poslední kapitolu tvoří „Všeobecná ustanovení“. Jurisprudence¹¹² se zde pozastavuje nad některými kontroverzními ustanoveními, zejména čl. 51 odst. 2 Listiny¹¹³, které jak se zdá je v rozporu s cílem a povahou celého dokumentu ochrany lidských práv. Tato část je však klíčová pro aplikaci celého dokumentu. Zejména je zde zakotvena zásada subsidiarity a to v tom smyslu, že ustanovení Listiny jsou určena členskými státy pouze tehdy, pokud provádějí právo Unie, a tedy ne tehdy, když přijímají nebo provádějí vnitrostátní právo nezávisle na právu unie.¹¹⁴ Jinými slovy, v oblastech, které nejsou výslovně svěřeny pod pravomoc Společenství, nastupuje v oblastech pravomoci členských států Unie až subsidiárně. Také platí, že Unie může zavazovat členské státy pouze v oblasti své působnosti, tudíž ani Listina jako akt *acquis communautaire* nemůže jít v této oblasti dále. Čl. 52 odst. 1 pak obsahuje všeobecnou omezující klauzuli, jelikož jednotlivá práva zakotvená v Listině omezující ustanovení neobsahují. „Tvůrcům Charty šlo o to, aby vyloučili nebezpečí dvojích standardů lidských práv v Evropě, zejména však, aby Charta neposkytovala nižší úroveň ochrany než Úmluva.“¹¹⁵ Tato problematika je dále řešena také v čl. 52 odst. 3, když stanoví, že standard ochrany základních práv v Listině musí být stejný, nebo může být vyšší nežli v Konvenci, nikoliv však nižší. Tímto ustanovením je také vtažena hmotněprávní úprava Úmluvy do systému ochrany v EU.¹¹⁶ Čl. 52 odst. 2 pak upřesňuje, že výkon práva, které vyplývá ze smluv, podléhá podmínkám a limitům stanovených v těchto smlouvách, což znamená, že se úprava těch práv, která jsou zakotvená ve smlouvách, nijak nemění. V případě těchto práv pak bude mít aplikační přednost text zřizovacích smluv před Listinou. Také čl. 53, týkající se úrovně ochrany, stanoví podobný model jako čl. 52 odst.3 ovšem ve vztahu ke standardu zaručenému vnitrostátním právem členských států, mezinárodním právem (sem opět řadíme i

¹¹¹ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 34.

¹¹² ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008 s. 218.

¹¹³ Čl. 51 odst. 2 Listiny: *Tato Listina nezakládá novou pravomoc ani nový úkol pro Společenství či Unii, ani nemění pravomoci a úkoly stanovené ve Smlouvě*. Srovnej také Prohlášení o Listině základních práv Evropské unie, úřední věstník C 306, 17.12.2007, s. 231

¹¹⁴ Podrobněji viz: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 98

¹¹⁵ ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 323.

¹¹⁶ ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 324.

Evropskou úmluvu), mezinárodními smlouvami, jejichž stranami je Unie nebo členské státy a právem Evropské unie. Touto optimalizační klausulí¹¹⁷ je tedy znovu připomenut standard ochrany lidských práv, který má být zachován. Nutno na tomto místě podotknout, že ačkoliv autoři těchto všeobecných ustanovení měli na mysli zejména návod jak Listinu používat a napomoci tak její správné interpretaci, výsledek se zatím zdá poněkud opačný a mnohá ustanovení této části jsou tak spíše matoucí a pravděpodobně bude na výkladu ESD a Tribunálu prvního stupně, aby se s těmito obtížemi ve své judikatuře odkazující na Listinu vypořádali.

4.3. Procesně-právní problémy spojené se zajištěním vynucování práv zaručených Listinou.

Na první pohled jasnou a zřetelnou nevýhodou Listiny je absence účinného kontrolního mechanismu vynucování práv v ní zakotvených. Dokument tak obsahuje pouze hmotněprávní ustanovení s výčtem zaručených práv a svobod nikoliv však procesní mechanismy k dovolávání se těchto práv před soudem. V rámci *acquis communautaire* je tedy třeba najít v současné právní úpravě procesní prostředky k ochraně těchto práv a do budoucna zvažovat možné změny v tomto směru. Jaké jsou tedy možnosti ochrany lidských práv pro jednotlivce před evropskými soudy?

Evropský soudní dvůr je judiciálním tělesem Evropských společenství, které kontroluje dodržování práva při výkladu a aplikaci komunitárního práva (viz čl. 220 SES), pomocí případů před něj přednesených. Do přijetí Jednotného evropského aktu (1986) byl tvořen pouze jedním tělesem Evropským soudním dvorem a po něm byl zřízen také Soud prvního stupně, který začal fungovat od roku 1989. Soud nižšího stupně byl zřízen zejména z důvodu přetíženosti ESD a to nejvíce zaměstnaneckými žalobami a dále žalobami týkajícími se ochrany hospodářské soutěže. Soudní dvůr má také úlohu ústavního dvora Evropských společenství, kdy dohlíží nad dodržováním práva ES a sjednocuje výklad norem komunitárního práva a jako takový by měl chránit občany unie a jejich práva. V neposlední řadě je také orgánem mezinárodní jurisdikce, kdy rozhoduje spory mezi státy Unie. Oba tyto orgány mají své sídlo v Lucemburku.

¹¹⁷ ARNOLD, Reiner. Fundamental Rights in the European Union. In ŠIŠKOVÁ, Naděžda (ed.). *The Process of Constitutionalisation of the EU and Related Issues*. Groningen: Europa Law Publishing, 2008, s. 34.

Vztah těchto soudů k soudům národním je v poměru subsidiarity, tudíž přicházejí na scénu až poté, co není možné vyřešit spor na úrovni vnitrostátní. Soud také ve vztahu k národním soudům judikoval některé principy aplikace komunitárního práva před národními soudy, z nichž nejvýraznějším je princip národní procesní autonomie, který znamená, že národní procesní předpisy se použijí i pro aplikaci komunitárního práva, které tak nevytváří žádné nové prostředky pro ochranu práv před národními soudy. Mezi dalšími principy nalezneme princip ekvivalence neboli rovnosti, kde platí, že vůči stejným nárokům plynoucím ať už z práva komunitárního nebo vnitrostátního budou uplatňovány stejné podmínky. Konečně princip efektivity, který jednoduše představuje záruku účinného vynucení komunitárního práva.¹¹⁸

Na poli ES existuje ještě Soud pro veřejnou službu Evropské unie, jako tzv. soudní komora, který rozhoduje v prvním stupni spory mezi Společenstvími a jejich zaměstnanci.

Soud prvního stupně je, jak již z názvu vyplývá, instančně podřazen Evropskému soudnímu dvoru, ke kterému je možno podat z právních důvodů (mezi tyto řadíme: nepřislušnost Soudu prvního stupně, nedostatky řízení před ním, které poškozují zájmy dotčené strany a porušení právních předpisů Společenství Soudem prvního stupně) opravný prostředek proti prvostupňovému rozhodnutí ve lhůtě dvou měsíců od jeho vydání (viz čl. 256 SFEU/ ex. čl. 225 odst. 1 SES).

Počet soudců je u obou soudních orgánů roven počtu členských států, tedy 27 a jsou voleni na funkční období 6 let. U Evropského soudního dvora působí v současné době 8 generálních advokátů, kteří mají za úkol předkládat návrhy rozhodnutí a pomáhat tak s rozhodováním případů soudcům. Tyto tzv. stanoviska mají předkládat veřejně, zcela nestranně a nezávisle a pouze ve věcech, kde je dle Statutu soudního dvora vyžadována jejich účast. Stanoviska k případům požívají často vysoké autority a jsou zdrojem cenných úvah a argumentací a přispívají k rozvoji komunitárního práva.

V rámci řízení před evropskými soudy se může objevit až 14 různých druhů základních řízení¹¹⁹, která můžeme v zásadě dělit na tzv. žaloby přímé a nepřímé. Do první kategorie můžeme zařadit žalobu na porušení povinnosti členským státem (čl. 258-261 SFEU/ ex. čl. 226–229 SES), žalobu na neplatnost právního aktu ES (čl. 263-264 SFEU/ ex. čl. 230–231 SES), žalobu na nečinnost (čl. 265-266 SFEU/ ex. čl. 232–233 SES), žalobu zaměstnaneckou (čl. 270 SFEU/ ex. čl. 236 SES), žalobu na náhradu škody způsobenou Společenstvím (čl. 268

¹¹⁸ Podrobněji viz: ŠIŠKOVÁ, Naděžda a STEHLÍK, Václav. *Evropské právo 1, Ústavní základy Evropské unie*, Praha: Linde Praha, 2007, s. 164-165.

¹¹⁹ Podrobněji viz: TICHÝ, Luboš. a kol. *Evropské právo.*, 3. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2004, s. 357.

SFEU/ ex. čl. 235 SES ve spojení s čl. 340 SFEU/ ex. čl. 288 SES), žalobu plynoucí z činnosti Evropské investiční banky, národních centrálních bank a Evropské centrální banky (čl. 271 SFEU/ ex. čl. 237 SES) a žalobu na základě rozhodčí doložky obsažené ve veřejnoprávní nebo v soukromoprávní smlouvě uzavřené Společenstvím či mezi členskými státy (čl. 272-273 SFEU/ ex. čl. 238–239 SES). Mezi žaloby nepřímé, které jsou charakteristické tím, že zde soud nerozhoduje přímo o meritu věci, ale otázku, která je důležitá pro rozhodnutí věci v jiném již započatém řízení, můžeme řadit: řízení o předběžné otázce (čl. 267 SFEU/ ex. čl. 234 SES) a námitku protiprávnosti neboli tzv. incidenční řízení (čl. 277 SFEU/ ex. čl. 241 SES). Dále existuje také řízení o žádosti o posudek, kde má Soud určit, zda je navržená mezinárodní smlouva, kterou plánuje Společenství uzavřít, v souladu s komunitárním právem.

Lidsko-právní tematika se tedy před soudem může objevit při různých typech řízení, nejčastěji se však s ní setkáme v rámci řízení o předběžné otázce, kde v intencích tohoto typu řízení byla dokonce formulována zásada ochrany lidských práv při aplikaci komunitárního práva¹²⁰ Již z povahy řízení o předběžné otázce je zřejmé, že to, zda národní soud vznesl předběžnou otázku k některému z evropských soudů, není zcela na vůli jednotlivce, jako účastníka řízení, ve kterém by předběžná otázka měla být vznesena. Účastník ve většině případů (výjimkou je takové řízení, proti jehož výsledku se již nelze odvolat k vyšší instanci) může podat pouze podnět soudu, který sám zváží podání této předběžné otázky. Jiným způsobem jednatel nemůže soud přimět podat předběžnou otázku k evropským soudům a tudíž je jeho přístup k nim značně omezen. Tato situace zcela určitě není uspokojivá. Dále aby jednatel mohl vůbec vznést podnět k soudu ohledně předběžné otázky, musí nejprve být zahájeno řízení před vnitrostátním soudem, což implicitně předpokládá porušení nějaké právní normy. Nabízí se nám zde tedy scénář, před kterým právě Generální advokát Jacobs varoval,¹²¹ kdy v některých případech bude muset jednatel právo nejprve porušit, aby vůbec nastalo řízení, ve kterém bude tato předběžná otázka vznesena. Docházelo by tak k situacím, které zákonodárce nejen že nezamýšlel, ale ani nemohou být v podmínkách právního státu či společenství žádané.

Dále se mohou jednotlivci obracet na evropské soudy v rámci řízení o neplatnosti, kde tvoří tzv. nepriviligované žalobce spolu s právníckými osobami. Odlišují se tak od tzv. privilegovaných žalobců, kam řadíme členské státy, Evropský parlament, Radu a Komisi, kteří mohou napadnout akt Společenství bez omezení. Počet aktů, které mohou

¹²⁰ Rozsudek ESD č. 29/69 ve věci Stauder v. město Ulm, SbSD, s. 419

¹²¹ Stanovisko generálního advokáta Jacobse ze dne 21.3.2002 ve věci č. C-50/00 P, Union de Pequeños Agricultores v. Rada EU, SbSD 2002, s. I-6677.

neprivilegovaní žalobci napadnout je značně limitován a také podmínky podání žaloby jsou vykládány soudním dvorem dosti restriktivně.¹²² Důraz byl přitom kladen na slova *bezprostředně a osobně dotýkají* v původním znění čl. 263 SFEU/ ex. čl. 230 odst. 4 SES. Pro žalobce tak bylo často obtížné u aktů, které mu nebyly individuálně určeny, tedy nařízení a směrnic, prokázat svoji bezprostřední a osobní dotčenost. Snahu o změnu tohoto stavu reflektují dva případy (Unión de Pequeños Agricultores¹²³ a Jégo-Quéré¹²⁴), kdy generální advokát i Soud prvního stupně se snažili nacházet cestu k překonání takto striktně nastavených podmínek. Významnou úlohu zde sehrála argumentace Generálního advokáta Jacobse, který se pokusil rozšířit dosavadní úzký výklad pojmu individuálního dotčení. V prvním případě tak podle jeho argumentace je jednotlivce „individuálně dotčen i v tom případě, když opatření má nebo je způsobilé mít podstatný nepříznivý účinek na jeho zájmy.“¹²⁵ V druhém případě pak Soud prvního stupně potvrdil své závěry z předchozího případu s odkazem na to, že pokud by se nadále vykládala slova individuální dotčení úzce, znamenalo by to porušení práva na spravedlivý proces a účinné právní prostředky zakotvené jednak v Úmluvě, která je inspiračním zdrojem evropských soudů a také v Listině (již tehdy se SPS odkazoval na Listinu jako právně nezávazný dokument).¹²⁶ ESD se však stále držel svého původního stanoviska ve věci Plaumann a obě žaloby označil za nepřijatelné.

Lisabonská smlouva v tomto řízení přinesla velmi podstatnou změnu a to ve vztahu k nařízením, tedy aktům s obecnou působností, které nevyžadují přijetí prováděcích opatření.¹²⁷ Upustila totiž od formulace *bezprostředně a osobně dotčen* a ponechala v případě nařízení pouze slovo *bezprostředně*, čímž zmírnila podmínky pro podání žaloby na neplatnost pro neprivilegované žalobce a otevřela tak širší přístup jednotlivců k evropským soudům. Podmínka bezprostřední a osobní dotčenosti tak zůstává jen ve vztahu ke směrnicím, kde vzhledem k jejich závaznosti pouze co do výsledku, se jednotlivce spíše citelněji dotýká vnitrostátní legislativa přijatá na jejich základě.

Neprivilegované žalobce, mezi které řadíme fyzické a právnické osoby, nalezneme také v rámci řízení o žalobě na nečinnost. Jednotlivci mohou podávat také žaloby na náhradu

¹²² Rozsudek ESD č. 25/62 Plaumann and Co. V. Commission (1963) SbSD s. 95.

¹²³ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 25. června 2002, *Unión de Pequeños Agricultores v. Rada EU*, C-50/00,

¹²⁴ Soud prvního stupně: Rozsudek ze dne 3. května 2002, *Jégo-Quéré et Cie SA v. Evropská komise*, T-177/01

¹²⁵ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 327.

¹²⁶ Srovnej také: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 327.

¹²⁷ Současné znění čl. 263 odst. 4 SFEU/ex. čl. 230 odst. 4 SES: *Každá fyzická nebo právnická osoba může za podmínek uvedených v prvním a druhém pododstavci podat žalobu proti aktům, které jsou jí určeny nebo které se jí bezprostředně a osobně dotýkají, jakož i proti právním aktům s obecnou působností, které se jí bezprostředně dotýkají a nevyžadují přijetí prováděcích opatření.*

škody způsobené Společenstvím, kde je aktivně legitimován kdokoliv, kdo se cítí poškozen aktem či jednáním orgánu Společenství nebo jeho úředníka. Jednotlivci mohou podávat také tzv. námitku protiprávnosti, tedy napadnout platnost nařízení, ale pouze v případě, že již je zahájeno jiné řízení, v rámci něhož se toto nařízení aplikuje. Námitka protiprávnosti tedy není samostatným řízením, ale přeci jen otevírá větší možnost pro jednotlivce napadnout nařízení, jelikož v klasické žalobě na neplatnost jsou řazeni pouze mezi tzv. neprivilegované žalobce. Poměrně logicky se mohou lidská práva vyskytnout také v rámci žalob zaměstnaneckých, i když pouze pro zaměstnance Společenství, kdy zejména půjde o problematiku pracovně právní a sociálně právní.¹²⁸

Z výše uvedeného je zřejmé, že přístup jednotlivců k evropským soudům je omezen pouze na určité druhy řízení. Proto by s ohledem na účinnou ochranu základních práv bylo vhodné rozšířit *locus standi* jednotlivce u jednotlivých žalob či vytvořit nové řízení na porušení základních práv zakotvených v Listině nebo i obecně základních práv chráněných právem Unie, jelikož do budoucna všechna práva nemusejí být zanesena v tomto dokumentu. Struktura této nové žaloby na poli EU by mohla být koncipována podobně jako ústavní stížnost k ústavním soudům členských států (v úvahu by zde přicházela inspirace vyspělým ústavním soudnictvím německého práva) nebo inspirována štrasburskou procedurou ochrany lidských práv. V otázce základních práv by tak došlo k revoluční změně ve prospěch jednotlivců a jejich přístupu k evropským soudům.

¹²⁸ K jednotlivým žalobám podrobněji viz.: ŠIŠKOVÁ, Naděžda a STEHLÍK, Václav. *Evropské právo I, Ústavní základy Evropské unie*, Praha: Linde Praha, 2007, s. 175-235.

5. Zákaz diskriminace v evropském regionu

“A democratic, universalistic, caring and aspirationally egalitarian society embraces everyone and aspects people for who they are. To penalize people for being who and what they are is profoundly disrespectful of the human personality and violatory of equality. Equality means equal concern and respect across difference.”¹²⁹

Justice Albie Sachs

South African Constitutional Court

5.1. Obecné poznámky k ochraně před diskriminací

„Základním a východiskovým principem lidských práv je rovnost při jejich výkonu a ochraně.“¹³⁰ Společně s právem na život, lidskou důstojností a svobodou jako takovou patří rovnost k pilířům ochrany lidských práv.¹³¹ V tomto smyslu je možné si položit otázku, zda rovnost je pouze principem nebo také jedním ze základních práv. Pokud se na věc podíváme z pohledu, že diskriminace je zakázána právě proto, aby bylo zaručené rovné jednání se všemi jednotlivci v podobné situaci, pak právo na rovné zacházení zajisté v ustanoveních zakazujících diskriminaci je implicitně zahrnuto.

„Lze říci, že téměř všechny soudobé ústavní úpravy lidských a občanských práv v předních demokratických státech Evropy, jakož i praxe státních orgánů, zejména soudů aplikujících tuto právní úpravu lidských a občanských práv, vycházejí z principu rovnosti jako základního interpretačního prostředku lidských a občanských práv.“¹³²

Rovnost je často v ustanovení smluv zakotvena skrze antidiskriminační klausule, které vyjmenovávají specifické důvody, na základě kterých je zakázáno odlišné zacházení. Tato strategie, ačkoliv je nejvíce používána, přeci jen skrývá riziko, že seznam specifických charakteristik se s vývojem společnosti bude donekonečna rozšiřovat.¹³³ Je proto třeba dle

¹²⁹CLAPHAM, Andrew. *Human Rights, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 145-146

¹³⁰SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv (z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánů ochrany práv)*. II. rozšířené vydání. Bratislava: Euro kodex, 2006, s. 973

¹³¹ Podrobněji viz: BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.40.

¹³² BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, s.45.

¹³³ Podrobněji viz: Podrobněji viz: BELL Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 93

mého názoru hledat také jiné cesty k dosažení rovnosti ve společnosti, nežli rozšiřování antidiskriminačních důvodů, jak můžeme vidět v Listině základních práv EU oproti zrcadlovému ustanovení Evropské úmluvy.

Jiným přístupem k potírání diskriminace je tzv. podstatná nebo skutečná rovnost (substantive equality)¹³⁴ neboli snaha o lepší zajištění rovnosti v praxi. První možností v rámci této teorie je zaručení rovných příležitostí neboli stejných startovacích podmínek. Jedná se zde o vyhledávání a následné odstranění překážek, které by mohly za stejných podmínek znevýhodňovat určité skupiny či jednotlivce vůči ostatním. Opačně se lze také zaměřit na zaručení rovnosti výsledků. Příkladem aplikace této teorie je tzv. nepřímá diskriminace, kdy je důraz kladen na to, jaký výsledek má norma v praxi na rozdílné skupiny či jednotlivce, ačkoliv tato norma sama o sobě není diskriminační. Jako další lze uvést generovou politiku při výběru do zaměstnání, kde se nezdálo setkáváme s upřednostněním méně zastoupeného pohlaví. Tímto se inspiroval také čl. 23 Listiny „Rovnost žen a mužů“.¹³⁵

Třetím přístupem v boji proti diskriminaci je vnímání rovnosti jako vyrovnání se s rozmanitostí společnosti ve všech politikách EU. Jinými slovy při tvorbě jakéhokoli aktu sledovat, zda jeho aplikace nebude mít diskriminující vliv na některou část společnosti.¹³⁶ Tento pohled je nejširší, ale také v praxi nejobtížněji dosažitelný.

Zajímavým se v této otázce jeví přístup ESD, který soud zdůrazňuje ve své bohaté judikatuře k tomuto tématu. Tento soudní orgán se zaměřuje především na „srovnávací zhodnocení“¹³⁷, na základě kterého je možno dojít k závěru, zda k diskriminaci došlo nebo nikoliv. Soud se tedy vyjádřil, že princip rovného zacházení je porušen, pokud s dvěma kategoriemi lidí, jejichž faktická a legální situace není podstatně rozdílná, je zacházeno rozdílně, nebo kde v rozdílných situacích je s nimi zacházeno stejným způsobem.¹³⁸ V

¹³⁴ Podrobněji viz: BELL, Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER, Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 94

¹³⁵ Čl. 23 Listiny věta druhá: „Zásada rovnosti nebrání zachování nebo přijetí opatření poskytujících zvláštní výhody ve prospěch nedostatečně zastoupeného pohlaví.“

¹³⁶ Podrobněji viz: BELL, Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER, Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 96-97.

¹³⁷ BELL, Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER, Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 93

¹³⁸ Rozsudek ESD, T-10/93 A v. *Commission* (1994) SbSD, II-179, bod 42

přístupu k ochraně před diskriminací můžeme vidět jednak ochranu individua a jednak ochranu skupin s určitými charakterovými rysy.¹³⁹

V otázce diskriminace je tedy potřeba vždy zkoumat, zda odlišné jednání je diskriminační, jelikož „ne každá diferenciací vede k diskriminaci“¹⁴⁰. Zpravidla platí, že za diskriminační je možno označit takové jednání, kdy se s nositelem lidského práva zachází ve stejné nebo podobné situaci odlišně, než s jiným nositelem téhož práva nebo také pokud se s nimi v nestejných situacích nezachází nestejně.¹⁴¹ Zpravidla je potřeba také jistá intenzita rozdílného zacházení s osobou na základě tvrzeného diskriminačního důvodu, tudíž na porušení principu rovnosti nepostačuje pouze rozdílné zacházení, ale toto zacházení musí dosáhnout takové intenzity, že je můžeme identifikovat jako diskriminační.¹⁴²

Již tradiční přístup k diskriminaci vyjádřil i Štrasburský soud ve svém Stanovisku k návrhu 12. Protokolu k Evropské úmluvě, který se věnuje ochraně před diskriminací: „Rozdílnost v zacházení je diskriminační, pokud nemá žádné objektivní a rozumné ospravedlnění, tedy pokud nesleduje žádný legitimní cíl, nebo pokud zde není žádný rozumný vztah proporcionality mezi použitými prostředky a cílem, kterého jimi chceme dosáhnout.“¹⁴³

5.2. Rovnost v právu Evropské unie

V Listině základních práv Evropské Unie se věnuje problematice ochrany před diskriminací Hlava III s názvem „Rovnost“. V rámci Listiny představuje poměrně homogenní soubor práv ve srovnání s ostatními kapitolami, jelikož práva zde zakotvená se vztahují výhradně k osobnosti člověka.¹⁴⁴ Úvodní článek 20 reprezentuje klasický postulát, že všichni jsou si rovni před zákonem. Článek 21 pak představuje klasickou antidiskriminační klausuli, jakou je také zrcadlový čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ale svým výčtem zakázaných důvodů diskriminace poněkud širší. Čl. 21 musí být také

¹³⁹ Podrobněji viz: BELL, Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER, Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 92

¹⁴⁰ CLAPHAM, Andrew. *Human Rights, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 145

¹⁴¹ K této druhé variantě došel Evropský soud pro lidská práva v rozsudku *Thlimmenos v Řecko*, ze dne 6. dubna 2000, stížnost č. 34369/97, zatímco první situace byla od začátku zjevná.

¹⁴² Podrobněji viz: SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv (z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšířené vydanie. Bratislava: Euro kodex, 2006, s. 983 - 984

¹⁴³ Stanovisko ESLP k návrhu 12. Protokolu k Úmluvě: Opinion of the European Court of Human Rights on draft Protocol 12 to the European Convention on Human Rights, Doc 8606, 5. Ledna 2000, bod 5

¹⁴⁴ Podrobněji viz: PIKNA, Bohumil. *Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje proti mezinárodnímu terorizmu)*, Praha: Linde Praha, 2002, s. 133.

vykládán v souvislosti s čl. 52 odst. 1 Listiny, který stanoví: „Každé omezení výkonu práv a svobod uznaných touto listinou musí být stanoveno zákonem a respektovat podstatu těchto práv a svobod. Při dodržení zásady proporcionality mohou být omezení zavedena pouze tehdy, pokud jsou nezbytná a pokud skutečně odpovídají cílům obecného zájmu, které uznává Unie, nebo potřebě ochrany práv a svobod druhého“, jelikož Listina neobsahuje derogační ustanovení u jednotlivých práv, ale až na konci dokumentu jednotně pro všechna práva. Derogační ustanovení najdeme také v prováděcích aktech sekundárního práva zejména ve směrnících, kde platí, že v případě přímé diskriminace, může být tato ospravedlněna, pouze pokud existuje konkrétní derogační ustanovení v dané směrnici vztahující se k důvodu diskriminace, který směrnice upravuje. Naopak v případě nepřímé diskriminace, kde neexistují výslovná derogační ustanovení, je možné obhájit diskriminační jednání na základě objektivního a rozumného důvodu, který sleduje určitý legitimní cíl.¹⁴⁵

Čl. 21 Listiny představuje demonstrativní výčet důvodů, které se vztahují na všechny oblasti Evropského práva. Z tohoto hlediska působí poněkud nadbytečně odst. 2., který zakazuje zvláště diskriminaci na základě státní příslušnosti. Konvent jako přípravný orgán textu Listiny se k tomuto ustanovení vyjádřil v tom smyslu, že „koresponduje s čl. 12 Smlouvy o založení Evropských Společenství¹⁴⁶ a musí být aplikován v souvislosti s touto smlouvou.“¹⁴⁷ Pokud však srovnáme názor Generálního advokáta Jacobse¹⁴⁸, že toto ustanovení se vztahuje pouze k občanům Evropské Unie, docházíme pak k závěru, že i ustanovení Listiny se vztahuje pouze na občany Unie a tudíž má mnohem užší působnost nežli výše zmíněné ustanovení Evropské úmluvy.¹⁴⁹

Čl. 21 Listiny je také úzce spojen s čl. 19 SFEU/ex. čl. 13 SES. Představuje tak v rámci primárního práva přímo účinné ustanovení, na které je možné se před soudem odvolat, na rozdíl od ustanovení čl. 19 SFEU ve zřizovacích smlouvách, které je pouze zmocňovacím a tudíž postrádá vlastnosti přímého účinku. Nutno však podotknout, že čl. 19 SFEU/ex. čl. 13 SES obsahuje užší výčet důvodů nežli čl. 21 Listiny, přičemž důvod, proč by pouze některé ze

¹⁴⁵ Podrobněji viz: BELL, Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER, Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 97-98.

¹⁴⁶ Čl. 18 SFEU/ex. Čl. 12 SES: „... je zakázána jakákoli diskriminace na základě státní příslušnosti.“

¹⁴⁷ Praesidium: „Text of the explanations related to the complete text of the Charter as set out in CHARTE 4487/00 CONVENT 50“ CHARTE 4473/00 CONVENT 49, Brussels, 11 October 2000, p.23 dostupné na http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf

¹⁴⁸ Podrobněji viz: Stanovisko generálního advokáta Jacobse ve spojených věcech C-95/99 to C-98/99 and C-180/99 *Khalil and others* (2001) SbSD, I-7413.

¹⁴⁹ Podrobněji viz: BELL Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 99.

zakázaných důvodů diskriminace měly být podrobněji upraveny sekundární legislativou, není zřejmý. Z druhého úhlu pohledu je však přínosem tohoto ustanovení Listiny, že znovu zpřesňuje a rozšiřuje výčet zakázaných důvodů diskriminace, na které se lze odvolávat a ke kterým v mnohých případech došel při své judikатурní činnosti ESD, při použití obecných zásad právních, ačkoliv jen demonstrativním výčtem. Proti tomuto názoru však stojí, jak je v literatuře správně poukázáno¹⁵⁰, čl. 52 odst. 2 Listiny, který stanoví: „Práva uznaná touto listinou, jež jsou podrobněji upravena ve Smlouvách, jsou vykonávána za podmínek a v mezích v nich stanovených.“ Otázkou, kterou je možné si zde položit, je, co znamená, že některá práva jsou podrobněji upravena ve Smlouvách a kdo určí, zda tomu tak je? Zároveň se zde objevuje problematika dvojího metru ke stejné problematice, jelikož by bylo rozdílně zacházeno s právy, která jsou ve zřizovacích smlouvách upravena podrobněji (např.: čl. 157 SFEU/ex. čl. 141 SES o rovném odměňování mužů a žen v práci), kde by ustanovení zřizovacích smluv měla přednost před Listinou a s právy, která takto upravena nejsou. Důvody diskriminace v čl. 19 SFEU jsou však zakotveny podrobněji v sekundární legislativě, na kterou se již čl. 52 odst. 2 Listiny neodvolává.

S otázkou zákazu diskriminace souvisí také začleňování občanů třetích zemí do občanské společnosti států Evropské unie. Této tematice se věnuje také Vídeňský akční plán k Amsterdamu, který nabádá k rozdílnému přístupu v oblasti přistěhovalecké politiky a v oblasti azylové politiky.¹⁵¹

Následující články Listiny (čl. 22 – čl. 26) se pak zabývají rovností některých skupin společnosti jako třeba dětí, strašících lidí či postižených osob, přičemž některá z těchto ustanovení spíše nežli přímo vynutitelná ustanovení připomínají principy a hodnoty, které Unie uznává. Nejkomplexněji je pak pojata otázka rovnosti mužů a žen, kdy v Listině můžeme nalézt všechny tři výše zmíněné přístupy k potírání diskriminace. Ustanovení čl. 26 o začlenění osob se zdravotním postižením se pak jeví spíše jako programové ustanovení, nestanovující konkrétní práva těmto osobám, zejména pro formulaci: „Unie uznává a respektuje právo osob se zdravotním postižením na opatření, jejichž cílem...“, čímž ovšem není stanoveno, jaká tato práva jsou. Podrobnější úpravu pak můžeme zřejmě nalézt v Rámcové směrnici č. 2000/78/ES, která specifikuje toto ustanovení Listiny a také čl. 19 SFEU.

¹⁵⁰ Podrobněji viz: BELL Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 100.

¹⁵¹ Podrobněji viz: PIKNA, Bohumil. *Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje proti mezinárodnímu terorismu)*, Praha: Linde Praha, 2002, s. 135

Na první pohled poněkud netradičně je do části věnované rovnosti začleněna problematika práv dětí. Přesto z pohledu možné diskriminace na základě věku (zde nízkého), je začlenění ustanovení čl. 24 logicky zdůvodnitelné.¹⁵² Obsah tohoto ustanovení byl z velké části inspirován Úmluvou o právech dítěte z roku 1989. Rozdílné zacházení s dětmi či mladistvými má však v mnoha případech své opodstatnění z důvodu ochrany a péče o tyto osoby, proto i tímto toto ustanovení poněkud vybočuje z klasické antidiskriminační tematiky. Rozdílnost je spatřována také v tom, že na rozdíl od dětí, za které musí jejich práva hájit dospělí, si jsou schopny ostatní skupiny společnosti zajistit nebo říci si o ochranu samy.

Na opačné straně pomyslné stupnice stojí práva starších osob. Zde se v ustanovení čl. 25 setkáváme znovu, podobně jako u osob se zdravotním postižením, s poněkud vágním ustanovením podobajícím se spíše programovému prohlášení. Pro orgány Evropské unie to především znamená nezasahovat do práv a zájmů těchto osob, na druhou stranu však v Listině nenacházíme zmocnění pro žádnou pozitivní akci ze strany Unie.

Poslední článek, který jsem ještě nezmínila, je článek 22, který opět reprezentuje spíše jakési prohlášení nežli zdroj konkrétních práv. Dle vysvětlení k Listině¹⁵³ je tento článek inspirován již existujícími ustanoveními v rámci zřizovacích smluv, jako je čl. 6 SEU nebo čl. 151 SES, které se zmiňují o národních identitách jednotlivých členských států a rozvíjení kulturní a regionální rozmanitosti v Unii.

Přestože se objevilo mnoho podnětů zařadit do Listiny v této kapitole také práva menšin, v jejím závěrečném textu se tato tematika kromě antidiskriminační klausule neobjevila. V jistém smyslu tato práva můžeme nalézt právě v ustanovení čl. 22, který proklamuje respekt ke kulturní, náboženské a jazykové rozmanitosti, která se menšin také dotýká. Tímto ovšem Listina ztrácí na své celistvosti ve srovnání s ostatními mezinárodními instrumenty ochrany lidských práv, které práva menšin obsahují.¹⁵⁴

V Listině tedy nalezneme v části nazvané Rovnost všechny tři výše zmíněné přístupy k potírání diskriminace, přičemž jádrem zůstává čl. 21 jako obecná antidiskriminační klausule. Přesto se její tvůrci snažili zapojit i zbylé dva přístupy k udržení principu rovnosti, čímž se text Listiny jeví pojatý z jiného úhlu pohledu než dosud tradiční dokumenty ochrany

¹⁵² Praesidium, „Text of the explanations relating to the complete text of the Charter as set out in CHARTE 4487/00 CONVENT 50“ CHARTE 4473/00 CONVENT 49, Brussels, 11 October 2000, p. 24 dostupné na http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf

¹⁵³ Praesidium: „Text of the explanations relating to the complete text of the Charter as set out in CHARTE 4487/00 CONVENT 50“ CHARTE 4473/00 CONVENT 49, Brussels, 11 October 2000, p.23 dostupné na http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf

¹⁵⁴ Podrobněji viz: BELL, Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER, Jeff (ed). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 108.

lidských práv. Na druhou stranu je však třeba zmínit, že výběr skupin, kterým se dostalo podrobnější ochrany, působí poněkud náhodně a není zřejmé, proč zrovna práva menšin nebyla zakotvena také detailněji. Přesto je však vidět zřetelná snaha o respekt k veškeré odlišnosti a rozmanitosti. Z uvedeného je zřejmé, že v oblasti aplikace Listiny a jejího vztahu ke zbytku *acquis communautaire*, je stále mnoho nezodpovězených otázek a s největší pravděpodobností bude opět na ESD, aby je ve své konstantní judikatuře objasnil.

V rámci *acquis communautaire* se antidiskriminační tematika neobjevuje pouze v Listině. Je jí věnována také část druhá SFEU. Jak již bylo výše řečeno, některá z ustanovení zde zakotvených se vyznačují vlastností přímého účinku a jsou tedy přímo vynutitelná před vnitrostátními soudy. V této souvislosti znovu zmiňuji čl. 52 odst. 2 Listiny, který stanoví aplikační přednost ustanovení zřizovacích smluv, která podrobněji upravují práva uznaná Listinou. Také sekundární legislativa EU je bohatá na akty zakazující diskriminaci a konkretizuje tak ustanovení zaručující rovnost v rámci primárního práva.

5.3. Antidiskriminační judikatura ESD

5.3.1. Coleman v. Attridge Law and Steve Law¹⁵⁵

Paní Coleman byla od roku 2001 zaměstnankyní advokátní kanceláře Attridge Law ve Velké Británii. Zároveň byla matkou a primární pečovatelkou zdravotně postiženého syna, který se jí narodil v roce 2002. Podle jejích slov byla donucena odejít ze zaměstnání, kdy dne 4. března 2005 přistoupila na ukončení pracovního poměru dohodou o nadbytečnosti, a také před soudem tvrdila, že byla v práci obtěžována právě ve spojitosti se synovým postižením. Z tohoto důvodu podala dne 30. srpna 2005 žalobu na diskriminaci v souvislosti se zdravotním postižením u příslušného pracovního soudu v Londýně.

Ve Velké Británii platí zákon o ochraně před diskriminací z důvodu zdravotního postižení, který musí být vykládán v souladu s komunitárním právem, zejména se Směrnicí 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání (dále jen Směrnice). Tato Směrnice je vydána na základě obecného zmocnění obsaženého v čl. 13 Smlouvy o založení ES.¹⁵⁶ Paní Coleman se tedy dovolávala příslušného britského zákona v návaznosti na Směrnici ES s tím, že byla diskriminována pro

¹⁵⁵ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 17. července 2008, *Coleman v. Attridge Law and Steve Law*, C-303/06,

¹⁵⁶ Čl. 13 SES (nyní čl. 19 SFEU) zní: *Aniž jsou dotčena ostatní ustanovení Smluv a v rámci pravomocí svěřených Unii Smlouvami, může Rada zvláštním legislativním postupem a po obdržení souhlasu Evropského parlamentu jednomyslně přijmout vhodná opatření k boji proti diskriminaci na základě pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo světového názoru, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace.*

svůj vztah ke svému postiženému synovi a tudíž by se na ni poskytovaná ochrana měla vztahovat taktéž.

Zaměstnavatel naopak argumentoval, že zákon chrání pouze osoby zdravotně postižené a proto pouze tyto osoby pro jejich specifický charakter nesmí zaměstnavatel na základě jejich postižení diskriminovat. Britský pracovní soud se tedy dotázal v rámci předběžné otázky (čl. 267 SFEU/ ex. čl. 234 SES) ESD zda se tato směrnice vztahuje i na tento případ, tedy jaké je *ratione personae* této Směrnice. Chtěl tedy vědět, zda se ochrana proti diskriminaci vztahuje jen přímo na osoby, které jsou zdravotně postižené (tedy mají chráněnou charakteristiku), nebo zda se antidiskriminační ochrana může vztahovat i na osoby, které k nim mají vztah (discrimination by association), a z důvodu tohoto vztahu by s nimi mohlo být nerovně zacházeno.¹⁵⁷

Evropský soudní dvůr ve svém rozsudku ze dne 17. července 2008, který čerpá ze stanoviska Generálního advokáta (viz níže), rozhodl ve prospěch paní Coleman. Vyjádřil se v tom smyslu, že příslušná ustanovení Směrnice musejí být vykládány tak, aby zákaz přímé diskriminace nebyl omezen jen na osoby, jež jsou samy zdravotně postižené, ale použije se také na osoby, se kterými je zacházeno rozdílně (tedy nevýhodněji) právě z důvodu jejich vztahu k těmto postiženým osobám. K námitce státu, že směrnice je určena pouze pro osoby postižené, reaguje s odůvodněním, že cílem směrnice je potlačit všechny projevy diskriminace na základě zdravotního postižení, a že se nevztahuje na určitou skupinu osob, nýbrž na vypočtené důvody (čl. 1 směrnice), které mohou zakládat diskriminační jednání. Pokud se podaří prokázat, že právě rozdílné zacházení s paní Coleman bylo z důvodu zdravotního postižení jejího syna, pak by toto zacházení bylo v rozporu se zákazem přímé diskriminace stanovené Směrnicí. Analogickou argumentací se vyjádřil Soud také k otázce obtěžování této zaměstnankyně z důvodu jejího vztahu ke zdravotně postiženému synovi.

Další právní otázkou, kterou zde bylo nutno řešit, je problematika přesunu důkazního břemene. V běžném právním sporu je povinnost unesení důkazního břemene na žalobci, tedy v tomto případě by tvrzenou diskriminaci musela prokázat paní Coleman. Výše zmíněná směrnice však ve svém čl. 10 odst. 1 pamatuje na tzv. institut přenesení důkazního břemene, který je třeba aplikovat tam, kde je zřejmá zjevná diskriminace (*prima facie* diskriminace).¹⁵⁸ Bude-li tedy z předložených skutečností možné usoudit, že došlo k přímé diskriminaci (v této

¹⁵⁷ Podrobněji viz.: BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring judikatury Soudního dvora Evropských společenství, Stanovisko Generálního advokáta Poiares Madura ve věci C-303/06 Coleman v. Attridge Law and Steve Law, *Jurisprudence*, 2008, č.2, s. 65-66.

¹⁵⁸ Podrobněji viz.: BOUČKOVÁ, Pavla. Coleman: Ochrana před diskriminací *ratione personae* a přímý horizontální účinek směrnic ES, *Jurisprudence*, 2008, č. 6, s. 50.

části musí prokazovat žalobkyně), pak je nutné přesunout důkazní břemeno na protistranu, v tomto případě na zaměstnavatele. Uplatnění tohoto institutu vyplývá z principu rovného zacházení, kdy pokud je předpoklad, že došlo k diskriminaci značně vysoký, pak by nebylo proporcionální, aby ještě diskriminovaná osoba nesla tíhu důkazního břemene. S podobným principem se můžeme setkat také na poli štrasburského mechanismu ochrany lidských práv, jak si ukážeme na judikatuře v další kapitole.

Tento rozsudek je průlomovým v tom smyslu, že doposud se ESD podobnou otázkou nezabýval, tedy otázkou, zda jsou chráněny i osoby ve vztahu k osobám splňujícím charakteristiku osob chráněných před diskriminací.

K tomuto případu se také vyjadřoval Generální advokát Poiares Maduro, který vycházel primárně z cílů právní úpravy, které tato sleduje, přičemž se netajil tím, že šel i za rámec minimálního standardu ochrany základních práv. Nediskriminaci považuje za jeden ze základních principů komunitárního práva, který spojuje s ochranou lidské důstojnosti a osobní nezávislosti.¹⁵⁹ Zjišťuje, že pokud trpí nerovným zacházením také osoby ve vztahu k osobám přímo chráněným danou směrnicí, pak jsou stejně tak splněny podmínky zakázané diskriminace a tudíž se zmiňovaná směrnice vztahuje i na tyto případy. Jinými slovy záměrem této Směrnice je, aby lidé nebyli zbaveni volby v oblastech důležitých pro jejich život (tedy také zaměstnání) právě z důvodu chráněné charakteristiky, tedy některé diskriminační kategorie. „Takovéto charakteristiky nesmějí hrát žádnou roli při rozhodování o tom, jak se s kým zachází“¹⁶⁰ také proto, že tímto diskriminačním zacházením je pak také ovlivněna osoba, které se primárně ochrana týká (tedy postižený). Pro dosažení rovnosti je tedy třeba chránit i osoby, které by mohly trpět z důvodu vztahu k osobám přímo směrnicí chráněných, jelikož by to odporovalo cílům zamýšleným směrnicí.

Generální advokát také ve svém stanovisku důrazně rozlišuje mezi diskriminací přímou a nepřímou (tedy takovou, která na základě nediskriminačního ustanovení přesto postihne určitou skupinu osob více a tím pádem ji diskriminuje na úkor ostatních). Zmiňovaná směrnice obsahuje také ustanovení o nepřímé diskriminaci, z jejíž definice jednoznačně vyplývá, že diskriminační důvod musí být přímo přičitatelný osobě, která se považuje v důsledku diskriminace za znevýhodněnou (čl. 1 a 2 směrnice 2000/78/ES). Opačně pak ustanovení o přímé diskriminaci uvádí, že touto se rozumí, pokud se s jednou osobou zachází méně příznivě než s jinou osobou ve srovnatelné situaci na základě některého z důvodů, které

¹⁵⁹ Podrobněji viz: BOUČKOVÁ, Pavla. Coleman: Ochrana před diskriminací *ratione personae* a přímý horizontální účinek směrnic ES, *Jurisprudence*, 2008, č. 6., s. 51.

¹⁶⁰ BOUČKOVÁ, Pavla. Coleman: Ochrana před diskriminací *ratione personae* a přímý horizontální účinek směrnic ES, *Jurisprudence*, 2008, č. 6, s. 51.

jsou uvedeny jako diskriminační, tedy i zdravotní postižení (čl. 2 odst. 2 Směrnice 2000/78/ES). Generální advokát zde tedy dochází k jasnému závěru, že v tomto případě se jedná o diskriminaci přímou, jelikož právě přímo charakteristika osoby (postiženého) je tím důvodem, který je zakázán jako důvod pro odlišné jednání (zde výpověď ze zaměstnání).

Na tomto případě vidíme názorně princip fungování ochrany lidských práv, na které poukázala již odborná literatura¹⁶¹, kdy primární právo může chráněná práva pouze „artikulovat“, ovšem systém ochrany, na základě kterého je možné se daného práva dovolat před soudem, je efektivněji zajištěn a konkretizován pomocí sekundární legislativy, zejména směrnic. Jak autorka komentáře k tomuto případu správně zmiňuje, tento rozsudek otevírá ještě další právní problém a to možný přímý horizontální účinek (tedy mezi jednotlivci navzájem) zmiňované směrnice, kdy se neaplikuje vnitrostátní právo, které v tomto případě paní Coleman z okruhu oprávněných osob výslovně vylučovalo, ale aplikují se přímo ustanovení Směrnice. Běžně Směrnice zavazuje pouze členské státy a jednotlivci se mohou přímo jejich ustanovení, avšak stále jen vůči státu, dovolat pouze v omezeném počtu případů. Je to zejména situace, kdy stát směrnicí neprovedl, nebo ji provedl vadně (přímý účinek je zde sankcí za neprovedení nebo vadné provedení) a dále se ustanovení směrnice v soukromoprávních vztazích mohou objevit prostřednictvím vnitrostátní legislativy, nebo tzv. nepřímého účinku směrnice. Ten ve stručnosti znamená, že vnitrostátní orgány aplikují vnitrostátní právo „ve světle“ formulací a účelu směrnice a k dosažení výsledků, k nimž směrnice stát zavazuje.¹⁶² Tzv. přímý horizontální účinek by směrnice mohla teoreticky získat, pokud by její ustanovení byla dostatečně jasná a bezpodmínečná a zakládala práva jednotlivců, což u této Směrnice není výjimkou, zejména proto, že její ustanovení se týkají lidských práv jednotlivců. Příkladem takového ustanovení by pak mohl být zmiňovaný čl. 2 odst. 2 Směrnice. Zda bude tento trend pokračovat a směrnicím s lidsko-právním obsahem bude i nadále přiznáván de facto přímý horizontální účinek, ukáže až další vývoj ochrany lidských práv v judikatuře ESD.

¹⁶¹ Podrobněji viz: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 65 a násl.

¹⁶² Podrobněji viz: BOUČKOVÁ, Pavla. Coleman: Ochrana před diskriminací *ratione personae* a přímý horizontální účinek směrnic ES, *Jurisprudence*, 2008, č. 6, s. 52.

5.3.2. *Virginie Pontin v. T-Comalux*¹⁶³

Dalším případem diskriminace, je případ paní Virginie Pontin z 29. října 2009. Jedná se o případ těhotné zaměstnankyně, která dostala výpověď od svého zaměstnavatele společnosti T-Comalux v době, kdy byla těhotná. Jedná se zde o rozdílné zacházení s těhotnými zaměstnankyněmi, jelikož lucemburský zákoník práce neumožňuje zaměstnankyním, které byly propuštěny během svého těhotenství, podat žalobu na náhradu škody vůči zaměstnavateli, kdežto ostatním pracovníkům ve stejné situaci ano. Paní Pontin tedy namítala, že výpověď jí daná zaměstnavatelem doporučeným dopisem ze dne 25. ledna 2007 z důvodu vážného pochybení v podobě neodůvodněné nepřítomnosti v práci delší než tři dny (když sama tvrdí, že se z důvodu nemoci omluvila), je neplatná, jelikož v doporučeném dopise ze dne 26. ledna 2007 oznámila zaměstnavateli, že je těhotná.

Paní Pontin poté podala u lucemburského pracovního soudu žalobu na určení neplatnosti své výpovědi a také se domáhala náhrady škody, která jí tímto vznikla. Lucemburský zákoník práce však umožňuje těhotným ženám podat pouze žalobu na neplatnost a znovuzачlenění, kde je ovšem stanovena kratší prekluzivní lhůta než u žaloby na náhradu škody. Paní Pontin tak tvrdila, že předmětná ustanovení zákoníku práce nejsou v souladu s čl. 10 a 12 Směrnice rady 92/85/EHS ze dne 19. října 1992 o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci těhotných zaměstnankyň a zaměstnankyň krátce po porodu nebo kojících zaměstnankyň (dále jen Směrnice).

Pracovní soud vznesl předběžnou otázku ohledně toho, zda je v souladu s výše zmiňovanou směrnicí, aby vnitrostátní zákonodárství limitovalo lhůtu těhotným ženám podat procesní prostředek ochrany proti výpovědi z práce a zda limity, které stanovuje lucemburský zákoník práce, jsou příliš krátké na to, aby umožnili účinnou ochranu práv těhotné ženě. Dále se soud zeptal, zda směrnice umožňuje státům přijmout taková pravidla, která neumožňují těhotným ženám podat žalobu na náhradu škody, která je v případě propuštění ze zaměstnání vyhrazena jen ostatním zaměstnancům.

ESD se vyjádřil k povaze obou zaměstnaneckých žalob tak, že je považuje za podobné a proto spatřuje v kratší lhůtě na uplatnění žaloby na neplatnost a znovuzачlenění, která je navíc dle lucemburských předpisů jediným prostředkem ochrany pro těhotnou ženu, značnou

¹⁶³Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 29. Října 2009, *Virginie Pontin v. T-Comalux*, C-63/08, (navštíveno dne 25. března 2010)

Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62008J0063:EN:HTML>>

komplikaci pro dosažení účinné ochrany. Shledává ale, že právo Společenství nezakazuje státům přijmout odlišná opatření pro těhotné ženy, ne však taková, která způsobí nemožnost jejich ochrany proti výpovědi dané jim v zaměstnání s odvoláním na princip efektivit a také princip rovnosti. Proto je tedy na národním soudu, aby posoudil, do jaké míry tato ustanovení odporují výše zmiňované směrnici. Soud tedy dospěl k závěru, že pokud takovéto omezení procesních prostředků představuje méně příznivé zacházení se ženou spojené s jejím těhotenstvím a prakticky jí znemožňuje účinnou ochranu, pak je v rozporu s právem Společenství. Národní soud tedy musí posoudit, zda se jedná stále ještě o opatření národního práva odůvodněné legitimním cílem politiky zaměstnanosti nebo již o diskriminační zacházení se ženou spojené s těhotenstvím.

K závěru, že se může jednat o diskriminaci, dospěl soud při posuzování druhé otázky, kdy není v souladu s právem Společenství a tudíž s danou Směrnicí, aby zákon umožňoval ostatním zaměstnancům účinný prostředek proti výpovědi ze zaměstnání v podobě žaloby na náhradu škody a těhotným zaměstnankyním ve stejné situaci nikoliv. Stejně tak zmínil, že to odporuje také účelu Směrnice 2002/73/ES z 23. září 2002 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky.¹⁶⁴

Tento případ se jasně týkal tematiky diskriminace na základě pohlaví, jelikož otázky ve spojitosti s těhotenstvím, porodem a kojením se týkají výlučně žen. Ochrana proti této diskriminaci je na úrovni primárního práva zakotvena v čl. 19 SFEU/ ex. čl. 13 SES a v době řešení tohoto případu také v čl. 21 a 33 Listiny, jako právně nezávazného dokumentu. Soud jej však v tomto judikátu ani nezmiňuje, stejně jako ani ostatní dokumenty ochrany lidských práv na mezinárodním poli. Přesto však zůstává faktem, že soud ochranu proti diskriminaci poskytuje a rovnost považuje za jeden z principů vlastní *acquis communautaire*. V současném znění Listiny je tematika tohoto judikátu pokryta zněním čl. 33 odst. 2 (Rodinný a pracovní život), kdy je zakotveno právo na ochranu spojené s porodem, mateřstvím či osvojením dítěte.

I bez opory v těchto dokumentech soud opět kvalifikuje diskriminační jednání. Konečné rozhodnutí však záleží na aplikaci tohoto rozsudku ESD národním soudem, což vyplývá z povahy řízení o předběžné otázce.

¹⁶⁴ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 29. Října 2009, *Virginie Pontin v. T-Comalux*, C-63/08, bod 76

5.3.3. **The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform**¹⁶⁵

Následující rozsudek ze dne 5. března 2009 týkající se rovněž diskriminace, tentokrát z důvodu věku, je zajímavý především tím, že zde soud již odkazuje na Listinu základních práv EU, která v té době stále ještě nebyla právně závazným dokumentem.

The National Council on Ageing je charitativní organizace, která pomáhá zejména starším osobám. Tato organizace napadla žalobou před vnitrostátním soudem vnitrostátní předpis s tím, že jeho ustanovení je v rozporu se směrnicí Rady 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání (dále jen Směrnice), která tímto dle žalobce nebyla náležitě transponována do britského právního řádu. V tomto napadaném předpisu byla stanovena výjimka ze zásady zákazu diskriminace v případě, že důvodem propuštění zaměstnance je jeho věk 65 a více let (věk 65 let je v tomto případě věkem odchodu do důchodu). Přitom Směrnice zásadně nedovoluje diskriminaci na základě věku, nýbrž pouze méně výhodné zacházení na základě věku, ale to pouze za podmínek proporcionality ve vztahu k dosažení legitimního cíle. Age Concern England tedy namítá, že tyto podmínky (možnost rozdílného zacházení nabídnutá ve směrnici) v daném případě splněny nebyly a že se jednalo tudíž o diskriminaci na základě věku.

Státní orgán naopak tvrdil, že se tento předpis týká opatření v rámci sociální politiky, zaměstnanosti a trhu práce, a že v této oblasti dává Společenství státům prostor pro uvážení, jaké prostředky přijmou. Navíc namítal, že napadaný předpis nespadá pod působnost dané směrnice.

Nejvyšší soud Anglie a Walesu podal tedy dne 24. července 2007 předběžnou otázku ohledně možnosti mít takové ustanovení v zákoně. Soud se zejména ptal, zda se zmiňovaná směrnice vztahuje na právo členského státu, které umožňuje zaměstnavatelům toto rozdílné zacházení (propuštění ze zaměstnání) na základě věku a dále, zda se směrnice aplikuje v tomto konkrétním případě na napadaný britský právní akt. Táže se také, zda čl. 6 odst. 1 příslušné Směrnice vůbec dovoluje státům přijmout takováto opatření. V případě, že ano, měl

¹⁶⁵ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 5. března 2009, *The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, C-288/07, (navštíveno dne 28. února 2010)

Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007J0388:EN:HTML>> srovnej také: Stanovisko generálního advokáta Mazáka ze dne 23. září 2008, Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007C0388:EN:HTML#Footnote1>>

by stát přijmout uzavřený výčet důvodů, ze kterých může dojít k opodstatněnému rozdílnému zacházení?

Evropský soudní dvůr odpověděl na předběžnou otázku následovně. Především je zřejmé, že dotčená ustanovení britského zákona spadají pod rozsah Směrnice č. 2000/78/ES, když shledává, že její ustanovení se vztahují na všechny osoby ve vztahu k zaměstnání a pracovním podmínkám, tudíž se nutně vztahuje i na ustanovení zákonů o důchodovém věku, zejména takových kde dosažení důchodového věku může umožnit zaměstnavateli vypovědět zaměstnanci pracovní smlouvu. Odvolává se přitom na předešlé rozhodnutí ve věci *Palacios de la Villa*¹⁶⁶, kde dospěl k podobnému závěru. Dále shledává, že účelem této Směrnice bylo zajistit nediskriminační jednáním v souvislosti se zaměstnáním a v tomto směru také efektivní právní ochranu. ESD však naopak neshledává, že by směrnice byla Velkou Británií špatně implementována. Soud se nepřiklání ani k názoru, že by státy měly uvádět ve svých opatřeních nějaký seznam důvodů rozdílného zacházení.

Pokud se týká otázky, zda příslušné ustanovení britského zákona není v souladu s účelem čl. 6 odst. 1 výše zmíněné směrnice, soud dovozuje, že směrnice nevyklučuje přijetí takového opatření, na základě kterého je možno se dopustit rozdílného zacházení na základě věku a tudíž může být principiálně obhájeno, pokud nepřekračuje rámec legitimního cíle dle čl. 6 odst. 1 Směrnice. Soud tedy judikuje, že „právo ES nebrání vnitrostátnímu opatření umožňujícímu odchylku od zásady zákazu diskriminace na základě věku, to však pouze v případech odůvodněných legitimními cíli sociální politiky, jako jsou například cíle spojené s politikou zaměstnanosti, trhu práce nebo odborného vzdělávání.“¹⁶⁷ Jinými slovy právní režim této směrnice umožňuje členským státům přijmout vhodná opatření v rámci svých politik, ale pouze taková, která odpovídají legitimnímu cíli v souladu s čl. 6 odst. 1 Směrnice. Soud také zdůrazňuje, že musí být kladen důraz na rozlišování toho, co je ještě objektivním a odůvodnitelným opatřením v členském státě na základě legitimního cíle (*objectively and reasonably justified by a legitimate aim*) a na specifické situace v oblasti zmiňovaných politik a co už je projev diskriminace jako takové.

Opět je tedy pouze na národním soudu, aby posoudil a ujistil se, zda národní legislativa je odpovídající legitimnímu cíli sociální politiky, který je ve Směrnici stanoven a také zda takováto opatření jsou přiměřená a nezbytná k dosažení takového cíle.

¹⁶⁶ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 16. Října 2007, *Palacios de la Villa*, C-411/05

¹⁶⁷ BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring judikatury Soudního dvora Evropských společenství, *The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England) (Věc C-388/07)*, *Jurisprudence*, 2009, č.4, s. 69.

V tomto judikátu byla zmíněna také Listina základních práv EU, která v době vydání rozhodnutí, přesto, že byla stále právně nezávazným dokumentem, posloužila jako jeden z argumentačních bodů. Komise, která se k případu také vyjadřovala, uvedla, že princip nediskriminace na základě věku patří k základním principům komunitárního práva a jako takový je také zakotven v čl. 21 odst. 1 Listiny. Jakákoliv výjimka z tohoto principu musí být tedy ospravedlněna veřejným zájmem sociální politiky (v tomto případě) specifickým pro daný členský stát. Na základě toho lze také interpretovat čl. 6 odst. 1 Směrnice tak, že stanovuje v omezené formě výjimku z tohoto obecného pravidla komunitárního práva.¹⁶⁸ Přes nesporný význam Charty je však stále vidět, že ESD se zdráhá ji ve své judikатурní činnosti použít a opřít se o její ustanovení. Důvod je nasnadě a to jednak její nezávaznost a také to, že pro podpoření svých argumentů si ESD vystačí se stávající úpravou.

Na závěr tohoto případu bych ráda zmínila, že diskriminace na základě věku nepatřila vždy do výčtu zakázaných důvodů rozdílného zacházení. Poprvé jej našel při své rozhodovací činnosti ESD v případě Mangold¹⁶⁹, který posléze strhl kritiku odborné veřejnosti. Text Charty však ve svém čl. 21 již diskriminaci také z důvodu věku zakazuje. Pro srovnání uvádím, že Evropská úmluva o ochraně lidských práv tento důvod diskriminace nezná.

5.4. Evropský soud pro lidská práva a jeho procesní mechanismus

Ochranu lidských práv budu demonstrovat zejména na srovnání judikatury obou evropských soudních těles, proto považuji za nezbytné nejprve představit ve stručnosti i druhý systém ochrany lidských práv na evropském kontinentu.

Takzvaný štrasburský kontrolní mechanismus ochrany lidských práv je systém fungující v rámci Rady Evropy, kterou musíme zásadně odlišovat od Evropské Unie, jako jiné entity působící na evropském právním poli. Tato mezinárodní organizace vznikla 5. května roku 1949, kdy Statut Rady Evropy, jako zakládací dokument podepsalo 10 států¹⁷⁰, který poté vstoupil v platnost 3. srpna 1949. V současné době tvoří Radu Evropy 47 států, včetně České republiky, která jako nástupnický stát Československa převzala závazky z členství pro ni

¹⁶⁸ Podrobněji viz: Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 5. března 2009, *The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England)*, C-388/07, bod 40, Dostupné na: < <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62007J0388:EN:HTML> >

¹⁶⁹ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 22. listopadu 2005, *Werner Mangold v. Rüdiger Helm*, C-144/04

¹⁷⁰ Státy, které podepsaly Statut Rady Evropy: Francie, Velká Británie, Belgie, Holandsko, Lucembursko, Irsko, Itálie, Dánsko, Norsko, Švédsko.

vyplývající od 1. ledna 1993. Mezi orgány Rady Evropy patří mimo jiné: Výbor ministrů, Parlamentní shromáždění, Kongres místních a regionálních orgánů a Komisař pro lidská práva.

Na poli lidských práv hraje však hlavní roli Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve francouzském Štrasburku, který je nezávislou soudní institucí fungující od roku 1959. Původně byl tvořen štrasburský systém dvěma tělesy, respektive třemi a to: Evropskou komisí pro lidská práva, Evropským soudem pro lidská práva a judiciální roli zastával též Výbor ministrů. Od roku 1989 po velké reformě přinesené 11. Protokolem, je již jediným judiciálním tělesem na poli ochrany lidských práv právě Soud.

Základním dokumentem pro fungování štrasburského kontrolního mechanismu je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁷¹ přijatá dne 4. Listopadu 1950 v Římě, která je tak prvním právně závazným dokumentem ochrany lidských práv na mezinárodní úrovni. Všechny členské státy Rady Evropy jsou v dnešní době povinny přistoupit také k Úmluvě, tudíž má Konvence v současnosti 47 signatářů.¹⁷² Na druhé straně je otevřena k podpisu pouze členům Rady Evropy, tudíž představuje tzv. uzavřený systém.

V této souvislosti bych ráda zmínila také čl. 53 Úmluvy¹⁷³, který zakotvuje subsidiární charakter Evropské úmluvy vůči případnému vyššímu standardu práv zaručených na vnitrostátní úrovni nebo v souvislosti s jinými mezinárodními smlouvami, kterými je daný stát vázán. Žádný z článků Úmluvy tedy nesmí být vykládán tak, aby snižoval úroveň práv již zaručených na vnitrostátní úrovni. Princip subsidiarity se uplatňuje také při výkladu jednotlivých pojmů Úmluvy, které si v první řadě vykládá každý stát sám dle svých právních tradic a právního řádu, pokud ohledně daného pojmu neexistuje obecný konsensus. Úlohou soudu pak zůstává rozlišit situace, kdy se jedná o odlišné právní kultury či už o projevy diskriminace, kdy jako vodítko lze použít další z principů a to principu proporcionality.¹⁷⁴

Dalším charakteristickým znakem Konvence je její objektivní charakter, vyznačující se zejména její závazností *erga omnes*, s čímž souvisí také možnost podání žaloby jednoho státu

¹⁷¹ V anglickém znění: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

¹⁷² V České republice tvoří Evropská úmluva na základě čl. 10 Ústavy (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky) součást právního pořádku a požívá všeobecné aplikační přednosti před zákonem.

¹⁷³ V anglickém znění: „Nothing in this Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any High Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party.“

¹⁷⁴ Podrobněji viz.: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 63

vůči druhému na nedodržování lidských práv zde zaručených. Úmluva se také vztahuje nejen na občany signatářských států, nýbrž na všechny osoby podléhající jejich jurisdikci.¹⁷⁵

První část úmluvy obsahuje samotný katalog lidských práv, zaručených osobám podléhajícími jurisdikci signatářských států. Tento katalog je o poznání méně obsáhlý nežli katalog Listiny základních práv Evropské Unie, přesto však nabízí široké spektrum lidských práv, které je dále extenzivně vykládáno v judikatuře štrasburského Soudu. Můžeme tedy říci, že za období fungování Evropského soudu pro lidská práva bylo dosaženo efektivně fungujícího systému ochrany lidských práv, který vzbuzuje důvěru široké veřejnosti a respekt členských států.

Práva zde zaručená můžeme dělit klasicky podle jejich obsahu nebo také dle možnosti jejich případné derogace či nemožnosti tohoto postupu. Práva, která nelze, ani za splnění předem stanovených podmínek, omezit najdeme v čl. 15 odst. 2 Úmluvy, kdy čl. 15 označujeme jako tzv. derogační klauzuli. Tato práva mají základní a nepostradatelný význam pro jednotlivce, že je nelze omezit za žádných myslitelných podmínek.¹⁷⁶

Pokud se týče charakteru práv zaručených Úmluvou, jedná se zejména o práva tzv. první generace tedy základní lidská, občanská a politická práva, která se vyznačují, jak již bylo řečeno výše, ochranou před zásahem státu do těchto práv. Z pohledu Jellinekovy teorie reprezentují tato práva tzv. status negativus.¹⁷⁷

Druhá část Konvence je věnována Soudu jako takovému, zejména procesní stránce, fungování a struktuře soudu. Na tomto místě snad jen připomenou, že plénium soudu tvoří stejný počet soudců, jaký je počet smluvních stran Konvence a mohou tvořit tříčlenný výbor, sedmičlenný senát nebo sedmnáctičlenný Velký senát. Poslední třetí část obsahuje různá ustanovení (Miscellaneous), zejména problematiku ratifikace úmluvy, rezervací a teritoriální působnosti.

Úmluva od svého přijetí v roce 1950 nezůstala dodnes v nezměněné podobě. Její novelizace probíhá pomocí tzv. protokolů. V současné době je Protokolů 14. Protokoly můžeme dělit podle toho, zda je třeba k jejich vstupu v platnost nutná ratifikace všemi smluvními stranami Evropské úmluvy či nikoliv, na protokoly obligatorní a fakultativní. Příkladem obligatorního protokolu je Protokol č. 11, který zavádí nový procesní postup

¹⁷⁵ Podrobněji viz.: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 22

¹⁷⁶ K těmto právům řadíme: právo na život (čl. 2), zákaz mučení a nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání (čl. 3), zákaz otroctví a nevolnictví (čl. 4, odst. 1), zákaz retroaktivity trestního zákona (čl. 7).

¹⁷⁷ Podrobněji viz.: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 14

soudu, tudíž je logické, že se musí vztahovat na všechny státy úmluvy stejně. Příkladem fakultativního může být Protokol č. 6, který ruší trest smrti. Mezi státy, které tento protokol nepodepsaly, patří například Rusko.

Významnějším je dělení protokolů podle obsahu a typu změn, které ve štrasburském systému přinášejí, na hmotněprávní a procesní. Z hmotněprávních protokolů uvedu třeba Protokol č. 12, který přináší obecný zákaz diskriminace. Nejvýznamnějším z procesních protokolů je Protokol č. 11, přijatý 1. listopadu 1998, který především zavedl obligatorní jurisdikci soudu pro členské státy Rady Evropy, a rovněž všechny státy musely umožnit podávání individuálních stížností. Do té doby byla jurisdikce pouze fakultativní a záležela na přijetí prohlášení daným státem, že se podřizuje režimu soudu.¹⁷⁸

Pro dokončení procesní reformy předvídané 14. Protokolem se čekalo na ratifikaci posledním státem, kterým bylo Rusko. Ke konečné ratifikaci došlo dne 18. 2. 2010 a Protokol tak nabude platnosti 1. 6. 2010. Tato reforma se zejména snaží zlepšit situaci přetížení Soudu individuálními stížnostmi. Tento protokol přináší zejména změny v zavedení nového kritéria pro nepřijatelnost stížnosti (zde je doplněna k podmínkám přijatelnosti stížnosti „podstatná újma“, která musí stěžovateli v souvislosti s porušením práva vzniknout), nové formace soudu, zavedení prostředku ve vztahu k repetitivním stížnostem, možný vstup komisaře Rady Evropy do soudního řízení, nové pravomoci Výboru ministrů nebo pravidlo jediného soudního mandátu a prodloužení jeho délky.¹⁷⁹ Je tedy zřejmé, že na základě uplatnění nového kritéria pro nepřijatelnost stížností se ztíží přístup jednotlivců k Soudu. 14. Protokol mění také čl. 59 Úmluvy, když zde předvídá možnost přistoupení Evropské unie k Úmluvě. Možnost tohoto přistoupení je tak zakotvena na obou stranách a bude záležet zejména na politické vůli obou subjektů, zda k tomu v budoucnu skutečně dojde.

V této kapitole bych také ráda ve stručnosti objasnila procesní postup při vyřizování individuálních stížností, které tvoří převážnou většinu soudní agendy a soud tak plní svou úlohu ochránce lidských práv zaručených jednotlivcům Úmluvou. Kromě individuálních stížností je zde také možnost zaručená čl. 33 Úmluvy a to mezistátní stížnost, která však není v hojně míře využívána, zejména z čistě diplomatických důvodů.

Podle čl. 34 je k podání stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva legitimován jednotlivec, nevládní organizace či skupina jednotlivců. Každý z těchto stěžovatelů se pak

¹⁷⁸ Podrobněji viz.: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 13

¹⁷⁹ Podrobněji viz.: ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, s. 144-151.

musí cítit oběti (to be the victim) porušení práva jim zaručeného v Úmluvě, tedy jinými slovy musejí být na svých právech osobně dotčeni. Toto ustanovení má za úkol zamezit podávání tzv. *actio popularis*, tedy žalob bez konkrétní oběti porušení práva, stěžujících si na nedostatečné zaručení daného práva státem.

Dalšími podmínkami přijatelnosti stížnosti, které uvádí čl. 35, jsou:

- Vyčerpání všech vnitrostátních prostředků nápravy (zpravidla až k Ústavnímu soudu nebo obdobnému tělesu kontroly ústavnosti)
- Dodržení lhůty 6 měsíců ode dne vydání konečného vnitrostátního rozhodnutí.

Dále se Soud nebude zabývat stížnostmi, která by byla anonymní, či která by byla podána ve stejné věci, kterou již Soud jednou projednal (*ne bis in idem*) a také, pokud věc byla již předložena jinému mezinárodnímu orgánu k vyšetření nebo vyřešení a neobsahuje žádné nové relevantní informace. Tento článek ve svém odstavci 3 dále uvádí, že stížnost nesmí být neslučitelná s ustanoveními Konvence nebo jejích protokolů, zjevně bezdůvodná a nesmí zneužívat práva k podávání stížností.

Stížnost, kterou je možné podat i bez právního zástupce, je nejdříve přezkoumávána z hlediska své přijatelnosti či nepřijatelnosti. Tzv. soudce zpravodaj, kterého určí předseda sekce, které je stížnost přidělena, tuto přezkoumá a má-li za to, že je stížnost nepřijatelná, postoupí ji tříčlennému výboru a pokud neshledá nepřijatelnost, postoupí ji sedmičlennému senátu. Stížnost může za nepřijatelnou prohlásit tříčlenný výbor pouze jednomyslně a takovéto rozhodnutí je konečné. V opačném případě postupuje stížnost k sedmičlennému senátu, který se opět nejprve zabývá přijatelností stížnosti, kdy případné rozhodnutí o nepřijatelnosti je opět konečné. Pokud takové rozhodnutí senát nevydá, zabývá se konečně meritem věci, ohledně kterého může být uzavřen smír, nebo je vydán rozsudek. Tento rozsudek je zpravidla konečný, avšak každá ze stran může požádat ve lhůtě tří měsíců od vydání rozsudku o postoupení věci Velkému senátu, a kolegium pěti soudců Velkého senátu toto postoupení přijme, pokud případ vyvolává závažnou otázku týkající se výkladu nebo aplikace Úmluvy nebo jejích protokolů a také, pokud se jedná o závažnou otázku všeobecné povahy. Rozsudek Velkého senátu je pak konečný vždy. Při splnění výše zmíněných podmínek a také pokud proti takovému rozhodnutí nepodá žádná ze stran do jednoho měsíce námitku, může být věc předána k rozhodnutí Velkému senátu kolegiem sedmi soudců, bez

toho, aby o stížnosti sami rozhodli. Dalším takovým případem je, kdy rozhodnutí sedmičlenného senátu by bylo v rozporu s dosavadní judikaturou soudu.¹⁸⁰

Rozsudky vydané soudem jsou závazné pouze pro strany sporu, ale obecně požívají takové autority, a s podporou čl. 32 odst. 1 Úmluvy, kde je Soud oprávněn k výkladu Úmluvy a jejích protokolů, že jsou do velké míry respektovány i nezúčastněnými stranami, tedy ostatními státy Konvence.

Jistou paralelu k individuální stížnosti na základě Evropské úmluvy tvoří v oblasti hospodářských a sociálních práv možnost podání kolektivní stížnosti na základě Evropské sociální charty, kterou mohou podat mezinárodní a reprezentativní národní organizace zaměstnavatelů a odborů a další mezinárodní nevládní organizace (s poradním statutem při Radě Evropy) a podává se k Výboru nezávislých expertů.¹⁸¹ Tento systém zohledňuje odlišnou povahu hospodářských a sociálních práv a v současné době se jeví jako vhodnější přístup pro jejich vynucování.

5.5. Zakotvení práva na rovné zacházení v Evropské úmluvě

Pokud se týče štrasburského systému ochrany lidských práv a jeho ustanovení zajišťujících ochranu proti diskriminaci, nalezneme v Evropské úmluvě čl. 14, který představuje klasickou antidiskriminační klauzuli. Dne 4.11.2000 byl schválen a otevřen k podpisu také dodatkový protokol č. 12 Evropské úmluvy, který vstoupil v platnost dne 1.4.2005. Tento protokol obsahuje v čl. 1 odst. 1 zákaz diskriminace při užívání každého práva přiznaného zákonem. Dále v čl. 2 zakazuje diskriminaci jakýmkoliv veřejným orgánům z jakýchkoliv důvodů, zejména z důvodů uvedených v odst. 1.

Při aplikaci čl. 14 Evropské úmluvy je však třeba si uvědomit jeho akcesorický charakter¹⁸². Porušení tohoto článku úmluvy lze totiž namítat pouze ve spojení s jiným článkem konvence obsahujícím základní lidské právo či svobodu nebo s některým článkem dodatkových protokolů k úmluvě. Samostatně se tedy na čl. 14 odvolávat nelze. Štrasburský soud tedy nejprve zkoumá porušení tohoto jiného práva. Pokud dojde k závěru, že toto právo bylo porušeno, pak již zpravidla nezkoumá dále porušení čl. 14, jelikož stěžovatelé se

¹⁸⁰ Podrobněji srovnej: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 45-50.

¹⁸¹ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 34-35.

¹⁸² Podrobněji viz: SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv (z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšířené vydanie. Bratislava: Euro kodex, 2006, s. 974

většinou odvolávají na stejné skutečnosti. V případě, že Soud shledá, že toto právo porušeno nebylo, ve většině případů se dále nepokračuje ani ve zkoumání, zda byl porušen čl. 14. Výjimkou jsou však případy, kdy štrasburský soud přezkoumá porušení tohoto článku i samostatně za podmínky, že „skutkové okolnosti sporu spadají do působnosti aspoň jednoho z ustanovení vymezujících práva a svobody chráněné Evropskou úmluvou.“¹⁸³

Ochrana práv zaručených Konvencí není absolutní a Evropská úmluva obsahuje derogační ustanovení u některých práv. Tato derogační ustanovení jsou pouze u takových práv, která lze derogovat a navíc čl. 15 odst. 2 obsahuje obecnou antiderogační klausuli, která uvádí práva, jejichž výkon nelze za žádných podmínek pozastavit. Také pokud se týče diskriminace samotné, za určitých podmínek lze obhájit porušení jejího zákazu a to v případě, kdy odlišné chování (za normálních okolností diskriminační) je objektivně a rozumně ospravedlněno. Čl. 14 úmluvy i čl. 1 Protokolu č. 12 obsahují stejný výčet důvodů zakázaného odlišného chování, který je však pouze demonstrativní. Soud již při své rozhodovací činnosti prokázal, že se nebojí nalézat nové důvody (např.: výkon určitého povolání, právní postavení rodiče, imunita), na základě kterých je diskriminace zakázána, nejčastějším však stále zůstává příslušnost k národnostní menšině.¹⁸⁴

Pokud tedy se již objeví odlišné chování, můžeme jej obhájit jen v případě, že pro takovéto odlišné zacházení existuje legitimní cíl a dále, že je dodržena zásada proporcionality, tedy, že existuje přiměřený vztah mezi použitými prostředky a tímto sledovaným cílem. Tyto legitimní cíle nejsou nijak předem určeny, proto je zpravidla na jednotlivých státech úmluvy, aby si tyto legitimní cíle (zpravidla politicko-ekonomické) v konkrétních kauzách před štrasburským soudem obhájily a prokázaly také dodržení zásady proporcionality. Proporcionalita zásahu do práva na rovné zacházení je však zkoumána až tehdy, pokud je uznán legitimní cíl, ke kterému odlišné zacházení směřuje.

5.6. Judikatura ESLP v oblasti diskriminace

Ochranu lidských práv v Evropské unii chci také demonstrovat na srovnání judikatury ESD s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Vybrala jsem proto několik rozsudků

¹⁸³ SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv (z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšířené vydanie. Bratislava: Euro kodex, 2006, s. 974, srovnej také: ESLP: Rozsudek ze dne 13. Ledna 2004, *Haas v. Holandsko*, stížnost č. 36983/97

¹⁸⁴ Podroňji viz: SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv (z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšířené vydanie. Bratislava: Euro kodex, 2006, s. 975 - 977

týkajících se tematiky diskriminace, které se pokusím analyzovat a poté provést srovnání judikaturní činnosti obou těles v této právní oblasti.

5.6.1. D.H. a ostatní v. Česká republika ¹⁸⁵

Řízení tohoto případu bylo před Štrasburským soudem zahájeno dne 18. dubna 2000 na základě čl. 34 Úmluvy¹⁸⁶.

Stěžovatelé, kterými je 18 romských dětí, byli v letech 1996 – 1999 přímo zařazeni do zvláštních škol, nebo tam po určité době strávené na základních školách, byli přeřazeni. Do těchto škol byli zařazeni na základě souhlasu či v některých případech dokonce na základě žádosti jejich rodičů o přeložení do zvláštní školy. Děti sem měly být přeloženy na základě psychologických testů, které byly před tím provedeny. Stěžovatelé zaslali Školskému úřadu v Ostravě dne 15. června 1999 návrh na přezkoumání správních rozhodnutí o jejich zařazení do zvláštních škol s odvoláním na to, že jejich rozumové schopnosti nebyly testovány spolehlivě, a že jejich zástupci nebyli dostatečně informováni o důsledcích svého souhlasu se zařazením do zvláštní školy. Požadovali proto zrušení těchto rozhodnutí o zařazení do zvláštních škol s odvoláním na to, že porušují jejich právo na vzdělávání bez diskriminace. Školský úřad odpověděl, že napadená rozhodnutí jsou v souladu s právními předpisy a že v tomto případě nejsou naplněny podmínky pro zahájení řízení o přezkoumání rozhodnutí.

Stěžovatelé se obrátili na Ústavní soud s tím, že byli fakticky diskriminováni z důvodu obecného fungování zvláštního školství, čímž jejich stížnost přesahuje pouze individuální zájem stěžovatelů. Podle nich vede způsob používání příslušných norem k rasové segregaci a tedy i k diskriminaci. Odvolávali se při tom na čl. 14 Úmluvy¹⁸⁷ a také čl. 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě¹⁸⁸. Ve své stížnosti zejména uvedli, že nejsou důkazy, že by jejich výsledky byly nějakým způsobem sledovány a průběžně hodnoceny za tímto účelem a že důvody přeřazení na zvláštní školy byly zdůvodněny zejména nevhodným sociálním prostředím, které nepovažují za dostatečný důvod. Stěžovatelé opět uvedli, že nebyli řádně poučeni o

¹⁸⁵ Velký senát ESLP: Rozsudek ze dne 13. Listopadu 2007, *D.H. a ostatní v. Česká republika*, stížnost č. 57324/00, dostupné na < <http://portal.justice.cz/justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=390&d=201083>>

¹⁸⁶ Tzv. individuální stížnost

¹⁸⁷ Čl. 14 Úmluvy zní: *Užívání práv a svobod přiznaných touto úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnosti menšiny, majetek, rod nebo jiné postavení.*

¹⁸⁸ Čl. 2 k Protokolu č. 1 zní: *Nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoliv funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.*

důsledcích přeřazení na zvláštní školy, zejména o změně osnov výuky, což dotčené zvláštní školy popřely. Ministerstvo školství také popřelo jakoukoliv diskriminaci.

Ústavní soud dne 20. října 1999 odmítl stížnost zčásti jako neopodstatněnou a to z důvodu, že spis nedokládá jejich zájem na případném přestupu na základní školu a že stěžovatelé tvrzení o nedostatečném pedagogickém sledování a rasové diskriminaci nepodložili konkrétními důkazy. Dále z části odmítl stížnost proto, že dospěl k závěru o své nepřislušnosti k jejímu projednání. Soud se vyjádřil však ve smyslu, že ze spisu nevyplývá, že by platné právní předpisy byly vykládány nebo uplatňovány neústavním způsobem, jelikož rozhodnutí ředitelů škol byla vždy přijímána na základě doporučení pedagogicko-psychologických poraden a také se souhlasem rodičů.¹⁸⁹

Stěžovatelé na základě výše uvedených skutkových okolností tvrdili, že byli vystaveni diskriminaci při výkonu svého práva na vzdělání z důvodu rasy a etnického původu.

Štrasburský soud nejdříve ve složení senátu vynesl rozsudek, že nedošlo k porušení čl. 14 Úmluvy (zákaz diskriminace) ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1 (právo na vzdělání). Stěžovatelé však požádali o postoupení případu velkému senátu a ten rozhodl konečným rozsudkem odlišně. K zásadám, ze kterých velký senát při svém rozhodování vycházel, uvedl, že diskriminace založená na etnickém původu určité osoby je formou rasové diskriminace a že v současné demokratické společnosti vybudované na principu plurality a respektu k rozličným kulturám nemůže být rozdílné zacházení, které je založeno výlučně, nebo v rozhodující míře na etnickém původu osoby, objektivně odůvodněné. Soud též připustil, že politika nebo obecné opatření, které má nepřiměřené negativní dopady na určitou skupinu, může být považováno za diskriminační bez ohledu na to, že na takovou skupinu není konkrétně zaměřeno.¹⁹⁰

Soud tedy ve svém rozsudku uvádí, že ačkoliv daná norma nebyla diskriminační, v praxi měla takový dopad, že většinu dětí na zvláštních školách tvořily děti romské. Jedná se tedy o tzv. nepřímou diskriminaci. Poté tedy, pokud rozdílné zacházení s těmito dětmi nemá „objektivní a rozumné zdůvodnění“,¹⁹¹ je kvalifikováno jako diskriminační. Pokud se týče souhlasu k zařazení do zvláštní školy, který rodiče stěžovatelů dali, který by za normálních okolností znamenal vzdání se práva na ochranu před diskriminací, v tomto případě velký senát dovozuje, že takovýto souhlas by mohl vyvolávat tyto účinky pouze v případě, že by byl

¹⁸⁹ Podrobněji viz: Velký senát ESLP: Rozsudek ze dne 13. Listopadu 2007, *D.H. a ostatní v. Česká republika*, stížnost č. 57324/00, s. 1-6

¹⁹⁰ Podrobněji viz: Velký senát ESLP: Rozsudek ze dne 13. Listopadu 2007, *D.H. a ostatní v. Česká republika*, stížnost č. 57324/00, s. 41-42

¹⁹¹ Podrobněji viz: Velký senát ESLP: Rozsudek ze dne 13. Listopadu 2007, *D.H. a ostatní v. Česká republika*, stížnost č. 57324/00, s. 45

jednoznačný a s dostatečnou znalostí všech možných důsledků. Zařazení těchto žáků na zvláštní školy mělo posléze za následek jejich snížené možnosti pracovní příležitosti i případného dalšího studia na středních školách. Soud nakonec uzavřel své úvahy tím, že praxe českých úřadů měla diskriminační vliv nejen na stěžovatele, ale na romskou komunitu vůbec. V tomto případě tedy došlo k porušení čl. 14 Úmluvy ve spojení s čl. 2 Protokolu č. 1.

Na závěr tohoto případu bych ještě ráda uvedla, že od 1. ledna 2005 platí v České republice nový školský zákon (z.č. 561/2004 Sb.), který ruší tzv. zvláštní školy, tudíž neumožňuje již dále zařazovat žáky do těchto škol. Faktický stav se však ani po téměř třech letech od vydání tohoto rozsudku příliš nezměnil a dříve zvláštní školy stále navštěvuje převážná většina romských dětí.

Velký senát se touto otázkou zabýval zejména z důvodu celoevropské romské problematiky, jelikož se k tomuto případu vyjádřilo v rámci řízení také mnoho lidsko-právních organizací a skupin ochraňujících práva menšin. Z tohoto důvodu si myslím, že se většina soudců velkého senátu přiklonila k variantě, že došlo k nepřímé diskriminaci stěžovatelů a tím měli možnost vyjádřit svůj postoj k romské problematice obecně pomocí konkrétního případu, který jim byl předložen k rozhodnutí.

K problematice otázky Romů v Evropě se vyjádřil také komisař Rady Evropy pro lidská práva Thomas Hammarberg, který vidí jako klíč k řešení romské otázky právě inkluzivní vzdělání, tedy vzdělávání všech dětí bez rozdílu v hlavním proudu školství. Shledává vylučování romských dětí z národních vzdělávacích systémů za nepřijatelné a diskriminační. Poukazuje také na to, že soud v rozsudku D.H. zmínil také další státy Evropy, kde podobná praxe stále přetrvává a staví tím bariéry v rovném přístupu ke vzdělání všem dětem bez rozdílu.¹⁹²

5.6.2. Sampanis a ostatní v. Řecko¹⁹³

Tento rozsudek navazuje na předchozí věc a opět se týká romské problematiky. Stěžovateli jsou zde Řekové romské národnosti, kteří žili v táboře jménem Psari. Ti před soudem tvrdili, že řecké úřady neposkytly jejich dětem v roce 2004-2005 základní vzdělání a že poté v září roku 2005 byly jejich děti umístěny do speciálních tříd, kam byly zapisovány pouze romské děti. Do těchto tříd a také do oddělených budov se dostaly romské děti zejména

¹⁹² Podrobněji viz: HAMMARBERG, Thomas. *Human Rights in Europe: no grand for complacency. Viewpoints by the Council of Europe Commissioner for Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe, 2008, s. 129 – 133.

¹⁹³ ESLP: rozsudek ze dne 5. června 2008, *Sampanis a ostatní v. Řecko*, stížnost č. 32526/05

z důvodu blokády školy neromskými rodiči v roce 2005, kteří tímto způsobem protestovali proti zařazení romských dětí do tříd k ostatním žákům. Pod tímto nátlakem romští rodiče podepsali prohlášení se žádostí o zařazení svých dětí do jiné budovy.

Senát štrasburského soudu zde jednomyslně shledal porušení čl. 13¹⁹⁴ a čl. 14 Úmluvy ve spojení s čl. 2 Protokolu č. 1. Soud zjistil, že zde jednoznačně došlo k diskriminaci na základě rasy, jelikož speciální třídy byly zřízeny až v roce 2005, kdy se úřady musely vypořádat se zařazením do škol dětí z tábora Psari, ačkoliv řecká vláda tvrdila, že tyto třídy jsou pouze dočasné a později dojde k zařazení romských dětí mezi ostatní žáky. Opět se zde objevuje moment, kdy rodiče byli nedostatečně informováni o důsledcích své žádosti o zařazení do speciálních tříd, a tudíž nemohli vyhodnotit důsledky pro ně z toho plynoucí a tudíž souhlas jimi daný nemohl být hodnocen jako vzdání se práva na ochranu před diskriminací. Soud tedy otázku možného vzdání se práva nebýt rasově diskriminován shledává v rozporu s veřejným zájmem.¹⁹⁵

Z tohoto rozsudku můžeme jasně vidět, že senát respektuje předchozí rozhodnutí velkého senátu v obdobné věci, a tudíž opět shledal diskriminaci této menšiny za prokázanou. Tento judikát tak opět potvrzuje závažnost romské otázky napříč Evropou.

5.6.3. E.B. v. Francie¹⁹⁶

Poslední rozsudek, který uvedu, se týká diskriminace na základě sexuální orientace. Stěžovatelka je Francouzka, 45 let, povoláním učitelka v mateřské školce, která žije od roku 1990 ve společném soužití s partnerkou, která je psycholožka. Když v roce 1998 zažádala o adopci, kde uvedla svoji sexuální orientaci, francouzské úřady její žádost zamítly z toho důvodu, že není schopna zajistit dítěti otcovský vzor a dále kvůli dvojznačnému vyjádření její partnerky k zamýšlené adopci, která uvedla, že nebude hrát roli matky ani otce, ale bude své družce „po ruce“. K požadované adopci se vyjádřily odmítavě také některé odborné instituce a úřady zabývající se rodinnou problematikou, když shodně uvedly, že je pro dítě potřeba role jak matky, tak otce, kterou nemůže stěžovatelka sama zastat a navíc není vůbec objasněna role partnerky v tomto případě, což by mohlo mít také negativní dopad na zdravý vývoj dítěte. Úřady dále uvedly, že žádost nezamítly z důvodu její sexuální orientace, nýbrž s ohledem na

¹⁹⁴ Čl. 13 Právo na účinný právní prostředek nápravy: „Každý, jehož práva a svobody přiznané touto úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.“

¹⁹⁵ Podrobněji viz: BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring Judikatury Evropského soudu pro lidská práva, Sampanis a ostatní v. Řecko (stížnost č. 32526/05), *Jurisprudence*, 2008, č.6, s.79

¹⁹⁶ Velký Senát ESLP: rozsudek ze dne 22. ledna 2008, *E.B. v. Francie*, stížnost č. 43546/02

nejlepší zájem dítěte. Stěžovatelka se proto obrátila na správní soud se žádostí, aby zrušil rozhodnutí francouzských úřadů a ten její žádosti vyhověl. Proti tomu se však protistrana (*department of the Jura*) odvolala a nadřízený odvolací správní soud dal zapravdu úřadům a odmítl obvinění stěžovatelky z diskriminace na základě sexuální orientace. Stejně rozhodla také Rada státu (*Conseil d'Etat*) jako poslední odvolací instance.¹⁹⁷

Dne 2. prosince 2002 se paní E.B. obrátila se stížností na Štrasburský soud pro lidská práva. Dovolávala se svého práva zákazu diskriminace dle čl. 14 ve spojení s čl. 8¹⁹⁸ Úmluvy. Stěžovatelka zde zdůrazňuje, že zažádala o adopci jako jednotlivec nikoliv v páru se svou družkou, což by byla druhá možnost podle francouzského práva. Nevidí tedy důvod, proč byla při své žádosti posuzována jako pár a ne pouze jako jedna osoba žádající o adopci. Tvrdila, že byla dotčena na svém právu na respektování soukromého života, jelikož se případ týká jejího vztahu s partnerkou a také rodinného života, který chtěla vytvořit adoptováním dítěte. Francouzská vláda uvedla, že pokud bude dítě adoptováno do určitého prostředí, je důležité posoudit vliv všech osob tam žijících, tedy i partnerky stěžovatelky, vláda proto odmítá, že by stěžovatelka byla diskriminována na základě své sexuální orientace, ale souhlas k adopci jí nebyl udělen, protože podle práva by případná adopce nebyla v souladu s nejlepším zájmem dítěte.

Soud zdůraznil, že právo na respektování rodinného života předpokládá ve své podstatě již existenci rodiny a nezakládá žádné právo na její získání pomocí adopce. Soud však přiznává široký kontext právu na respektování soukromého života, který zahrnuje také právo na sexuální orientaci, právo vytvořit vztah a svobodně si vybrat partnera, také právo svobodně se rozhodnout, zda mít či nemít dítě. V konkrétním případě nejde tak o adopci samotnou, jako o získání povolení k adopci. Argumentace také směřuje tím směrem, že zde nejde o žádost páru, ale pouze stěžovatelky a proto by takto měla být i posuzována, když francouzské právo adopci jednotlivci povoluje. Soud tím však nechce říci, že by neměla být v úvahu brána i další osoba žijící ve společné domácnosti, jelikož tato bude také ovlivňovat každodenní život dítěte. Spíše se zde poukazuje na to, že tato osoba nezíská žádný právní status vůči dítěti. Soud také připomněl, že vědecká obec nezastává jednotný názor na výchovu dítěte homosexuálními páry, tudíž není ani jednoznačná otázka nejlepšího zájmu dítěte. Soud

¹⁹⁷ Podrobněji viz: Velký Senát ESLP: rozsudek ze dne 22. ledna 2008, *E.B. v. Francie*, stížnost č. 43546/02, s. 3-10, dostupné na < http://www.asil.org/pdfs/ilib080125_1.pdf, >

¹⁹⁸ Čl. 8 Úmluvy zní: (1) Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. (2) Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

shledává, že argumentace francouzských úřadů hovořila o stěžovatelně životním stylu, čímž byla nepřímo myšlena její homosexualita. Také zde znovu připomíná, že k rozdílnému zacházení ze strany úřadů je vždy třeba legitimní důvod a tento legitimní důvod v tomto případě dán nebyl.

Velký senát se proto na základě výše uvedeného vyslovil většinou hlasů pro porušení čl. 14 ve spojení s čl. 8 Úmluvy.¹⁹⁹

Jak uvádí komentář k rozsudku²⁰⁰, toto rozhodnutí představuje významný zlom v postojích štrasburského soudu, pokud se týče práv homosexuálů v oblasti soukromého a rodinného života. Představuje tak významný posun oproti předchozímu podobnému případu ve věci *Fretté v. Francie*²⁰¹ z roku 2002, kde soud naopak neshledal jako diskriminační odmítnutí adopce homosexuálnímu jednotlivci a naopak argumentoval, že povolení adopce homosexuálním jednotlivcům či párům je na uvážení jednotlivých států, jelikož společenské nahlížení na tuto problematiku se může v členských státech podstatně lišit a proto mu nepřisluší zavádět v této věci jednotné hodnocení dané problematiky.

Tento judikát je také názornou ukázkou práce tohoto soudu, kdy pomocí konstantní judikatury vykládá a tím rozšiřuje *acquis* Úmluvy. Sexuální orientace není uvedena jako zakázaný diskriminační důvod ve výčtu v čl. 14 Úmluvy, přesto soud tento důvod uznává a svou činností tak dotváří a zpřesňuje rozsah Konvence.

5.7.Srovnání evropské judikatury a závěry

Z výše rozebrané judikatury je zřejmé, že princip rovnosti nebo také právo na rovné zacházení není a také nemůže být pojímáno absolutně. Ačkoliv je tento princip měřítkem a také jakýmsi ideálem jednání se všemi jednotlivci, přesto je ponecháván poměrně velký prostor státům pro úpravu, kdy ve stejných situacích přeci jen bude povoleno různé zacházení. Proto se v činnosti soudu často rozvíjejí úvahy ne, zda bylo zacházeno s jednotlivci ve stejné situaci stejně či nikoliv, ale zda nebyla překročena hranice tohoto prostoru, který byl dán státu pro volné uvážení, kdy lze jednat za stejných okolností odlišně.

Evropský soudní dvůr již tradičně ve svých rozsudcích týkajících se lidsko-právní tematiky rozvíjí doktrínu obecných zásad právních, které byly stěžejním institutem v této

¹⁹⁹ Podrobněji viz: Velký Senát ESLP: rozsudek ze dne 22. ledna 2008, *E.B. v. Francie*, stížnost č. 43546/02, s. 19-27, dostupné na < http://www.asil.org/pdfs/ilib080125_1.pdf, >

²⁰⁰ BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring Judikatury Evropského soudu pro lidská práva, *E.B. v. Francie, rozsudek Velkého senátu*, (stížnost č. 43546/02), *Jurisprudence*, 2008, č.1, s.61

²⁰¹ ESLP: rozsudek ze dne 26. února 2002, *Fretté v. Francie*, stížnost č. 36515/97

oblasti do přijetí Listiny základních práv EU. Nyní po přijetí tohoto dokumentu se očekává, že ESD se bude vyjadřovat k jeho jednotlivým ustanovením a závazně vykládat jejich obsah. Při rozvoji lidsko-právní ochrany používá ESD principy evropského práva, které v odůvodněných případech prohlubuje a tak zvyšuje ochranu jednotlivce.

Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře uplatňuje ze všeho nejvíce tzv. teleologický výklad, tedy výklad, který se opírá o předmět a účel Úmluvy, kterým je zejména zajištění efektivní ochrany lidských práv a základních svobod v dokumentu zakotvených. V nauce bývá tento postup označován také jako princip efektivnosti.²⁰²

Tendence soudu se ubírají směrem k rozšiřování chráněných práv jednotlivců, kdy ve své judikatuře poskytuje ochranu právům i neuvedeným v textu Konvence, ale nepřímou je chrání pomocí extenzivního výkladu práv výslovně v Úmluvě zakotvených. Rozšiřující výklad můžeme najít také při definici právních pojmů, zejména za účelem, aby ochrana podle úmluvy byla umožněna co nejširšímu počtu jednotlivců.

Naopak restriktivní výklad soudu můžeme zaznamenat v případech, kdy se jedná o omezení práv zaručených Evropskou úmluvou.

Z výše rozebraných judikátů je zřejmé, že již v současné době existují v evropském regionu dvě soudní tělesa, která se ve své rozhodovací praxi zabývají nejen diskriminací, kterou jsem si vybrala k podrobnějšímu zpracování ve své diplomové práci, ale problematikou lidských práv jako takových. 27 členských zemí Evropské unie nyní spadá i pod štrasburský kontrolní mechanismus, tudíž jsou vázány Úmluvou a mezinárodními závazky z toho vyplývajícími. Standard ochrany lidských práv v těchto zemích tedy nesmí klesnout pod úroveň zaručenou Konvencí a jakékoliv změny mohou takovýto standard pouze zvyšovat.²⁰³ Otázkou je, zda Evropský soudní dvůr a Evropský soud pro lidská práva, jako orgány pověřené soudním přezkumem, si budou v této otázce spíše orgány konkurujícími nebo ve shodě prohlubujícími doktrínu ochrany lidských práv.

Zatímco oba dva soudy nalézají právo dle hmotně-právních ustanovení Úmluvy (ESD pomocí koncepce obecných zásad právních, čl. 6 odst. 3 SEU), Evropský soudní dvůr má k dispozici také širší výčet práv zaručených Chartou. Otázkou tedy zůstává, zda se ESD bude uchýlovat více k odkazu na Listinu základních práv EU, při své rozhodovací činnosti, a tím prohlubování a rozšiřování jejího výkladu, nebo zda bude v případě práv zaručených oběma

²⁰² Podrobněji srovnej: ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, s. 58

²⁰³ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodňář, 2009, s.56.

dokumenty odůvodňovat svá rozhodnutí pouze na základě Úmluvy či dokonce oběma katalogy lidských práv. Troufám si odhadovat, že nejpravděpodobněji se jeví možnost poslední a to, že ESD se bude ve své konstantní judikatuře odkazovat na oba zmíněné katalogy lidských práv a tudíž je velká pravděpodobnost vzniku rozdílných výkladů téhož práva oběma soudními tělesy. Tento vztah však nefunguje pouze jednostranně. Dokonce i ESLP se již v některých svých rozsudcích zmínil o Listině, jako pramenu lidských práv.²⁰⁴

Jurisdikce obou soudů se setkává jednak v *ratione loci* (ta část území odpovídající členským státům EU) a také text obou dokumentů v *ratione materiae* (ta práva, která jsou upravena jak v Konvenci, tak i v Listině). Ke společnému *ratione materiae* patří mimo jiné zákaz diskriminace.²⁰⁵ Za podmínky, že se překrývá *ratione materiae* soudů, může dojít ke konkurenci těchto soudních těles při výkladu těchto práv.

Oba soudy se tak mohou nezávisle na sobě vyjadřovat ke stejným otázkám. Dokonce se mohou střetnout, i co se týče rozhodování lidsko-právních otázek vyvstávajících ze stejného případu. Příkladem může být situace, kdy některý z členských států EU nesprávně transponuje směrnici, anebo ji transponuje tak, že je možné zvažovat nesoulad vnitrostátní právní úpravy s Úmluvou (jejíž hmotněprávní ustanovení jsou součástí *acquis communautaire* skrze obecné zásady právní). Vnitrostátní soud pak při projednávání případu vztahujícího se k této směrnici, jejíž transpozice se dotkla práv jednotlivce, vznesle předběžnou otázku k ESD ohledně souladu dané transpozice se směrnicí. ESD tedy vydá rozhodnutí o předběžné otázce. Pokud spor pokračuje na vnitrostátní úrovni, může dotčená osoba po vyčerpání všech opravných prostředků (také za splnění dalších podmínek stanovených Úmluvou) podat stížnost k ESLP. Tento soud pak vydá (za podmínky přijatelnosti stížnosti) rozhodnutí, jehož věcná stránka se bude týkat stejného hmotněprávního ustanovení Úmluvy.²⁰⁶

Na základě výše nastíněného scénáře je tedy možná existence odlišné judikatury v rámci evropského regionu ke stejným článkům Úmluvy. Problém této situace je nasnadě. Závaznost rozhodnutí obou soudních těles tak bude stavět členský stát do rozporného postavení mezi princip nadřazenosti komunitárního práva a povinnost dodržovat Úmluvu (včetně jejího výkladu poskytovaného ESLP v jeho konstantní judikatuře).²⁰⁷ Pokud se týče možného

²⁰⁴ Srovnej např.: ESLP: Rozsudek ze dne 29. Ledna 2008, *Saadi v. Spojené království*, stížnost č. 13229/03, odst. 39.

²⁰⁵ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodňář, 2009, s. 57.

²⁰⁶ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodňář, 2009, s. 58-59.

²⁰⁷ Podrobněji viz: LENAERTS, Koen. The Court of Justice of the European Communities and the European Court of Human Rights – an old couple in a new setting. *La Cour de Justice des Communautés européennes 1952-2002: bilan et perspectives*, Bruylant, Bruxelles, 2004, s. 93.

uplatnění principů *litispence* a *rei iudicata* na situaci výše popsanou, pak je třeba si uvědomit, že v obou případech výše popsaných jsou rozdílné strany sporu, tudíž tyto principy nelze aplikovat.²⁰⁸

Nelze však přehlédnout, že pokud se týče tematiky lidských práv, je zde specializovaným orgánem právě ESLP, který svou konstantní judikaturou přispívá významně ke sjednocování vnímání lidských práv v Evropském regionu. Zda a v jakém rozsahu může tento soud přezkoumávat také evropské právo je otázkou. Samotný ESLP se k této otázce vyjádřil v rozsudcích *M & Co. v Německo*²⁰⁹ a *Bosphorus*²¹⁰. V prvním z nich soud uvedl, že pokud se základním právům dostane shodné ochrany jako podle Úmluvy, pak je přesun pravomocí členským státem na mezinárodní organizaci slučitelný s Konvencí. Tato myšlenka byla rozvedena v druhém zmíněném případě, kde soud „potvrdil, že stát může přesunout část svých pravomocí na mezinárodní organizaci – EU, a to i v oblasti lidských práv (základních práv), byť takto nemůže utéci před svými povinnostmi dle Úmluvy. Daný přesun je totiž slučitelný jen za podmínky, že se v rámci této organizace základním právům dostane shodné, ekvivalentní ochrany (*equivalent protection*).“²¹¹ Soud ale také judikuje, že nebude zkoumat tuto úroveň ochrany v každém případě zvlášť, naopak bude uplatňovat vyvratitelnou domněnku kompatibility obou systémů a zabývat se úrovní ochrany bude pouze tehdy, pokud bude se zřetelem k okolnostem případu zjevně nedostatečná.²¹²

Charta řeší tento problém explicitně ve svém ustanovení 52 odst. 3, kde je stanoveno, že ochrana základních práv v EU nesmí klesnout pod úroveň ochrany poskytované Úmluvou (při stejných právech), dokonce může poskytovat ochranu širší. Otázka úrovně ochrany základních práv se jeví aktuální v případě těch práv, která jsou zakotvena pouze v Listině a to zejména práva sociální. Zde vznikne prostor pro interpretaci těchto práv ESD, když ani Evropská sociální charta neoperuje kontrolním mechanismem podobným tomu štrasburskému. Jurisprudence zde však zastává názor, že problematickým v této situaci je „minimalistické pojetí locus standi jednotlivce“²¹³, kdy je velmi omezena jeho možnost domoci se takového práva před soudem. U žalob na neplatnost a nečinnost patří jednotlivce

²⁰⁸ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodnář, 2009, s. 59.

²⁰⁹ ESLP: rozsudek ze dne 19. února 1990, *M & Co. v Německo*, stížnost č. 13258/87, 1990

²¹⁰ ESLP: rozsudek ze dne 30. června 2005, *Bosphorus Hava Yollari Turzim v. Irsko*, stížnost č. 45036/98.

²¹¹ ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodnář, 2009, s. 60.

²¹² ESLP: rozsudek ze dne 30. června 2005, *Bosphorus Hava Yollari Turzim v. Irsko*, stížnost č. 45036/98, odst. 156

²¹³ ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodnář, 2009, s. 62.

do skupiny tzv. neprivilegovaných žalobců a u žaloby na porušení povinnosti dokonce nemá žádnou aktivní legitimaci. Pokud se jedná o řízení o předběžné otázce, které nepatří do žalob přímých, nemá zde jednotlivec úplnou kontrolu nad tím, zda národní soud předběžnou otázku položí či nikoliv a ačkoliv je výklad podaný ESD pro vnitrostátní soud závazný, opět je na tomto soudu jak na konkrétní případ bude tento výklad aplikovat.²¹⁴ Jako řešení této situace do budoucna by se nabízela možnost zakotvit v primárním právu další druh žaloby k evropským soudům na porušení základního práva chráněného Listinou. V úvahu by přicházel model podobný štrasburské stížnosti či model ústavní stížnosti známý z vnitrostátního práva členských států. Inspirací by mohl být zejména německý systém ústavních stížností, jelikož ochrana základních práv Německým ústavním soudem je již tradičně na velmi vysoké úrovni. Takovýto krok však prozatím připravován není, tudíž je prozatím pouze otázkou právní vědy.

Pokud se podaří vytvořit také k Listině dostatečný kontrolní mechanismus ochrany základních práv, zvýší se tím standard ochrany lidských práv v Evropském regionu a dojde tak alespoň u první generace práv k multiplikaci jejich ochrany. Tento krok by navíc nemusel být nadbytečný vzhledem k zavedení nového kritéria přijatelnosti stížnosti k štrasburskému soudu 14. Protokolem, který bude platný od června letošního roku.

Nesmíme však také zapomínat na princip subsidiarity ovládající právo EU. ESD tak může posuzovat ve svých rozhodnutích pouze otázky, které spadají pod pravomoci Unie a nepřisluší mu posuzovat vnitrostátní právo a jeho soulad s Listinou. Toto přísluší pouze vnitrostátním soudům, které samy zhodnotí, zda domácí právo odpovídá příslušné legislativě EU.

Z mého pohledu nejmarkantnější rozdíl mezi oběma mechanismy ochrany lidských práv je ten, že ESD nemá pravomoc rozhodovat o přímých žalobách jednotlivců na porušení jejich lidských práv (s výjimkou žaloby na neplatnost aktu vydaného orgánem EU, ale i zde je režim poněkud odlišný). V rámci Evropské unie tak s uvedenou výjimkou mohou řízení před ESD zahájit zejména vnitrostátní soudy členských států, orgány EU nebo jednotlivé členské státy. Klasický systém ochrany na základě žalob podávaných jednotlivci tak poskytuje štrasburský mechanismus pod Radou Evropy, nebo na vnitrostátní úrovni, ústavní soudy členských států, kdy se jednotlivec může dovolávat přímo porušení jeho práva zakotveného buď v Evropské úmluvě, nebo v ústavě daného státu.

²¹⁴ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodnář, 2009, s. 63.

I když tedy nemá ESD pravomoc rozhodovat o přímých žalobách na porušení lidských práv, přesto se k němu tato problematika dostane skrze jiné procesní prostředky, které komunitární právo umožňuje.

Za povšimnutí také stojí, že Listina samotná nevyklučuje používání obecných zásad právních, tudíž soud může i nadále pracovat s tímto institutem, na základě kterého judikoval existenci rozličných lidských práv v minulosti. Proto se tedy dá předpokládat, že v této praxi bude i nadále pokračovat, zejména v případech, kde mu to nebude umožněno na základě Listiny. Pod tyto případy by tak mohly spadat záležitosti týkající se Velké Británie, Polska a také České republiky. Nabízí se tedy otázka, zda výjimky pro tyto země mají či budou mít v praxi vůbec nějakou relevanci.

6. Závěry, shrnutí a úvahy

Na předchozích stránkách jsem demonstrovala fungování ochrany lidských práv v Evropské unii a to jednak pomocí současné judikatury evropských soudů a také za pomoci uvedení komparativní judikatury štrasburského kontrolního mechanismu. Z uvedeného je zřejmé, že se jedná o dva kvalitativně naprosto odlišné systémy, přesto si troufám říci, že shodně usilují v současné době o efektivní ochranu lidských práv.

Zprv bych chtěla zmínit, že Evropská unie nebo prvně Společenství nebyla původně založena za primárním účelem ochrany lidských práv na rozdíl od systému Evropské úmluvy.

Jak je zřejmé z kapitoly třetí, nakonec i Unie v rámci svého historického vývoje musela uznat, že je potřeba dosáhnout alespoň minimálního standardu ochrany lidských práv, jelikož nelze zabránit střetu ekonomických výhod s lidskými právy a tudíž je potřeba i na úpravu této kategorie myslet a prakticky ji začlenit do *acquis communautaire*.

Tento fakt se zřetelně projevuje i v judikatuře samotné, kde je stále citelný ekonomický podtext rozhodnutí obou evropských soudů, ačkoliv se zdá, že v poslední době se ukazoval jako odvážnější zastánce lidských práv Soud prvního stupně. Mnoho případů, které se tedy dostanou před tyto judiciální tělesa, se tak týkají nejen lidských práv samotných, ale často jsou ve spojitosti s jednotným vnitřním trhem a svobodami, které tento systém přináší. Proto také můžeme vidět, že argumentace soudu zahrnuje nejen odkazy na dokumenty ochrany lidských práv, ale často je podpořena myšlenkou rovných šancí či rovného přístupu jednotlivců k ekonomicko-sociálním výhodám, které Unie přináší.

V rámci tohoto vývoje však Unie prozatím neaspiruje na to, aby v rámci její činnosti existoval komplexní mechanismus ochrany lidských práv včetně soudní kontroly, jako je tomu ve Štrasburku. V tomto směru zastávám názor, že není potřeba snažit se vytvořit duplicitní a totožný systém ochrany práv na evropském kontinentu ani nahradit více než půl století efektivně fungující systém ochrany lidských práv pod hlavičkou Rady Evropy, jehož hlavním úkolem je poskytovat ochranu právům zaručeným Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.

Pokud se vrátím k EU, do dnešních dní se podařilo úspěšně dovést až k podobě právně závazného dokumentu Listinu základních práv Evropské unie, která jako velice ambiciózní katalog lidských práv postrádá prozatím vlastní kontrolní mechanismus. Samotný vstup v platnost Listiny základních práv EU na mechanismu ochrany lidských práv v Evropské unii tedy zase až tak moc nemění. Procesní možnosti dovolání se lidských práv tedy zůstávají pro

adresáty norem EU stejné. Troufám si však říci, že se v budoucnu budou více dovolávat ustanovení Listiny, která jako psaný dokument poskytuje větší oporu pro jejich argumenty před soudem, nežli nepsaná doktrína obecných zásad právních, kam Evropský soudní dvůr zařadil i problematiku lidských práv, a kde není jisté, zda to které právo považuje tento soudní orgán za součást *acquis* nebo ne. Dle mého názoru, bych se spíše přiklonila k tezi, že Listina se spíše podobá jisté sumarizaci již Evropským soudním dvorem nalezených práv a do budoucna by jistě mělo větší význam zdokonalit procesní mechanismy ochrany lidských práv v *acquis communautaire*.

Vlastní kontrolní mechanismus tedy Listině zatím chybí. Ochrana lidských práv v rámci EU se tak jeví jako nekompletní a proto by *de lege ferenda* bylo vhodné uvažovat o samostatném řízení na porušení základních práv EU, jak jsem již zmínila výše.

Pokud se týče zajištění účinného kontrolního mechanismu vztahujícího se k ochraně lidských práv v EU, v úvahu přichází také mimosoudní typy kontroly. Jedním z nich je tzv. monitoring, který zajišťuje Síť nezávislých expertů na základní práva EU, která mimo jiné vydává každoročně zprávu o situaci základních práv v EU a členských státech.²¹⁵ Dalším z mimosoudních orgánů přicházejících v úvahu je Agentura Evropské unie pro základní práva. Tato Agentura vznikla rozšířením pravomocí Evropského střediska pro sledování rasismu a xenofobie, ačkoliv původní plány nesměřovaly k rozšíření věcné problematiky této agentury.²¹⁶ Úkolem této agentury je „poskytovat příslušným orgánům a úřadům společenství a jeho členským státům informace, pomoc a odborné znalosti při provádění základních právních předpisů Společenství, při přijímání opatření a rozhodování o postupech v oblastech spadajících do jejich působnosti tak, aby plně dodržovali základní práva.“²¹⁷ V nařízení je také zakotvena spolupráce s paralelními orgány Rady Evropy, zejména zřejmě proto, aby nedošlo k duplicitnímu monitoringu u států, které jsou členy obou mezinárodních organizací.

Pro soudobou praxi je velmi důležité udržovat jak rozvoj soudní doktríny lidských práv, tak monitoring jejich dodržování. Obě tyto oblasti si mohou být navzájem prospěšné a vzájemně se doplňovat.

²¹⁵ Podrobněji viz: ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 327-328.

²¹⁶ Podrobněji viz: DE SCHUTTER, Oliver. The EU Fundamental Rights Agency: Genesis and Potential. In BOYLE, Kevin (ed.). *New Institutions for Human Rights Protection*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 100-102.

²¹⁷ Srovnej: Čl. 7 nařízení Rady ES 168/1007 ze dne 15. února 2007 o zřízení Agentury Evropské unie pro základní práva, dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:053:0001:0014:CS:PDF>>

Nesporné však zůstává, že lidská práva by měla i nadále být vodítkem a kontrolním ukazatelem veškeré činnosti Evropské unie, jako entity vyznávající zásady demokracie a vlády práva. Od prosince loňského roku má k prosazování a udržování této myšlenky závazný právní dokument, Listinu základních práv EU, na úrovni primárního práva, který tak disponuje vlastnostmi přímého účinku a nadřazenosti práva Společenství. Pevně věřím, že vývoj ochrany lidských práv v *acquis communautaire* půjde neustále kupředu a v brzké době se dočkáme i vlastního kontrolního mechanismu anebo řešení této otázky přistoupením EU k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

7. Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

- 1) BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: Aspi a.s., 2005, 260 s.
- 2) CLAPHAM Andrew. *Human Rights, A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2007, 193 s.
- 3) ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě: Srovnání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Listiny základních práv Evropské unie*, Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Eva Roztoková – IFEC, 2009, 161 s.
- 4) DIXON, Martin. *Textbook on International Law*, 6th edition, New York: Oxford University Press, 2007, 372s.
- 5) FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 2. Doplněné a aktualizované vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009, 744 s.
- 6) HAAS, Michael. *International Human Rights: A Comprehensive Introduction*, Oxon: Routledge, 2008, 440 s.
- 7) HAMMARBERG, Thomas. *Human Rights in Europe: no grand for complacency. Viewpoints by the Council of Europe Commissioner for Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe, 2008, 133 s.
- 8) PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*, Praha: Linde Praha, 2010, 346 s.
- 9) PIKNA, Bohumil. *Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje proti mezinárodnímu terorizmu)*, Praha: Linde Praha, 2002, 473 s.
- 10) PITROVÁ, Lenka, POMAHAČ, Richard.: *Průvodce judikaturou Evropského soudního dvora*, 4. Díl, Praha: Linde Praha, a.s., 2006, 304 s.
- 11) STEINER Jo, WOODS Lorna, TWIGG-FLESNER Christian. *Textbook on EC Law*. Eight edition. New York: Oxford University Press, 2003, 690 s.
- 12) STEINER, Henry J., ALSTON, Philip, GOODMAN, Ryan. *International Human Rights in context, Law, Politics, Morals*. Third edition. New York: Oxford University Press. 2007, 1536 s.
- 13) SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Brno: MU Brno, 1997, 165 s.
- 14) SVÁK, Ján. *Ochrana lidských práv (z pohledu judikatury a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. II. rozšířené vydanie. Bratislava: Euro kodex, 2006,
- 15) ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*, Praha: Linde Praha, 2008, 256 s.
- 16) ŠÍŠKOVÁ, Naděžda a STEHLÍK, Václav. *Evropské právo 1, Ústavní základy Evropské unie*, Praha: Linde Praha, 2007, 310 s.
- 17) ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: C.H.Beck, 2003, 150 s.
- 18) ŠTURMA, Pavel. *Konkurující jurisdikce mezinárodních rozhodovacích orgánů*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakladatelství Vodnář, 2009, 117 s.
- 19) TICHÝ, Luboš a kol. *Dokumenty ke studiu Evropského práva*, 3. Přepracované vydání, Praha, Linde Praha, 2006, 912 s.
- 20) TICHÝ, Luboš. a kol. *Evropské právo.*, 3. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, 880 s.

- 21) TOMUSCHAT, Christian. *Human Rights, Between Idealism and Realism*. Second edition. New York: Oxford University Press, 2008, 420 s.
- 22) WYATT, Derrick, DASHWOOD, Alan. *European Community Law*. Third edition. London: Sweet & Maxwell, 1993, 817 s.
- 23) *Lisabonská smlouva, Konsolidovaný text Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie ve znění Lisabonské smlouvy*. Praha: Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády české republiky, 2008, 508 s.

Články:

- 1) ARNOLD, Reiner. Fundamental Rights in the European Union. In ŠIŠKOVÁ, Naděžda (ed.). *The Process of Constitutionalisation of the EU and Related Issues*. Groningen: Europa Law Publishing, 2008, s. 27-38
- 2) BELL Mark. The Right to Equality and non-discrimination. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed.). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 91-124
- 3) BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring judikatury Soudního dvora Evropských společenství, Stanovisko Generálního advokáta Poiares Madura ve věci C-303/06 Coleman v. Attridge Law and Steve Law, *Jurisprudence*, 2008, č.2, s. 65-66.
- 4) BOUČKOVÁ, Pavla. Coleman: Ochrana před diskriminací ratione personae a přímý horizontální účinek směrnic ES, *Jurisprudence*, 2008, č. 6, s. 50.
- 5) BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring judikatury Soudního dvora Evropských společenství, The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England) (Věc C-388/07), *Jurisprudence*, 2009, č.4, s. 69.
- 6) BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring Judikatury Evropského soudu pro lidská práva, Sampanis a ostatní v. Řecko (stížnost č. 32526/05), *Jurisprudence*, 2008, č.6, s.79
- 7) BOUČKOVÁ, Pavla. Monitoring Judikatury Evropského soudu pro lidská práva, E.B. v. Francie, rozsudek Velkého senátu, (stížnost č. 43546/02), *Jurisprudence*, 2008, č.1, s.61
- 8) BŘICHÁČEK, Tomáš. *Jaký je skutečný obsah a význam české výjimky z „Lisabonu“*. Politicko-společenská revue Centra pro studium demokracie a kultury. 13. listopadu 2009 (cit. 15.února 2010), Dostupné na <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1208/jaky-je-skutecny-obsah-a-vyznam-ceske-vyjimky-z-lisabonu>
- 9) BUREŠ, Zdeněk. K otázce přistoupení Společenství k Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách. *Evropské a mezinárodní právo*, 1997, č. 4, s.32
- 10) DE SCHUTTER, Oliver. The EU Fundamental Rights Agency: Genesis and Potential. In BOYLE, Kevin (ed.). *New Institutions for Human Rights Protection*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 93 – 135
- 11) LENAERTS, Koen. The Court of Justice of the European Communities and the European Court of Human Rights – an old couple in a new setting. *La Cour de Justice des Communautés européennes 1952-2002: bilan et perspectives*, Bruylant, Bruxelles, 2004, s. 89-106.
- 12) MADURO, Miguel Poiares. The Double Constitutional Life of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. In HARVEY, Tamara K, KENNER Jeff (ed.). *Economic and Social Rights under the EU Charter – A Legal Perspective*. Portland Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 269-299
- 13) PIKNA, Bohumil. Charta základních práv Evropské Unie a její právní a věcná dimenze. *Právník*, 2003, roč. 144, č. 1, s. 20-40

- 14) PIKNA, Bohumil. Systém ochrany základních práv v Evropské unii. *Právník*, 2002, č. 11, s. 1185-1208
- 15) ŠIŠKOVÁ, Naděžda. První ucelený katalog základních práv Evropské unie – Charta. *Právník*, 2001, č. 6, s. 587-601
- 16) ŠTURMA, Pavel. Vztah Charty základních práv EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě. *Právní rozhledy*. 2004, č. 9, s. 321-328

Judikatura Evropského soudního dvora:

- Rozsudek ESD 25/62 *Plaumann v. Komise*, 1963, SbSD s. 199
- Rozsudek ESD č. 26/62 ve věci *Van Gen den Loos*, SbSD 1963
- Rozsudek ESD č. 29/69 ve věci *Stauder v. město Ulm*, SbSD, s. 419
- Rozsudek ESD č. 11/70 ve věci *Internationale Handelgesellschaft*, SbSD s. 1125
- Rozsudek ESD č. 4/73 ve věci *Nold v. Komise* SbSD, s. 491
- Rozsudek ESD č. 36/75 ve věci *Rutili v. Ministerstvo vnitra*, SbSD, s. 1219
- Rozsudek ESD č. 44/79 ve věci *Hauer v. Land Rheinland Pfaltz*, SbSD, s. 3727
- Rozsudek ESD č. 4/83 ve věci *Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein- Westfalen*, SbSD s. 1891
- Rozsudek ESD, T-10/93 *A v. Commission* (1994) SbSD, II-179
- Rozsudek ESD C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores v. Rada*, 2002, SbSD s. I-6677
- Rozsudek ESD ze dne 1. dubna 2004, *Jégo-Quéré & Cie v. Komise*, C-263/02 P, Sb. rozh. S. I-3425
- Rozsudek ESD ze dne 22. listopadu 2005, *Werner Mangold v. Rüdiger Helm*, C-144/04
- Rozsudek ESD ze dne 16. října 2007, *Palacios de la Villa*, C-411/05
- Rozsudek ESD ze dne 3. září 2008, *Yassin Abdullah Kadi, Al Barakaat International Foundation v. Rada Evropské unie a Komise Evropských společenství*, C 402/05 P a C 415/05 P
- Rozsudek ESD ze dne 17. července 2008, *Coleman v. Attridge Law and Steve Law*, C-303/06
- Rozsudek ESD ze dne 5. března 2009, *The Incorporated Trustees of the National Council on Ageing (Age Concern England) v. Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, C-288/07
- Rozsudek ESD ze dne 29. října 2009, *Virginie Pontin v. T-Comalux*, C-63/08
- Rozsudek ESD ze dne 4. března 2010, *Rhimou Chakroun v. Minister van Buitenlandse Zaken* C-578/08, Official Journal of the European Union, C 55/16

Posudky soudního dvora:

Posudek ESD č. 2/94 z 28. března 1996 „Přistoupení Společenství k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod“, SbSD 1996, I-1789.

Stanoviska generálních advokátů:

- Stanovisko generálního advokáta Jacobse ze dne 21.3.2002 ve věci č. C-50/00 P, *Union de Pequeños Agricultores v. Rada EU*, SbSD 2002, s. I-6677.
- Stanovisko generálního advokáta Jacobse ve spojených věcech C-95/99 to C-98/99 and C-180/99 *Khalil and others* (2001) SbSD, I-7413.
- Stanovisko generálního advokáta Mazáka ze dne 23. září 2008 k případu *Age concern England*

Usnesení Spolkového ústavního soudu Spolkové republiky Německo:

Usnesení Solange I: Usnesení Spolkového ústavního soudu Spolkové republiky Německo z 29. Května 1974, 2 BvL 52/71

Usnesení Solange II: Usnesení Spolkového ústavního soudu Spolkové republiky Německo z 22. Října 1986, 2 BvR 197/83.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva:

Rozsudek ESLP ze dne 19. února 1990 *M & Co. v Německo*, stížnost č. 13258/87, 1990

Rozsudek ESLP ze dne 6. dubna 2000, *Thlimmenos v Řecko*, stížnost č. 34369/97

Rozsudek ESLP ze dne 26. února 2002, *Fretté v. Francie*, stížnost č. 36515/97

Rozsudek ESLP ze dne 13. ledna 2004, *Haas v. Holandsko*, stížnost č. 36983/97

Rozsudek ESLP ze dne 30. června 2005, *Bosphorus Hava Yolları Turzım v. Irsko*, stížnost č. 45036/98.

Rozsudek ESLP ze dne 13. listopadu 2007, *D.H. a ostatní v. Česká republika*, stížnost č. 57324/00

Rozsudek ESLP ze dne 22. ledna 2008, *E.B. v. Francie*, stížnost č. 43546/02

Rozsudek ESLP ze dne 29. ledna 2008, *Saadi v. Spojené království*, stížnost č. 13229/03

Rozsudek ESLP ze dne 5. června 2008, *Sampanis a ostatní v. Řecko*, stížnost č. 32526/05

Stanoviska ESLP:

Stanovisko ESLP k návrhu 12. Protokolu k Úmluvě: Opinion of the European Court of Human Rights on draft Protocol 12 to the European Convention on Human Rights, Doc 8606, 5. Ledna 2000

Právní předpisy vnitrostátní, unijní a mezinárodní:

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod
- Smlouva o založení Evropských společenství
- Smlouva o Evropské unii (ve znění Lisabonské smlouvy)
- Smlouva o fungování Evropské unie (ve znění Lisabonské smlouvy)
- Komunitární charta základních práv pracovníků ze dne 9.12.1989
- Jednotný evropský akt
- Listina základních práv Evropské unie
- Evropská úmluva o ochraně základních práv a svobod

Sekundární legislativa Evropské unie

- nařízení Rady ES 168/1007 ze dne 15. února 2007 o zřízení Agentury Evropské unie pro základní práva
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/73/ES ze dne 23. září 2002, kterou se mění směrnice Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky.

- Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.
- Směrnice rady 92/85/EHS ze dne 19. října 1992 o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci těhotných zaměstnankyň a zaměstnankyň krátce po porodu nebo kojících zaměstnankyň

Jiné dokumenty Evropské unie:

- EU Annual Reports on Human Rights
- „Text of the explanations related to the complete text of the Charter as set out in CHARTE 4487/00 CONVENT 50“ CHARTE 4473/00 CONVENT 49, Brussels, 11 October 2000

Internetové zdroje:

www.curia.europa.eu
www.consilium.europa.eu
www.eur-lex.europa.eu
www.europarl.europa.eu
www.portal.justice.cz
www.asil.org
www.revuepolitika.cz
www.echr.coe.int

Shrnutí diplomové práce na téma

„Ochrana lidských práv v intencích *acquis communautaire*“

Tato diplomová práce se zabývá úpravou ochrany lidských práv v rámci Evropské unie. Snaží se čtenáři přiblížit současný stav ochrany základních práv v rámci této nadnárodní entity. Kromě hmotněprávního zakotvení lidskoprávní tematiky v primární i sekundární legislativě, zkoumá také procesní mechanismy ochrany těchto práv. Zde se zejména zaměřuje na absenci kontrolního mechanismu Listiny a porovnává úpravu lidských práv s úpravou v rámci Rady Evropy.

Podstatná část práce se zabývá právě Listinou základních práv EU, jako prvním katalogem lidských práv v rámci *acquis communautaire*. Obsahem je také stručný rozbor české výjimky z Lisabonu, která se týká právě Listiny. Vzhledem k tomu, že tento dokument je prozatím posledním právně účinným instrumentem ochrany lidských práv na úrovni primárního práva, je mu v práci věnována značná pozornost. Předně se práce zabývá historickým vývojem, který tomuto katalogu předcházel a dále tradičně zkoumá obsah Listiny základních práv EU. Při této příležitosti je také poukázáno na to, že tento dokument obsahuje velmi široké spektrum práv. Práce se v této části zaměřuje zejména na přímou vynutitelnost těchto práv a zkoumá, zda některá nejsou jen tzv. programovými prohlášeními bez možnosti přímo se těchto práv na základě ustanovení Listiny dovolat.

Druhou část práce tvoří rozbor problematiky diskriminace a s tím spojeného práva na rovné zacházení v úpravě Evropské unie. Nastíněny jsou také možné přístupy k prosazování práva na rovné zacházení obecně a jejich možná aplikace v legislativě. Pro srovnání se v práci věnují také úpravě tohoto institutu v rámci Rady Evropy. Následně se práce zabývá antidiskriminační judikaturu obou Evropských soudních těles, tedy Evropského soudního dvora a Evropského soudu pro lidská práva. Výsledkem je srovnání evropské judikatury, kde se snažím analyzovat přístup soudů k dané problematice a také mechanismus jejich fungování. V rámci Evropského soudního dvora se také pokouším nastítnit začleňování aplikace Listiny základních práv EU při jeho rozhodovací činnosti v období před a po účinnosti tohoto dokumentu.

V závěru práce se věnují možným úpravám evropské legislativy v oblasti lidských práv *de lege ferenda*, zejména v procesní oblasti. S tímto je také spojena dlouho diskutovaná otázka přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Práce má zejména poukázat, že vývoj ochrany lidských práv je stále aktuální otázkou v rámci celé Evropské unie.

Klíčová slova: lidská práva, základní práva, diskriminace přímá i nepřímá, zakázané důvody diskriminace, právo na rovné zacházení, Listina základních práv EU, Evropská unie, Evropský soudní dvůr, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Rada Evropy, Evropský soud pro lidská práva, štrasburský kontrolní mechanismus, *locus standi* jednotlivce, *acquis communautaire*, generace lidských práv, občanská a politická práva, hospodářská, sociální a kulturní práva, Lisabonská smlouva, výjimka z Lisabonu

Summary of the diploma thesis on topic:
„The protection of human rights in the intention of the *acquis communautaire*“

The diploma thesis is dealing with the protection of human rights in the European Union. It tries to approximate the current stage of the protection of fundamental rights at the level of this supranational entity to the reader. Besides substantial basis of human rights protection in primary as well as secondary legislative it deals also with procedural mechanism of the protection of human rights. The focus is mainly put on absenting control mechanism of the Charter and the comparison of the protection of human rights in the intentions of Council of Europe.

The substantial part of the thesis is concerned on the Charter of Fundamental Rights of the European Union as the first catalogue of human rights within *acquis communautaire*. Short analysis of Czech exception from Lisbon treaty is also included. Firstly the thesis deals with the historical development previous to the creation of the Charter and later deals traditionally with the content of this instrument. It shows also broad spectrum of rights enacted to the Charter. The thesis is concerned here mainly with the issue of direct enforcement of these rights and deals with the fact, that some of them are only so called program declarations without an option for direct call for these rights on the basis of the Charter.

Second part of the thesis creates an analysis of discrimination issue and right for equal treatment within the EU. There are showed several approaches how to deal with promotion of this basic right as well as their application into legislation. In comparison the thesis is showing also regulation of this right within Council of Europe. Later the thesis deals with antidiscriminative case law of both European judicial bodies, European Court of Justice and European Court of Human Rights. Result is a comparison of European case law and the analysis of the approach by these two courts and their mechanism. I am also trying to show how ECJ is dealing with Charter in its case law in the course of time.

At the end of my thesis I am dealing with possible *de lege ferenda* proposals, especially in procedural part. Connected topic is also the accession of the EU to the European Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms. The thesis should show the importance of the improvement of human rights protection as it is still actual issue within whole European Union.

Key words: human rights, fundamental rights, direct and indirect discrimination, forbidden grounds of discrimination, right for equal treatment, Charter of fundamental rights of the European Union, European Union, European Court of Justice, European Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, Council of Europe, European Court of Human Rights, Strasbourg control mechanism, *locus standi* of the individual, *acquis communautaire*, generations of human rights, civil and political rights, economic, social and cultural rights, Lisbon treaty, exception from Lisbon treaty